

REIAL ACADEMIA DE DOCTORS

Guillem de Guimerà, frare de l'hospital,
President de la Generalitat i gran prior de
Catalunya

(Ciutadilla, segona dècada del segle XIV
Barberà, 19 de Juliol de 1396)

•

Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari electe

Excm. Sr. Josep Maria Sans Travé

Doctor en Filosofia i Lletres

A l'acte de la seva recepció, 12 de Febrer de 2008,

i

discurs de contestació de l'acadèmic de número

Excm. D. Sr. José E. Ruiz Domènec

Doctor en Història Medieval

Barcelona

2008

Dr. Josep Maria Sans i Travé

Guillem de Guimerà, frare de l'Hospital,
president de la Generalitat i gran prior de
Catalunya

(Ciutadilla, segona dècada del segle XIV
Barberà, 19 de juliol de 1396)

REIAL ACADEMIA DE DOCTORS
-Publicacions-

Excel·lentíssim senyor degà-president,
Excel·lentíssims senyores i senyors acadèmics,
Senyores i senyors,

El meu primer deure en ingressar solemnement en aquesta docta corporació, és d'agraïment vers la persona del seu degà-president i també vers els acadèmics que m'han honorat amb l'elecció de la meva persona per formar part de la seva corporació. Entenc que la decisió que vostès van prendre en el seu moment reflecteix més la seva generositat que no pas els mèrits de l'escollit. Novament moltes gràcies per la seva benevolència i esplendidesa a les quals intentaré respondre amb el meu compromís personal de participar d'ara endavant a les tasques que dugui a terme la nostra institució.

Fa molt pocs mesos que en una situació semblant a la present, en què vaig llegir el meu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, vaig escollir com a tema la biografia d'un templer, fra Arnau de Torroja, que assolí la dignitat magistral del seu orde entre 1181 i 1184. Es tractava d'un solsoní que després d'una col·laboració important amb el comte barceloní Ramon Berenguer i el comte-rei Alfons I, ingressà a l'orde del Temple vers el 1162, ben aviat esdevingué el mestre provincial de Catalunya i Provença (1166) fins que el 1181 fou elegit mestre major de l'orde del Temple.¹

1. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Arnau de Torroja: un català mestre major de l'orde del Temple (1118/1120?-1184)*. Discurs llegit el dia 19 de desembre de 2006 en l'acte de recepció pública a la Reial Academia de Bones Lletres de Barcelona, Barcelona, 2006, 154 pàgines.

En la dissertació d'avui m'he decantat igualment per la biografia d'un personatge membre també d'un orde religiós i militar, l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, que després es denominarà de Rodes o de Malta. Si pel que fa a fra Arnau de Torroja el que m'interessava destacar era principalment la seva tasca en el si de la seva organització religiosa, en el que presento ara, sense obviar aquest aspecte ni tampoc els familiars i personals, vull assenyalar-ne especialment l'activitat pública, incidint en el vessant polític al servei de la monarquia catalana i les institucions del nostre país.

Haig de confessar, d'altra banda, que en l'elecció d'aquest personatge hi ha influït circumstàncies personals, com ara la proximitat dels llocs de naixença d'ell i meu: fra Guillem de Guimerà a Ciutadilla, a l'Urgell. Jo a Solivella, a la Conca de Barberà. Un altre fet determinant ha estat que jo formi part del patronat d'aquest castell, la possessió del qual ha estat cedida temporalment pel seu propietari, el marquès de Sentmenat, al Consell Comarcal de l'Urgell per promoure'n la restauració i la visita pública. Hi ha també un altre motiu: bona part de l'actuació pública de Guimerà la dugué a terme en poblacions de la meua comarca en qualitat de comanador de Barberà, lloc on residia habitualment i on va morir la nit del 18 al 19 de juliol de 1396. Pocs dies abans, ja malalt, havia fet nit al castell de Solivella. A més, com a comanador de Barberà, fou senyor de diversos llocs i castells de la comarca esmentada, entre els quals hi ha els de Barberà, l'Espluga de Francolí, Montbrió, Pira, Ollers, Pinatell, Passanant, Belltall, Glorieta, Vallverd, Biure, Vallfogona de Riucorb, Albió i Llorac.

Fra Guimerà, tot i que fou un personatge d'especial relleu polític en el seu temps, no ha estat, dins el camp historiogràfic, gaire afortunat ja que han estat pocs els historiadors que l'han fet objecte dels seus estudis i treballs. Potser qui ha donat més llum, malgrat que només fos tangencialment, a la figura del nostre frare ha estat Joaquim Miret i Sans en la seva obra sobre els ordes del Temple i de l'Hospital a Catalunya.² Sovint, també, en els treball

2. JOAQUIM MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006).

dels historiadors sobre l'orde de Sant Joan hom troba referències a Guimerà quan estudien les actuacions dels hospitalers catalans i aragonesos en el segle XIV, especialment Delaville le Roulx i, més recentment, Anthony Luttrell.³ A l'últim, el benemèrit historiador Josep Vives en el seu estudi sobre Juan Fernández de Heredia, sense aprofundir en el nostre personatge, ofereix diverses notícies que palesen les bones relacions entre el castellà d'Amposta, primer, i després gran mestre de l'Hospital, i el nostre comanador i gran prior de Catalunya.⁴ Jo mateix, d'una manera sumària, n'he elaborat resums biogràfics publicats en enciclopèdies⁵ i diccionaris d'història de l'Església⁶ i he destacat aspectes de la seva personalitat com ara el de comanador de l'Espluga de Francolí⁷ o de diputat eclesiàstic de la Diputació del General o Generalitat de Catalunya.⁸

Un deure mínim de cortesia vers tots vostès m'obliga a avançar les línies fonamentals de la meua intervenció, que seran: primer, el naixement i l'ingrés a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem; segon, l'assumpció de les primeres responsabilitats dins l'orde; tercer, les seva activitat pública al servei de la monarquia catalana i de les institucions del país; quart, la designació de gran prior de Catalunya de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, i cinquè, la seva mort i la problemàtica que se'n derivà.

3. Cal esmentar J. DELAVILLE LE ROULX, *Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de S. Jean de Jérusalem*, París, 1 (1894)-4 (1906); del mateix autor, *Les archives de l'ordre de l'Hôpital dans la Péninsule Ibérique*, «Nouvelles archives des Missions scientifiques et littéraires» IV (1893) i *Les Hospitaliers a Rhodes jusqu'a la mort de Philibert de Naillac (1310-1421)*, París, 1913 (reimprès amb una intruducció d'A. Luttrell per Variorum Reprints, Londres, 1974); i especialment A. LUTTRELL, *The Aragonese Crown and the Knights Hospitallers of Rhodes; 1291-1350*, in *The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and the West. 1291-1440*, Londres, 1978 (on es recull l'article anterior que va ésser publicat per primera vegada a «English Historical Review» LXXVI [1961], Londres).

4. José VIVES, *Juan Fernández de Heredia, gran maestro de Rodas: vida, obras, formas dialectales*, «Analecta Sacra Tarraconensia» III (1927).

5. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Guimerà i d'Abella, Guillem de*, *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 12. Barcelona, 1990, 3a ed., pp. 304-305.

6. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Guimerà i d'Abella, Guillem d'*, *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya, volum II, D-O*, Generalitat de Catalunya-Editorial Claret, Barcelona, 2000, pp. 338-339.

7. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Guillem de Guimerà, "Arrels"* III (1989), pp. 13-81,

8. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Guillem de Guimerà. Gran Prior de Catalunya de l'orde de l'Hospital*, a *Història de la Generalitat de Catalunya i els seus presidents* dirigida per J. M. SOLÉ I SABATÉ, volum I, 1359-1518, Generalitat de Catalunya-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2003, pp. 76-80.

1. Naixement i ingrés a l'orde de l'Hospital

Guillem de Guimerà, cabaler de Gispert de Guimerà i de Beatriu d'Abella, senyors del lloc i castell de Ciutadilla, degué venir al món a la segona dècada del segle XIV.⁹ En conseqüència, visqué de ple un moment transcendent de la nostra història nacional, centrat cronològicament gairebé tot en el llarg i complex regnat de Pere el Cerimoniós (1319-1387). Aquest període del nostre passat fou tan prenyat d'esdeveniments i al país lluïren figures de talla tan excepcional que tot junt ha motivat que personatges de segon ordre, com és el cas de Guimerà, siguin poc coneguts.

El fadrister de senyors de Ciutadilla, com esdevenia sovint entre la petita i mitjana noblesa catalana de l'època, i en menor grau algunes vegades també a l'alta, ingressà a l'orde militar de Sant Joan de Jerusalem, on féu una carrera fulminant.¹⁰ Desconeixem de quina comunitat hospitalera formà part inicialment. En tot cas, en l'entorn territorial del seu lloc de naixement hi havia convents masculins hospitalers a Granyena, Cervera, Vallfogona, Barberà, i, una mica més lluny, a Barbens, Corbins, Térmens i Lleida.

Lamentem els pocs coneixements d'aquesta etapa inicial del nostre biografiat i esperem que la publicació de nous documents ens ajudi a dibuixar amb un traç més ample i fort la seva figura en aquest període.

9. El 26 de setembre de 1294 Bernat de Guimerà i la seva muller Saurina donaven al seu fill Gispertó de Guimerà el castell i la vila de Ciutadilla amb motiu del seu matrimoni amb Beatriu, filla de Ferrer d'Abella. Ho fan en presència del noble Guillem d'Anglesola i dels cavallers Gispert de Barberà, Bernat de Montpaó, Pere de Sanahuja, Alaman de Coralla, Bernat de Peramola, Ponç de Caldes i Arnau Pere d'Artesa i del rector de l'església de Conques Pere Oriol. Autoritza el document el notari de Lleida Tomàs de Castell dans (Biblioteca de Catalunya, Arxiu, 8.725, 2-VIII-2).

10. El monopoli per part de la noblesa dels càrrecs i honors de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, així com en general en tots els altres ordes militars, s'inicià ja a la segona meitat del segle XIII, i s'intensificà encara més al segle següent, tal com han posat de manifest diversos autors, entre els quals A. FOREY, *Recruitment to the Military Orders (twelfth to mid-fourteenth centuries)*, "Viator" 17 (1986), pp. 143-147; A. DEMURGER, *Chevaliers du Christ. Les ordres religieux-militaires au Moyen âge, XIe-XIVe siècle*, París, 2002, pp. 102-104; C. BARQUERO GOÑI, *La Orden de San Juan de Jerusalén en Navarra. Siglos XIV y XV*, Fundación Fuentes Dutor, SL, SA, pp. 119-120; C. BARQUERO GOÑI, *Órdenes militares y nobleza: el caso de la orden de San Juan en la España medieval (siglos XII-XV)*, "Revista de las Órdenes Militares", 3 (2005), pp. 139-160.

2. L'assumpció de les primeres responsabilitats dins l'orde de Sant Joan de Jerusalem

Deuria ésser força jove encara quan fra Guillem, a començament de la dècada dels trenta, entre 1331 i 1333, participà, juntament amb altres hospitalers, en la defensa de la frontera valenciana.¹¹ Per aquesta mateixa època, a principis de març de 1333, els comandadors de la castellania d'Amposta, reunits en capítol provincial al castell de Gandesa, sota la presidència del castellà Sanç d'Aragó, li encomanaren la batllia d'Amposta.¹² El fet d'exercir un càrrec d'aquesta categoria l'obligava, abans de prendre'n possessió, per raó del privilegi de la unió de les comandes del Temple a les de l'Hospital, a prestar al monarca jurament i homenatge pels castells i les fortificacions que havia de regir.¹³ Per complir aquesta obligació, Guimerà, en ser designat per al càrrec de comanador, es dirigí tot seguit a Lleida, on es trobava l'infant Pere, primogènit i procurador general d'Alfons el Benigne, per tal de prestar l'homenatge preceptiu. El dia 19 de març fra Guillem es trobava ja a aquesta ciutat; al Palau reial, en presència dels consellers de l'infant, Ot de Montcada i Ferrer Colom, prior de Fraga, jurava fidelitat, davant l'infant Pere, al rei Alfons, i prometia no actuar contra el monarca i el seu fill ni causar-los cap dany per raó de la comanda que dirigia.¹⁴ És probable que aquesta ocasió representés el primer contacte entre l'infant i el jove hospitaler: era l'inici d'una llarga anella de relacions entre ambdós que havia de cristal·litzar en una important col·laboració de Guimerà amb el futur rei.

Fra Guillem, malgrat la seva joventut, deuria administrar eficaçment la comanda que li havia estat assignada, de manera que la fama de bon gestor que adquirí motivà que molt aviat, al cap de dos anys, els responsables hospitalers li confiessin una nova comesa. L'esmentat castellà, fra Sanç d'Aragó, el 21 de juny de 1335, des del castell de Miravet, li confiava per sis anys el govern de la comanda del Vilell.¹⁵ Pel nou càrrec, el jove hospitaler es dirigí altre cop

11. A. LUTTRELL, *Hospitaller Live in Aragon*, p. 100.

12. Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, registre 584, f. 153r.

13. Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre VII, cap. LVI, p. 508 (del vol. 3 de la reedició de Saragossa, 1972, per la qual donarem les cites d'aquesta obra).

14. Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, reg. 584, f. 153r.

15. Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, reg. 584, f. 156r.

a trobar-se amb l'infant Pere, aquesta vegada a Terol, per tal de prestar-li el jurament preceptiu: el 23 de juliol de l'any esmentat, Guimerà, en presència del noble Blas de Alagón i del majordom de l'infant, Miquel de Gurrea, jurava fidelitat al rei Alfons i al seu fill amb motiu de la tinença de l'esmentada comanda.¹⁶

A partir de 1340, Guillem de Guimerà inicia la seva participació en la «política general» de l'orde hospitaler. Així, el mes d'agost d'aquell any, Guillem es trobava a Rodes, on residien els responsables màxims de l'orde. Potser la seva anada a la casa central de l'Hospital es pot relacionar amb el pagament de les *responsiones* —contribucions de les diverses províncies al convent general— que des de feia temps devia la castellania d'Amposta.¹⁷ Sembla que arran d'aquesta absència de Guimerà del territori de la castellania, la comanda de Villell fou assignada a fra Juan Fernández de Heredia, qui així mateix regia la d'Alfambra.¹⁸ Durant la seva estada a Rodes, fra Guillem aconseguí que el gran mestre de l'orde li concedís la provisió de la comanda de Montsó.¹⁹

L'any següent, Guillem de Guimerà es trobava novament en els estats catalanoaragonesos, on va intervenir en les diferències sorgides entre Sanç d'Aragó, fill bastard de Pere II de Catalunya-Aragó, i Juan Fernández de Heredia sobre el govern i la direcció de la castellania d'Amposta. L'historiador aragonès Jerónimo Zurita en el capítol dels *Anales* que dedica a aquest assumpte explica que quan morí a l'illa de Sardenya el castellà d'Amposta, fra Martí Pérez de Oros, el rei Jaume II aconseguí per al seu germanastre Sanç d'Aragó que el gran mestre de Rodes el nomenés per a l'esmentat càrrec,

16. *Ibidem*.

17. Anthony LUTTRELL, *The Aragonese Crown and the Knights Hospitallers of Rodes*; 1291-1350, *op. cit.*, pp. 12-13.

18. *Ibidem*, p. 13.

19. Segons Luttrell, aquesta comanda fou assignada a fra Guillem el 12 d'agost de 1340 (Vegeu A. LUTTRELL, *The Aragonese Crown*, *op. cit.*, p. 13, nota 10. Sembla, però, que anteriorment n'era titular, atés que, segons Joaquim Miret i Sans, en el capítol que reuní el 1338 el castellà Sanç d'Aragó a l'Almunia de Doña Godina hi participà fra Guillem de Guimerà en qualitat de comanador de Montsó (Vegeu JOAQUIM MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, 1910 —reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006, p. 408). Sembla, però, d'altra banda, que Guimerà només era «arrandatari» d'aquesta comanda, no comanador efectiu (A. LUTTRELL, *Hospitaller Life in Aragon: 1319-1370*, a *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Variorum, Ashgate, 1992, XV. p. 107).

que exercí durant diversos terminis, l'últim dels quals s'acabava precisament el 24 de juny de 1341.²⁰

Feia temps que Fernández de Heredia intrigava per tal d'apoderar-se del control de la castellania, tot arribant a un enfrontament amb Sanç d'Aragó, el qual, de la seva banda, no desaprovava l'ocasió de desprestigiar el seu jove contrincant. En aquest sentit, el 4 d'abril de 1341, l'esmentat castellà amonestava el seu adversari tot acusant-lo, a més, d'administrar amb corrupció les comandes que tenia al seu càrrec; pocs dies després el feia arrestar per aquest motiu.²¹ La intervenció del Cerimoniós determinà, però, que al cap de pocs dies, el 17 d'abril, Heredia fos posat en llibertat.²²

En aquell temps, el mestre de l'orde havia donat poder als visitadors de la religió perquè poguessin nomenar un frare com a lloctinent seu a la castellania;²³ els visitadors nomenaren procuradors seus per a aquesta comesa Guillem de Guimerà, comanador de Montsó; Sanç de Oros, comanador de Casp, i el provençal Fulkes de Chaudeyrac, comanador de Raissac, els quals, influïts per Guimerà, el mes de juny, elegiren per a aquell càrrec Juan Fernández de Heredia.²⁴

Després de l'elecció, el nou responsable de la castellania va demanar al monarca que li acceptés l'homenatge preceptiu amb motiu del càrrec que havia d'exercir. El monarca, però, dubtós de la legalitat de l'elecció d'Heredia, reclamà la presència a la seva cort de Guimerà i els altres dos frares, el 12 d'agost.²⁵ Els procuradors dels visitadors no feren cas del manament reial; i Heredia, de la seva banda, sense prestar l'homenatge al monarca, prengué possessió del castell de Miravet i començà a administrar la castellania.²⁶

El Cerimoniós, davant el caire que prenia aquests fets, declarà il·legals les actuacions dels procuradors i d'Heredia i ordenà als hospitalers de la castellania que obeïssin Sanç.²⁷

20. Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre VII, cap. LVI, p. 507.

21. Anthony LUTTRELL, *The Aragonese Crown*, op. cit., p. 13.

22. *Ibidem*.

23. Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre VII, cap. LVI, pp. 507-508.

24. Anthony LUTTRELL, *The Aragonese Crown*, op. cit., p. 13.

25. *Ibidem*, pp. 13-14.

26. *Ibidem*, p. 14.

27. *Ibidem*, p. 14.

El suport polític de Guillem de Guimerà a Juan Fernández de Heredia havia convertit tant l'un com l'altre en veritables «enemics» del rei Pere, el qual estava disposat a utilitzar el seu poder en contra d'aquests dos hospitalers que havien gosat oposar-se a la seva voluntat. El monarca inicià tot seguit les accions pertinents per tal d'esclafar aquests dos adversaris; per això, el mes de setembre de 1341, davant el mestre, acusava Guimerà d'haver encunyat moneda il·legalment,²⁸ i Heredia de causar escàndols i argüir conspiracions en el si de la castellania.²⁹

L'actitud sectària del Cerimoniós motivà que el 22 d'octubre, els procuradors reposessin provisionalment Sanç en la direcció de la castellania, malgrat les resistències d'Heredia i de Guimerà.³⁰

El monarca protestà davant el mestre amb motiu de l'actitud d'Heredia i tallà les pretensions d'aquest últim fent-lo arrestar, juntament amb Guimerà, a començaments del 1342.³¹ El mestre, de la seva banda, i pressionat pel Cerimoniós, el 10 de gener, ordenava a Sanç d'Aragó que desposseís de les seves comandes Heredia i Guimerà.³²

3. La recuperació de l'amistat amb el rei Pere III. Participació a la campanya de recuperació del Rosselló

El suport donat per Guimerà a Heredia implicà, tal com hem vist, l'enemistat amb el Cerimoniós. Ambdós frares, però, conscients que l'enfrontament amb el monarca només els portaria dificultats i problemes, canviaren d'estratègia i passaren d'enemics a col·laboradors. A finals de 1342, Heredia havia fet les paus amb el monarca,³³ el qual, al cap de dos anys, sol·licitava que el mestre li retornés les comandes de Villell i d'Alfambra, i li concedís, a més, de per vida, la de Cantavieja, la qual Heredia permutà el mes d'agost de 1344, per la de Saragossa.³⁴

28. Arxiu Reial de Barcelona, reg. 1115, f. 110v-111r. Citat per A. LUTTRELL, *The Aragonese Crown*, op. cit., p. 14, notes 3 i 4.

29. Anthony LUTTRELL, *The Aragonese Crown*, op. cit., p. 14.

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*.

32. *Ibidem*.

33. *Ibidem*.

34. *Ibidem*.

Guimerà, de la seva banda, també es reconcilià amb el rei Pere. Fruit del nou capteniment del frare fou la seva col·laboració en la campanya que el monarca realitzà al Rosselló contra Jaume III de Mallorca. Aquí Guimerà palesà en les seves accions la seva extraordinària condició d'hàbil estratègia i d'eficaç militar. És el mateix rei en Pere que tingué interès a registrar a la seva *Crònica* alguns dels fets bèl·lics duts a terme per fra Guillem.³⁵ Vegem-ne alguns.

Al començament d'agost de 1343, el vescomte de Canet manà que fos lliurat el castell de Canet al Cerimoniós, recepció que fou feta en nom del rei per Felip de Castre.³⁶ Al cap de pocs dies, el 5 d'agost, després d'haver refet els desperfectes que tenia el castell i d'haver-lo proveït dels aliments necessaris, el rei, des del seu camp militar establert a prop de l'esmentat lloc, escrivia a Felip perquè lliurés aquest castell a fra Guillem de Guimerà, tot manant als seus habitants que, en poder del frare, li juressin fidelitat.³⁷ Vint dies després, el rei palesava la seva confiança en les qualitats militars del jove hospitaler nomenant-lo procurador seu per governar tots els pobles i viles del comtat del Roselló. Li donà, a més, la potestat en aquest territori de manar tot el que fos necessari en la guerra contra Jaume de Mallorca.³⁸ El monarca retornà després al Principat i, el 27 d'agost, entrà a Barcelona on, segons diu ell mateix a la seva *Crònica*, fou rebut molt fredament perquè «no haguèssim pres Perpenya e Rosselló».³⁹

Durant uns mesos fra Guillem estigué ocupat en el manteniment de les posicions militars que li havia encomanat el monarca i que eren necessàries per tal de poder recuperar del tot el Rosselló, un dels objectius principals que el rei Pere s'havia fixat per a l'any 1344. El mes d'abril, el Cerimoniós reuní les tropes a Girona per tal de prosseguir la guerra que havia de fer efectiva l'annexió d'aquest comtat de més enllà dels Pirineus.⁴⁰ Mentre l'exèrcit reial

35. Vegeu *Crònica de Pere el Cerimoniós*, a *Les quatre grans cròniques*, a cura de Ferran SOLDEVILA, Barcelona, 1971, p. 1066 (en endavant *Crònica*).

36. Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre VII, cap. LXXI, pp. 564-565.

37. Próspero DE BOFARULL, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, vol. 30, p. 152.

38. *Ibidem*, pp. 167-168.

39. *Crònica*, p. 1.065.

40. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre VII, cap. LXXVI, p. 582.

sojornava al Principat, Guimerà va haver d'oposar-se a un intent d'assalt de la plaça de Canet per part de quaranta cavallers i una companyia d'infants de Perpinyà. Aquests enemics provocaren que tretze dels cavallers que defensaven el castell de Canet sortissin després en persecució de les hosts del rei de Mallorca. El governador va entendre, però, que aquella persecució era tàcticament temerària, de manera que decidí sortir ell mateix del castell per tal d'anar a cercar els seus i evitar un risc inútil; els defensors de Canet, però, s'havien atansat tant als enemics que no hi hagué altra alternativa que prosseguir la lluita. La *Crònica* del Cerimoniós explica l'actuació de fra Guillem, que al crit d'«Aragó!» permeté occir tres cavallers adversaris i vuit infants i aconseguí fer-los retirar fins a Perpinyà.⁴¹ El fidel governador comunicava aquests fets al monarca, el qual quan rebé la carta de Guimerà era encara a Barcelona.⁴²

Les extraordinàries capacitats militars de Guimerà i la seva actuació en la campanya del Rosselló no se centraren només en el fet suara exposat, sinó que l'hospitaler aconseguí, a més, recuperar per a la causa catalana el lloc de Vilallonga⁴³ i el castell de Palau⁴⁴ i participà molt eficaçment al costat del rei en la rendició d'Argilers, que culminà el 6 de juny del 1344. La confiança del rei en el jove hospitaler era tan gran que també el nomenà governador d'aquest lloc.⁴⁵ L'agraïment del Cerimoniós envers Guimerà per la seva actuació en aquesta acció militar motivà que en la mateixa data de la presa d'Argilers el rei escrivís al mestre de Rodes perquè recompensés l'hospitaler amb la provisió de la comanda de Montsó.⁴⁶

L'orde de l'Hospital posseïa en el comtat del Rosselló la important comanda de Masdéu, el responsable de la qual era fra Pere Arnau de Perestortes, qui, al mateix temps, era comanador de Barberà i Sant Celoni, comandes aquestes dues últimes situades al Principat. Al Cerimoniós el preocupava aquest fet, atès que l'esmentat Pere Arnau era aliat de Jaume de Mallorca, cosa que representava un perill per a la total recuperació i ulterior pacificació del Rosselló. Per això, decidí fer les gestions oportunes davant el mestre de Ro-

41. *Crònica*, pp. 1065-1066.

42. *Crònica*, p. 1066.

43. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre VII, cap. LXXVI, p. 585.

44. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre VII, cap. LXXVI, p. 591.

45. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre VII, cap. LXXVI, p. 588.

46. ARB, reg. 118, f. 145. Citat per A. LUTTRELL, *The Aragonese Crown*, p. 16, nota 1.

des a fi i efecte que el regiment de les dues esmentades cases fos sostret al frare i encomanat a un hospitaler de la seva confiança. La persona escollida fou fra Guillem de Guimerà, per al qual, el 30 de setembre de 1344, el rei sol·licitava les comandes a l'esmentat mestre.⁴⁷ Amb tot, el mestre no va fer cas de la petició del monarca, i fra Pere Arnau de Perestortes continuà regint les comandes de Masdéu, Sant Celoni i Barberà.

4. L'assumpció de la direcció de les comandes d'Horta, Tortosa i Granyena. La permuta de la comanda de Barberà amb el prior de Catalunya

Després de les campanyes del Rosselló fins al 1367 tenim poques notícies del nostre frare. Tot amb tot, es pot afirmar que les seves activitats dins l'orde restaren circumscrites principalment a la castellania d'Amposta. Sabem, però, que l'any 1349 era comanador d'Horta, i com a tal assistí al capítol provincial de la castellania celebrat a Gandesa l'abril d'aquell any i presidit per Juan Fernández de Heredia.⁴⁸ El 1350 encara regia les dues comandes d'Horta i de Montsó, per bé que sembla que no pagava a la Castellania les quantitats acordades per l'arrendament d'aquestes cases. Ho palesa el fet que en el capítol celebrat al lloc de l'Almunia de Doña Godina el 1350, hom li manà que no l'abandonés fins que hagués satisfet les esmentades quantitats així com també els endarreriments o *arre-ragiae* de la comanda de Castellot que s'elevaven a 40.000 o 50.000 sous jaquesos.⁴⁹ L'any següent, el 1351, era nomenat procurador dels frares de la castellania davant d'Heredia.⁵⁰ La seva tardança a pagar les responsions de la castellania motivaren el cessament d'aquest càrrec.⁵¹ El 1359 hom li assignava el regiment de la comanda de

47. A. LUTTRELL, *The Aragonese Crown*, p. 15.

48. J. MIRET I SANS, *Les cases*, pp. 408-409.

49. M. BONET DONATO, *La orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta* (ss. XII-XV), CSIC, Madrid, 1994, p. 271.

50. J. DELAVILLE LE ROULX, *Les Archives de l'Ordre de l'Hôpital dans la Péninsule Ibérique*, «Nouvelles Archives des Missions Scientifiques et Littéraires», IV (1893) p. 15; A. LUTTRELL, *Hospitaller Life in Aragon: 1319-1370*, a *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Variorum, Ashgate, 1992, XV. pp. 110-113.

51. El 8 de setembre de 1356 els deutes de la castellania al convent central de Rodas s'elevaven a 10.000 sous jaquesos (vegeu J. DELAVILLE LE ROULX, *Les Archives de l'Ordre de l'Hôpital dans la Péninsule Ibérique*, «Nouvelles Archives des Missions Scientifiques el

Tortosa i Granyena, per un cert temps.⁵² Com a tal, una butlla d'Urbà V, datada a Avinyó el 14 d'abril de 1365, el convocava a una assemblea d'hospitalers a la ciutat de Carpentras.⁵³ A l'octubre d'aquest any, el nou mestre Ramon Berenguer de Provença, concedia a fra Guillem l'administració de les comandes de Tortosa i Granyena, aquesta darrera situada al Priorat de Catalunya.⁵⁴

Fins ara, hem pogut veure que la major part de l'activitat de Guimerà, tan administrativa, dins el seu orde, com militar, al costat del monarca català, havia estat desenvolupada lluny de la seva contrada d'origen. Sembla, però, que quan tenia cinquanta anys, fra Guillem desitjava establir-se a les terres a prop de Ciutadilla, lloc on havia nascut i on, a més, tal com veurem més endavant, havia de tenir cura dels interessos dels seus nebots, ja que el seu germà Gispert de Guimerà era mort. Relativament a prop de Ciutadilla, l'Hospital posseïa les comandes de Granyena —que des del 1359 era regida per Guimerà—, de Vallfogona, de l'Espluga de Francolí i de Barberà, aquesta última una de les més importants del priorat de Sant Joan de Jerusalem. Sembla, però, que, abans, fra Guillem ja havia regit la comanda de l'Espluga de Francolí, ja que el 3 d'agost de 1356, com a «comanador de l'Espluga de Francolí», es comprometia davant l'abat de Poblet Arnau d'Eixamús a respectar els drets del monestir i a considerar el fet que els cistercencs haguessin permès que el prior de Catalunya fra Pere Arnau de Paretstortes extragués del bosc diverses bigues de pi per a obres del castell de l'Espluga com a concessió gratuïta, de manera que aquest precedent no perjudiqués mai els drets del cenobi, els de l'abat ni els seus successors.⁵⁵

Littéraires», IV (1893), p. 15). Sobre les obligacions econòmiques vers el convent central i les reclamacions dels pagament per part del tresor de Rodes vegeu M. BONET DONATO, *La orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta* (ss. XII-XV), CSIC, Madrid, 1994, pp. 156-183; Vegeu també A. LUTTRELL, *Hospitaller Life in Aragon: 1319-1370, The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Variorum, Ashgate, 1992, XV.

52. J. DELAVILLE LE ROULX, *Mélanges sur l'Ordre de Saint-Jean de Jérusalem*, París, 1910, XV, p. 11.

53. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 254. f. 119r. Sobre aquest capítol general de l'orde de Sant Joan vegeu J. DELAVILLE LE ROULX, *Bulle de convocation d'une assemblée des Hospitaliers à Carpentras (1365)*, «Bibliothèque de l'École des Chartes», 70 (1909), pp. 73-94.

54. J. DELAVILLE LE ROULX, *Les Archives de l'Ordre de l'Hôpital*, p. 15.

55. Archivo Histórico Nacional de Madrid, Órdenes religiosas, Poblet, Pergaminos, carpeta 2531, núm. 9.

La peculiar organització de l'orde de l'Hospital en aquesta època permetia que els responsables de comandes intercanviessin l'administració o la percepció parcial d'algunes rendes. Guimerà volgué utilitzar aquest costum per tal d'aconseguir el govern de la comanda de Barberà. Entre 1363 i 1365, ho intentà per primer cop amb el lloctinent del prior de Catalunya, que tenia el govern de dita comanda. Malgrat que els pactes de l'intercanvi s'havien acordat davant del notari barceloní Francesc de Ladernosa, el qual havia escrit l'esberrany del contracte, l'intercanvi no es va dur a terme ni es va formalitzar en cap document públic.⁵⁶

El 1365 s'elegí com a nou prior de Catalunya fra Pere Guillem d'Oms, amb el qual Guimerà intentà arribar a un nou acord per tal d'obtenir la comanda de Barberà, acord que aquesta vegada reeixí. En efecte, quan feia un any que fra Pere Guillem era prior, accedia a fer l'intercanvi de la comanda de Barberà, que li pertanyia, per la de Tortosa, que regia fra Guillem. Aquesta permuta es féu per nou anys, temps que restava al prior en l'exercici del seu càrrec. Entre les condicions que ambdós frares estipulaven cal esmentar l'obligació per part de Guimerà de pagar anualment al prior nou mil florins d'or de Florència, pagadors la meitat per Nadal i l'altra meitat per la festa de Sant Joan de juny. A més, fra Guillem deixava lliure la comanda de Tortosa, amb tots els seus drets i rendes, durant aquells nou anys. Quant als altres detalls, s'estipulava que Guimerà tindria la jurisdicció civil i criminal dels llocs de Barberà i de Vallfogona —comanda adquirida per l'anterior prior, Pere Arnau de Perestortes— i en percebria, així mateix, els emoluments provinents de l'exercici de les dites jurisdiccions; el prior es reservava la jurisdicció de l'Espluga. En cas que el monarca volgués recuperar les jurisdiccions dels llocs esmentats, el preu de la redempció el percebria el prior o els seus successors. El prior retenia els ingressos que hi hagués per aquest concepte abans de l'esmentada data de concessió, Sant Joan. Finalment, el prior reservava per a la cambra prioral els mil sous que la universitat de Barberà pagava anualment de quístia. En efecte, el 19 de setembre de 1366, l'esmentat fra Pere Guillem reconeixia que Guillem Fuster, Ramon Torradamer i Jaume

56. ARB, Ordes Militars, núm. 541, f. 99r.

Viu, jurats de Barberà, havien rebut l'esmentada quantitat que la universitat pagava el 8 de setembre de cada any.⁵⁷

El mes de setembre fra Guillem actuava com a comanador de Barberà, on s'havia traslladat per tal de fer-se càrrec del govern de la comanda; el dia 10 d'aquell mes el frare reconeixia que el donzell Arnau Sa Rovira havia administrat satisfactòriament les rendes que des del 24 de juny li pertanyien com a comanador,⁵⁸ i al cap de dos dies, confirmava novament l'esmentat donzell en el càrrec de procurador i regent.⁵⁹

5. Guillem de Guimerà, enginyer militar

Ja hem vist com Pere el Cerimoniós havia confiat plenament en les qualitats d'estratega del nostre frare, especialment palesades durant la guerra del Rosselló, en la qual la seva important actuació havia decantat en favor de les armes reials episodis crucials d'aquella campanya.

El temps que l'hospitaler dedicà a guardar els castells i fortificacions que li confià el rei Pere, i la perspicàcia amb què degué d'actuar per tal de poder expugnar algunes de les fortificacions del Rosselló, li aportaren una bona experiència en l'art de l'enginyeria militar.

Guimerà tingué l'oportunitat d'aplicar aquests coneixements adquirits davant les necessitats estratègiques i de defensa, especialment a la Conca de Barberà, amb motiu de la fortificació del monestir de Poblet i de la vila de Montblanc.

Les contínues guerres del Cerimoniós contra Castella, primer contra Pere el Cruel i després contra Enric de Trastàmara determinaren que el monarca català procurés tenir ben aparellats els llocs de major interès estratègic dels regnes. La preocupació del Cerimoniós per reconstruir i tenir ben fortificats castells, ciutats i viles de Catalunya es palesa en la missiva adreçada a fra Guillem, en la qual li donava vènia per tal de gravar les vegueries de Lleida, Cervera i Montblanc durant cinc anys amb imposicions especials

57. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 53, f. 12r.

58. *Ibidem*, f. 17r-v.

59. *Ibidem*, f. 11v.

sobre les vendes de carn i d'altres productes per tal de refer castells, fossats i fortificacions.⁶⁰

El nostre frare intervingué personalment en la direcció de les fortificacions realitzades a Lleida l'abril de 1367 davant el perill d'invasió del territori per part de Pere el Cruel.⁶¹ Però on Guimerà plasmà més notòriament les seves coneixences d'arquitectura militar fou en els recintes emmurallats del monestir de Poblet i de la vila de Montblanc. Encara avui hom pot contemplar, i certament admirar, la solidesa i l'austeritat dels murs que envolten els esmentats llocs i que els donen una especial faisó.⁶²

El clos murat de Montblanc possiblement es començà a construir a mitjan 1366. La intenció del Cerimoniós era que la Conca disposés d'un lloc ben fortificat per tal que s'hi poguessin refugiar tots els habitants de la comarca que no es podien defensar. L'obra fou encarregada a la universitat montblanquina, la qual per tal de dur-la a terme obtingué la gràcia del monarca de poder exigir una contribució especial a tots els pobles de la vegueria que acostumaven a refugiar-se a Montblanc. Sembla que els jurats de la vila, prescindint del fet que a la vegueria hi havia llocs que ja tenien les seves fortificacions, repartiren les contribucions entre tots els habitants de la vegueria, la qual cosa naturalment molestà i fou reputada per injusta pel prior de Catalunya i per l'abat de Poblet ja que els seus vassalls tenien llocs fortificats per tal de refugiar-s'hi. Un cop foren presentades les queixes, el 19 de febrer de 1367, des de Lleida el monarca escrivia al veguer de Montblanc perquè no forcéss a contribuir a l'obra de les muralles i fossats de la dita vila els habitants de Barberà, Pira, Vallverd, Ollers, Biure i Montbrió, que eren de l'orde de l'Hospital, i els vassalls de Poblet que no fossin del terme de Montblanc.⁶³

No tenim documentada la direcció de les obres de fortificació per part de Guillem de Guimerà en el moment inicial; sembla que

60. ARB, C., reg. 917, f. 66r-v.

61. J. LLADONOSA, *Història de Lleida, I*, Tàrraga, 1972, pp. 480 i 613.

62. Vegeu J. GUARRO, *El clos amurallat de Montblanc*, «La Conca de Barberà», núms. 249, p. 2, 250, p. 2, 252, p. 3, 253, pp. 1-3, 254, pp. 1-2; F. CARRERAS I CANDI, *El clos amurallat de Montblanc*, «Aires de la Conca», núm. 106, p. 2. Agraïxo a J. M. Porta i Balanyà, director de l'Arxiu Comarcal de Montblanc, que m'hagi facilitat aquestes notícies.

63. F. DE BOFARULL I SANS, *Documentos para escribir una monografía de la villa de Montblanc*, Barcelona, 1898, doc. 6, pp. 13-14.

l'encarregat degué ésser el veguer, Bastard de Gravalosa, al qual el Cerimoniós, el 22 d'agost de 1366, manava que activés les esmentades obres.⁶⁴ Amb tot, diversos historiadors han fet notar la intervenció del comanador de Barberà en la realització del cercle emmurallat de Montblanc.⁶⁵ D'altra banda, hem de suposar alguna relació de Guimerà quant a la construcció esmentada, sobretot si hom pensa que tres anys després, el rei Pere li confiava la fortificació d'un lloc tan estimat pel monarca com era el monestir de Poblet.

El Cerimoniós possiblement va decidir la construcció del recinte fortificat de Poblet a les darreries de 1368 o al començament de 1369, i segurament fou fruit d'alguna conversa amb l'abat,⁶⁶ ja que el 8 de febrer de 1369 el rei escrivia a Berenguer de Codinachs, mestre racional, manant-li que pagués a l'abat els 53.500 sous que es devien al monestir amb motiu d'una assignació perpètua sobre la taula de pes de València i les rendes de la mateixa ciutat; la quantitat esmentada havia d'ésser destinada segons la voluntat del Cerimoniós en obres de fossats i de murs d'aquell monestir.⁶⁷

Com a conseqüència d'aquesta intenció reial, el 7 de setembre de 1369, Pere III des de València encomanava a fra Guillem, que aleshores era lloctinent i vicegerent de governador de Catalunya (per nomenament de l'infant Joan datat a Tortosa el 28 d'abril de dit any),⁶⁸ el projecte i la direcció dels fossats i les muralles de Poblet.⁶⁹ El manament del rei al comanador de Barberà era encara més precís, ja que el Cerimoniós li ordenava que, per tal que les obres fossin realitzades amb la major celeritat, un cop hagués rebut la missiva reial, es traslladés personalment a Poblet i que sobre el terreny determinés el sistema defensiu més adient per al monestir, i que rebés garanties que les obres es farien dins un

64. F. CAMINO, *Noticias históricas sobre las fortificaciones de las ciudades, villas y lugares de cada uno de los estados que han hecho parte del antiguo Reino de Aragón*. Tarragona, «Boletín Arqueológico», Tarragona, 31 (1926), p. 211.

65. Vegeu, per exemple, A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 301.

66. *Ibidem*, pp. 298-300.

67. *Ibidem*, p. 300.

68. ARB, C., reg. 1693, f. 49r.

69. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, p. 301. A final de la primavera de 1396 fra Guillem participava en la campanya de Múrcia al costat de Nicolau de Pròixida (M. T. FERRER MALLOL, *Entre la paz y la guerra. La cocrona catalana-aragonesa y Castilla en la Baja Edad Media*, CSIC, Barcelona, 2005, p. 482).

cert termini, fixat pels criteris i l'experiència de Guimerà.⁷⁰ Hem de remarcar que el monarca confiava plenament en l'eficiència i els coneixements d'enginyeria militar de l'hospitaler, confiança que ell no va decebre pas.

Naturalment, el monestir cistercenc no podia ésser aliè a les obres de fortificació manades pel Cerimoniós; per aquest motiu el monarca, a la data abans esmentada, escrivia també a l'abat Aguiló comunicant-li la decisió de bastir una muralla i un fossat al monestir sota la direcció fra Guillem; al mateix temps, el rei argumentava que els vassalls dels monestirs que vivien fora del recinte també havien de contribuir, ajudar i treballar en aquestes obres, i que, per tant, l'abat podia fixar unes talles especials per tal de dur a terme les obres.⁷¹

Les obres degueren començar el 1369 o el 1370; sembla, però, que a causa principalment del descens demogràfic que patiren els dominis de Poblet entre el 1360 i el 1378, com bé assenyala Altisent, el qual fa notar que alguns pobles sofriren en aquest període un descens de població que arribà a un 40 i 50% de baixes en el nombre de llars, aquestes obres avançaren a un ritme d'extrema lentitud.⁷² Tant és així que el 12 de març de 1371 el Cerimoniós s'adreçà als responsables insistint que les obres avancessin amb més celeritat;⁷³ i el 12 d'octubre de 1374, davant del perill d'un atac de l'exèrcit de Jaume de Mallorca, el rei comissionà novament al comandador de Barberà la direcció de les obres, i li manà que obligués tots els vassalls de Poblet a treballar en els murs i els fossats fins que els acabessin.⁷⁴

6. Fra Guillem de Guimerà i la seva participació a les institucions públiques catalanes: la vicegerència de governador de Catalunya, les Corts i la Diputació del General

6.1. Guimerà, lloctinent i vicegerent de governador de Catalunya

Els dots especials de govern i organització de Guimerà ultrapassaren l'àmbit del seu orde de manera que també la monarquia

70. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 301.

71. *Ibidem*, pp. 301-302.

72. *Ibidem*, p. 303.

73. *Ibidem*, p. 304.

74. *Ibidem*, p. 305.

catalana comptà amb la col·laboració del comanador hospitaler, el qual tingué cura de càrrecs especialment delicats i importants, com ara el de governador del Rosselló en temps de la guerra amb Jaume de Mallorca, que ja hem esmentat.

Però entre tots els oficis que exercí fra Guillem el de major relleu i categoria fou el de vicegerent de governador general en el Principat de Catalunya. El governador general, que, a partir de 1363, restà vinculat a la persona del primogènit, tenia la delegació del poder reial, auxiliava el monarca en el regiment general del país i tenia una jurisdicció ordinària que posava la seva persona en el vèrtex de l'administració dels regnes de la confederació, immediatament dessoria del rei.⁷⁵ Naturalment, el governador no podia atendre personalment tots els estats de la Corona i, per tant, delegava les funcions a un lloctinent o vicegerent, que al Principat prengué el títol de portantveus del governador.⁷⁶

L'ofici de vicegerent de governador de Catalunya i al mateix temps de procurador de l'infant Joan, el primogènit, en el ducat de Girona i en el comtat de Cervera, l'exercí a partir de 1366 Berenguer d'Abella.⁷⁷ Berenguer d'Abella era conseller i majordom de Pere el Cerimoniós i, per tant, un personatge de relleu a la Cort reial. Precisament la confiança que el monarca tenia vers aquest cavaller motivava que li fossin encomanades missions especials, com ara formar part de l'ambaixada per demanar al rei de França Carles V el Savi la mà de la princesa Joana de Valois, filla de Felip VI i tia del sobirà regnant, per al primogènit català.⁷⁸ Durant aquesta missió, Berenguer d'Abella seria fora de Catalunya i, per tal que no se'n ressentissin els assumptes del país, calia nomenar un substitut. L'infant Joan, d'acord amb el seu pare, encomanà la substitució al nostre hospitaler en una carta datada a Tortosa el 28 d'abril de 1369.⁷⁹

En aquesta carta el primogènit ens assabenta dels motius de l'elecció de fra Guillem: el vicegerent de governador havia d'ésser

75. J. LALINDE ABADIA, *La Gobernación General en la Corona de Aragón*, CSIC, Madrid-Saragossa, 1963, pp. 158 i ss.

76. *Ibidem*, pp. 301-370.

77. *Ibidem*, p. 314. Lalinde exposa que el nomenament d'Abella havia estat fet el 12 de març de 1366 (ARB, C., reg. 1693, f. 2r).

78. R. TÀSIS I MARCA, *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, Barcelona, 1967, p. 147-148.

79. ARB, C., reg. 1693, f. 49r.

una persona «sagaç, proba, madura i zeladora de la justícia» i com que totes aquestes virtuts brillaven en el seu conseller fra Guillem li encarregava el dit ofici mentre durés l'absència de Berenguer d'Abella i durant el temps que plagués a l'infant i al rei, tot confiant plenament en l'habilitat i l'eficiència de l'hospitaler.

L'infant manà a tots els prelats, religiosos, nobles, cavallers, ciutadans i habitants de viles i llocs de Catalunya i del ducat de Girona i comtat de Cervera, i també als oficials seus i del rei que obeïssin fra Guillem de Guimerà, vicegerent de governador al Principat i procurador general al ducat i al comtat. El comanador hospitaler es convertia així en el magistrat més alt del país quan n'eren absents el sobirà o el primogènit, dotat al mateix temps de jurisdicció ordinària en tot el territori, i era el cap, en aquests casos, de tot el Principat.⁸⁰

No podem precisar cronològicament fins quan Guimerà exercí l'ofici de vicegerent i procurador. Sabem, però, que el 1370, Berenguer d'Abella era encara a França, on el 16 de juliol la delegació catalana havia reeixit en el prometatge de la princesa Joana de Valois amb l'infant Joan. El mes de juliol de l'any següent, 1371, la princesa se n'anava de la ciutat de París acompanyada dels ambaixadors catalans, i en arribar a Bessiers la núvia emmalaltia; el mes de setembre rebia la visita no oficial del promès. Poc després la princesa moria i acabava també l'ambaixada on participà Berenguer d'Abella.⁸¹

De nou a Catalunya, Berenguer d'Abella degué cessar fra Guillem en l'ofici que li havia estat encomanat. No hem trobat dades d'aquest període de temps sobre la gestió de Guimerà com a portantveus del governador, però el fet que en una data posterior el Cerimoniós li assignés novament aquest ofici, ens fa creure que la seva direcció havia complagut tant el sobirà com el primogènit.

En efecte, el 4 de gener de 1373, el Cerimoniós assignà altra vegada a l'hospitaler el càrrec de vicegovernador de Catalunya mentre durés l'absència de Berenguer d'Abella, el qual havia estat destinat pel monarca al regne de Mallorca per tal de solucionar-hi problemes

80. J. LALINDE ABADIA, *La Gobernación General en la Corona de Aragón*, CSIC, Madrid-Saragossa, 1963, pp. 302-313.

81. R. TASIS, *Joan I, el rei caçador i músic*, Barcelona, 1959, pp. 52-61.

importants.⁸² Pere ho comunicà a tots els oficials del Principat a fi que Guimerà, durant el seu exercici, fos obeït i respectat com ho havia estat en el temps en què Abella era ambaixador al regne de França. Fra Guillem degué exercir l'ofici de vicegerent de governador almenys fins al mes d'octubre de 1373 ja que en aquells dies sabem que Guimerà havia fet remissió dels delictes comesos per Guillem Comes i Pere Ferrer, d'una banda, i Roger i Umbert de Corts, de l'altra.⁸³

És cert que l'infant Joan tingué una gran confiança en l'hospitaler. L'afecció de l'infant vers Guimerà ens és ben palesa perquè li delegà tasques importants de les quals no es podia encarregar personalment, com ara el redreç de la ciutat i el camp de Tarragona, per la qual cosa, l'1 d'abril de 1382, nomenà fra Guillem de Guimerà, que aleshores era ja prior de Catalunya, lloctinent general de la dita ciutat i el seu camp.⁸⁴ Són interessants les facultats judicials que hom concedia a l'hospitaler i que l'infant consignà minuciosament a la carta de nomenament. Guimerà era comissionat pel nou càrrec per tal de tractar i acabar causes civils i criminals, condemnar o absoldre les persones acusades, dictar composicions i sentències i manar-ne l'execució. Eren igualment importants també les facultats de tipus jurisdiccional de les quals fou investit Guimerà ja que per delegació del príncep podia concedir privilegis, franquícies, llibertats i immunitats i, fins i tot, en cas que li semblés adient, podia canviar les que havien estat concedides. Les gestions realitzades per Guimerà a la ciutat de Tarragona i el seu camp tenien la mateixa força que si haguessin estat fetes per l'infant. Joan, d'altra banda, comunicava al vicegerent de governador i als veguers de Tarragona i el camp i també als altres oficials reials el nomenament en la persona de fra Guillem, al mateix temps que els exhortava a prestar-li l'obediència i la submissió degudes.

No tenim dades per a concretar fins quan exercí el prior de Catalunya l'ofici de lloctinent; allò que realment és cert, malgrat un capítol aprovat a les últimes Corts que manava el cessament dels lloctinents de l'infant Joan a Catalunya, i malgrat també que fossin

82. ARB, C., reg. 973, f. 79r.

83. AHPB, Not. Berenguer Ermengol, Manual 24, abril-desembre de 1373, f. 125r-v. Agraïxo a la doctora. M. T. Ferrer i Mallol que m'hagi facilitat aquesta informació.

84. ARB, C. reg. 1695, f. 163r-v i 163v-164r.

enviades missives a fra Guillem en què li anunciaven la decisió, el nostre frare fou posteriorment exclòs dels efectes de la decisió de les Corts per una lletra emanada de la cancelleria de l'infant i datada a València, el 5 de setembre de 1382.⁸⁵

6.2. Guimerà i la seva participació a les corts catalanes

Diversos autors han assenyalat ja la importància de les Corts en la direcció política i econòmica del nostre país, i també l'evolució i el funcionament de la institució cabdal catalana. Ací, només exposaré les actuacions del nostre comanador en l'esmentat organisme nacional.

A partir de 1343, després dels importants èxits militars i polítics de Guimerà al Rosselló, en temps de la guerra entre Pere el Cerimoniós i Jaume III de Mallorca, la figura de l'hospitaler entra de ple en el cercle directiu i de govern del país. El comanador de les cases de l'Hospital de Tortosa i de Granyena era ja un personatge ben destacat en la vida pública catalana de manera que la seva presència la trobem gairebé contínuament a l'òrgan més important i representatiu de la nació: les Corts.

L'assistència de Guimerà a aquestes assemblees ens és palesa per les cartes de convocatòria enviades pel rei o perquè, en cas de mancança de la citació, el seu nom apareix en els processos de Corts, que molt sovint, d'altra banda, registren la destacada actuació de Guimerà. En efecte, a les Corts de catalans celebrades a Barcelona el 1364-1365, amb motiu de la guerra amb Castella,⁸⁶ el comanador de Tortosa fou elegit pels assistents, el 2 de desembre de 1364, amb tres persones més, representants del braç eclesiàstic, les quals juntament amb vuit més, quatre pel braç de rics homes i cavallers, i quatre pels de les ciutats i viles reials, a fi que acompanyessin la reina fins a Tortosa per a tractar amb el Cerimoniós assumptes pertinents al bon regiment del país.⁸⁷ Guimerà, obligat

85. ARB, C., reg. 1696, f. 1r.

86. M. T. FERRER I MALLOL, *Les corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)*, «Anuario de Estudios Medievales» 34/2 (2004), pp. 875-938.

87. *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, Real Academia de la Historia, I-XXVI, Madrid, 1896-1927; *Cortes de Cataluña, II*, p. 221.

a absentar-se de l'assemblea, nomenà procurador seu Humbert de Bellestar.⁸⁸ D'altra banda, era tan gran la confiança que els reunits dipositaven en l'hospitaler que el vescomte de Cardona li encomanà de portar personalment al monarca una carta sobre alguns dubtes que havien sorgit al si de l'assemblea.⁸⁹

Les circumstàncies determinaren que el rei traslladés aquestes Corts a Lleida, després novament a Barcelona i finalment a Tortosa.⁹⁰ Quan els tres braços havien acordat la concessió del donatiu demanat pel monarca, de nou apareix el nostre hospitaler com a persona de confiança dels assistents. El 14 de febrer de 1365 és elegit representant del braç eclesiàstic per a fer les estimes, recaptar els diners i revisar els comptes relatius al donatiu promès a Pere III.⁹¹

Era costum que al final de cada Cort fossin revocats dels seus càrrecs els diputats del General i els altres oficials que tenien algun càrrec electiu dins la Diputació. El 3 de març de 1365, les Corts reunides a la seu de Tortosa dictaren un capítol en què cessaven en els seus oficis els diputats elegits a les anteriors Corts de Montsó de 1363⁹² i en vetaven fins i tot la reelecció; exceptuaven, però, Guillem de Guimerà, el qual havia estat elegit a les Corts anteriors diputat per a «les estimes e mostres dels homes de cavall».⁹³

Un segon conflicte que determinà que el monarca reunís la cort general per demanar els ajuts econòmics fou la guerra amb

88. *Cortes de Cataluña, II*, p. 225.

89. *Cortes de Cataluña, II*, pp. 243-244.

90. M. T. FERRER I MALLOL, *Les corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)*, «Anuario de Estudios Medievales» 34/2 (2004), pp. 905-937.

91. *Cortes, II*, p. 240; M. T. FERRER I MALLOL, *Les corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)*, «Anuario de Estudios Medievales» 34/2 (2004), pp. 906-909. Sobre la distribució del donatiu d'aquestes corts vegeu M. FIBLA I GUITART, *Les corts de Tortosa i Barcelona. 1365. Recapte del donatiu*, «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XIX (1978), pp. 97-130. La reina aprovava en el capítol del donatiu la designació de Guimerà (vegeu M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ – P. ORTÍ GOST, *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384)*, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Barcelona, 1997, pp. 307-309.

92. *Cortes, II*, pp. 246-247; M. T. FERRER I MALLOL, *Les corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)*, «Anuario de Estudios Medievales» 34/2 (2004), p. 904.

93. *Cortes, II*, pp. 246-247.

Sardenya.⁹⁴ Pere III amb aquesta finalitat i també per continuar la guerra amb Castella, convocà Corts de Catalunya a Vilafranca del Penedès, prorrogades després a Barcelona, que se celebraren entre l'octubre de 1367 i el març de 1368.⁹⁵ No hi mancà tampoc Guimerà, el novell comanador de Barberà i l'Espluga de Francolí, el qual, el 5 de novembre de 1367, segons les actes de Corts, es presentà al capítol del convent dels frares menors de la dita vila, on havia de celebrar-se l'assemblea.⁹⁶ Cinc dies després, però, el Cerimoniós les feia traslladar a Barcelona.⁹⁷ El 15 de novembre, les actes registren novament la presència de Guimerà, i també la d'un altre hospitaler molt vinculat al nostre comanador, fra Pere Guillem d'Oms, prior de Catalunya,⁹⁸ el qual a la sessió de l'endemà fou elegit «tractador» pel braç eclesiàstic, i, en cas d'absentar-se, seria substituït per Guillem de Guimerà.⁹⁹ El 8 de desembre, en una nova elecció de tractadors, altra vegada el comanador Guimerà era elegit pel braç eclesiàstic.¹⁰⁰

Cap a l'any 1370, la situació del país, amb l'entrada i presència de companyies estrangeres a Catalunya tornava a ésser conflictiva.¹⁰¹ El Cerimoniós convocà, per aquest motiu, noves Corts, primer a la ciutat de Tarragona, i el 12 de maig les traslladava a Montblanc per tal d'iniciar-les el 8 de juny,¹⁰² prorrogades per al dia 16 del mateix mes.¹⁰³ Guimerà no assistí des del primer moment a aquestes Corts perquè les obligacions de vicegerent del governador de Catalunya el tenien ocupat aquells dies.

94. Sobre els conflictes sorgits entre el Cerimoniós i esl Arborea en aquesta època vegeu L. D'ARIENZO, *La pace di Alghero stipulata tra l'Aragona e l'Arborea nel 1354*, a *Medioevo. Età Moderna*, Cagliari, 1972, pp. 1-29; M. T. FERRER I MALLOL, *La guerra d'Arborea alla fine del XIV secolo*, a *Giudicato d'Arborea e Marchesato di Oristano: proiezioni mediterranee e aspetti di storia locale. Atti del I° Convegno Internazionale di Studi (5-8 dic. 1997)*, a cura di Giampaolo MELE, Oristano, ISTAR, 2000, pp. 535-561.

95. M. T. FERRER I MALLOL, *Les corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)*, «Anuario de Estudios Medievales» 34/2 (2004), pp. 928-932.

96. *Cortes, II*, p. 495.

97. *Cortes, II*, p. 495.

98. *Cortes, II*, p. 501.

99. *Cortes, II*, p. 504.

100. *Cortes, II*, p. 510.

101. J. L. MARTÍN, *La actividad de las Cortes Catalanas en el siglo XIV*, a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional*, 28, 29 i 30 d'abril de 1988, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1991, p. 150.

102. *Cortes, III*, p. 63.

103. *Cortes, III*, p. 73.

La presència de Guimerà a l'església de Sant Miquel de Montblanc, on es reunien les corts, no és registrada fins al 12 de novembre de 1370.¹⁰⁴

Si a les corts anteriors Guillem és titulat només comanador de Barberà, i d'altra banda les actes no conserven cap convocatòria dirigida al frare, la qual cosa ens fa pensar que la seva assistència degué ésser per decisió personal del Cerimoniós, el 1372 la cancelleria reial citarà formalment fra Guillem en qualitat de «regent del priorat de Catalunya» perquè assisteixi a la cort general que havia convocat el Cerimoniós a Barcelona.¹⁰⁵ El 13 de febrer d'aquell any, el prior Pere Guillem d'Oms moria a la casa de Bajoles, i el dia 7 de març els frares del priorat reunits a la Casa de Sant Celoni elegien Guimerà com a lloctinent del priorat fins que el càrrec fos proveït pel mestre.¹⁰⁶ Per aquesta raó quan el Cerimoniós, el 15 de maig, convocava Corts per al 10 de juny a Barcelona escrivia al comanador i el citava,¹⁰⁷ i fins i tot la carta era encomanada al corredor Bartomeu Vallès perquè la lliurés al regent del priorat.¹⁰⁸

Les sessions no començaren fins al dia 26 i en la llista dels components del braç eclesiàstic no figurava Guimerà; en canvi, sí que hi era el castellà d'Amposta, Juan Fernández de Heredia,¹⁰⁹ el qual el 6 de juliol nomenava procurador l'hospitaler fra Ramon de Cardona, atès que ell havia d'atendre el legat papal, el cardenal Guido, bisbe de Porto, que era a Barcelona.¹¹⁰ El dia 20, però, Guimerà apareix a les actes com a tractador pel braç de l'Església, i també Heredia, que és titulat «castellà d'Emposta i regent el priorat de Catalunya».¹¹¹

Des de l'1 de febrer de 1375, la ciutat de Lleida allotjava a la casa del Capítol de la Seu la magna assemblea catalana convocada pel rei a fi de demanar un subsidi per tal d'oposar-se a l'entrada de l'infant de Mallorca i d'altres companyies estrangeres al Principat. El

104. *Cortes*, III, p. 116.

105. *Cortes*, III, pp. 171-172.

106. ARB, OM, arm. 25, vol. 11, f. 185r-v, núm. 272.

107. *Cortes*, III, p. 171.

108. *Cortes*, III, p. 176-177.

109. *Cortes*, III, p. 180.

110. *Cortes*, III, p. 180-184.

111. *Cortes*, III, pp. 182-184.

paper exercit per Guimerà en aquestes Corts de Lleida fou realment brillant i la seva destacada participació ens és ben palesa a través de les actes conservades. En primer lloc, fou designat, juntament amb Joan Serra, ciutadà de Barcelona, perquè ambdós es traslladessin a Barcelona a fi d'obtenir a través de crèdit i mitjançant vendes de violaris i censals sobre les generalitats el donatiu de 60.000 florins d'or d'Aragó promesos per les Corts.¹¹² A més, els assistents havien de tenir tres representants, un per cada braç, davant del rei, per tal d'ordenar i aconsellar-lo en les campa-nyes militars que havien de dur-se a terme. Guimerà fou elegit per l'Església, mentre que el ciutadà de Lleida Ramon de Carcassona i en Ramon de Peguera, ho foren respectivament per les viles reials i pels barons i cavallers. A tots tres se'ls assignà un salari de dos florins diaris i, a més, se'ls imposà l'obligació d'estar al costat del monarca mentre durés llur ofici de consellers militars.¹¹³

Una part de la ingent activitat de Guimerà derivada de l'encàrrec rebut en aquesta assemblea fou duta a terme a Barcelona, puix que el 19 de març, quan els assistents hagueren acordat el donatiu, ordenaren a Guimerà i a Serra que anessin a Barcelona per tal de tractar amb els prestadors d'aquesta ciutat la quantitat promesa, i que intentessin obtenir un préstec almenys de sis mesos.¹¹⁴ En efecte, els dos comissionats, a la fi de març, a Barcelona,¹¹⁵ obtingueren del banquer Pere dez Caus un crèdit de 50.000 florins, pagador al cap de vuit mesos, pel qual crèdit la Generalitat obligava els seus drets d'entrades al Principat i també els ingressos del fogatge que les Corts havien votat.¹¹⁶ El 18 de maig, tant el rei com les Corts, aprovaven les gestions executades pels comissionats.¹¹⁷

112. *Cortes, III*, pp. 324-332.

113. *Cortes, III*, p. 296. També ho aprovava el monarca en el capítol del donatiu (vegeu M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ – P. ORTÍ GOST, *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384)*, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Barcelona, 1997, pp. 460-461).

114. *Cortes, III*, pp. 324-332.

115. Així es desprén de la carta que el Cerimoniós els escrivia el 28 de març de 1375 (*Cortes, III*, pp. 281-282).

116. *Cortes, III*, pp. 333-347.

117. *Cortes, III*, pp. 359-361.

6.3. Guimerà, president del General de Catalunya. Les maquinacions de la cort de 1377 de Barcelona i la renúncia a diputat del General

La carrera política de Guimerà arribà al seu punt més alt a les Corts Generals de Montsó de 1376, celebrades per fer front a les amenaces del duc d'Anjou, puix que ací fou tan important la seva intervenció, a més del prestigi d'home de govern i bon gestor financer que ja havia adquirit, que li valgué l'elecció com a diputat del General de Catalunya pel braç de l'Església, juntament amb Joan Berenguer de Rajadell i Ramon de Carcassona, respectivament, pels dels barons i cavallers i ciutadans i viles reials¹¹⁸

El 24 d'abril, els representants dels braços a l'església dels fra-menors de Montsó, van designar fra Guillem representant del seu grup per tal de determinar la quantitat amb què havia de contribuir cadascun dels tres regnes en el donatiu de 50.000 florins que havien atorgat les corts generals.¹¹⁹ Al cap de dos dies, els representants del Principat, després de revocar de llurs càrrecs els antics diputats i oficials, elegien els nous. Guimerà fou designat, tal com hem dit, pel braç eclesiàstic.¹²⁰ El mateix dia, a la tarda, després de vespres, els nous diputats i oïdors de comptes prestaren el preceptiu homenatge al monarca i li prometeren fidelitat en l'exercici de llurs respectives funcions.¹²¹

El nou càrrec posava Guimerà al cim de l'organisme representatiu nacional, al mateix temps que li imposava una sèrie d'obligacions que per un temps l'apartaren parcialment de la direcció personal dels afers del seu orde. L'ofici de diputat del General comportava la residència a Barcelona, tal com ens és ben palès en el llibre

118. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Guillem de Guimerà. Gran Prior de Catalunya de l'orde de l'Hospital*, a *Història de la Generalitat de Catalunya i els seus presidents* dirigida per J. M. SOLÉ I SABATÉ, Volum I, 1359-1518, Generalitat de Catalunya-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2003, pp. 76-80. El monarca aprovà el capítol corresponent el 26 de juny (vegeu M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ – P. ORTÍ GOST, *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384)*, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Barcelona, 1997, pp. 507-508).

119. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Corts Antigues, sèrie XVI, vol. 12, f. 31v-32r.

120. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Corts Antigues, sèrie XVI, vol. 12, f. 32v.

121. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Corts Antigues, sèrie XVI, vol. 12, f. 33v-34r.

conservat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona que registra les pagues fetes pels arrendadors dels drets de la Generalitat; els instruments d'època gairebé sempre els encapçala el nom de fra Guillem de Guimerà.¹²²

La seva tasca com a diputat no era circumscrita a qüestions purament econòmiques. Certament que la Diputació del General havia nascut com un òrgan permanent i representatiu de les corts en aspectes financers, però a partir d'aquest moment veiem que s'amplia el marc de les seves competències i que assimila veritables funcions de govern i militars, especialment les de defensa del Principat.¹²³ Maria Teresa Ferrer i Mallol ha resumit les funcions dels diputats en aquesta època: la principal, recollir i administrar el donatiu votat per les corts; nomenar col·lectors arreu del territori i els seus ajudants —escrivans i porters— i assignar-los el corresponent salari; manllevar diners per a un període no superior a dos anys, decidir la quantitat de diners que es destinaria a armar una flota i nomenar-ne el capità; custodiar els diners de l'ajuda a Barcelona, cada braç per separat, en caixes de dos panys, que a partir de les corts de Montsó de 1362-1363 s'unificaren en una, amb tres panys i claus, una per cada braç; signar els documents públics, i utilitzar un segell autoritzat per la Cort.¹²⁴

El càrrec de diputat durava en aquesta època fins a la celebració d'unes noves Corts, en les quals els assistents acostumaven a revocar de llur ofici els diputats i oïdors de comptes, i tots els altres oficials de la Generalitat.

122. AHPB, notari Andreu Figuera, Llibre d'èpoques de la Diputació del General de Catalunya, 1376-1378, passim.

123. M. T. FERRER I MALLOL, *Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya*, a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril, 1988)*, Barcelona, 1991, pp. 152-159; M. T. FERRER I MALLOL, *La gènesi de la Generalitat de Catalunya: de la Cort de Cervera a Ferran II. 1359-1518*, a *Història de la Generalitat de Catalunya i els seus presidents* dirigida per J. M. SOLÉ I SABATÉ, *Volum I, 1359-1518*, Generalitat de Catalunya-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2003, pp. 19-35, i a la mateixa obra: *Una institució en constant evolució: les primeres diputacions*, pp. 36-45; M. T. FERRER I MALLOL, *Els primers diputats de la Generalitat de Catalunya (1359-1412)*, a *Miscel·lània d'Homenatge a Miquel Coll i Alentorn en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona, Fundació Jaume I, 1984, pp. 221-269; M. T. FERER I MALLOL, *Les corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)*, «Anuario de Estudios Medievales» 34/2 (2004), pp. 875-938.

124. M. T. FERRER I MALLOL, *Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya*, a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril, 1988)*, Barcelona, 1991, pp. 153-154.

Les següents Corts de catalans foren convocades per Pere el Cerimoniós el 7 d'abril de 1377 i s'iniciaren el dia 27 del mateix mes a Barcelona.¹²⁵ En el temps comprès entre aquestes dues assemblees Guimerà exercí de diputat del General, i com a tal administrà les importants sumes de diners de què disposava la Diputació. Els divuit anys de funcionament de la institució havien palesat la seva importància política de manera que s'originà entre les diverses faccions que hi eren representades una pugna pel seu control. La historiadora M. T. Ferrer i Mallol qualifica aquest breu període com la «la primera crisi de la Diputació del General».¹²⁶ El bàndol contrari als diputats i oïdors acusà aquests darrers de no haver dut prou bé la gestió econòmica dels afers. Amb tot, quan hom inicià les sessions, sembla que la figura de l'hospitaler encara gaudeix d'un merescut prestigi. En efecte, les actes de l'assemblea consignen que el 5 de maig fra Guillem es presentà «per ell i pel priorat de Catalunya»; el mateix dia fa el jurament de costum.¹²⁷ Els assistents l'elegiren també per tractar diversos problemes: el 12 de maig el designa el braç de l'Església a fi de discutir la petició formulada pel rei relativa a mil llances per a defensar les fronteres del Rosselló;¹²⁸ el 12 de juliol representava el braç de l'Església, juntament amb el bisbe d'Urgell i Galceran d'Anglesola, vicari de l'arquebisbe de Tarragona, per tal de comunicar que el seu representant acceptava l'assignació dels 2.000 florins demanats pel monarca.¹²⁹ El mes de juliol, encara com a diputat pel braç eclesiàstic del General, rebia una comunicació signada pel bisbe de Lleida, el comte d'Empúries i Jaume de Vallseca perquè armessin dues galeres durant tres mesos a fi d'evitar que els galions sarraïns perjudiquessin el comerç marítim de Barcelona, la qual cosa provocava la minva dels ingressos de la Generalitat, provinents principalment dels tributs que pagaven les naus que arribaven als ports catalans.¹³⁰

125. R. CONDE, A. HERNÁNDEZ, S. RIERA i M. ROVIRA, *Fonts per a l'estudi de les Corts i els Parlaments de Catalunya. Catàleg dels processos de Corts i Parlaments*, a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril, 1988)*, Barcelona, 1991, p. 34.

126. M. T. FERRER I MALLOL, *Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya*, a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril, 1988)*, Barcelona, 1991, p. 155.

127. *Cortes*, IV, p. 13.

128. *Cortes*, IV, p. 16.

129. *Cortes*, IV, pp. 24-25.

130. *Cortes*, IV, pp. 27-28.

A final d'agost de 1377, el bàndol del comte d'Empúries assaltà el control de la institució aprofitant una sessió amb poca assistència de parlamentaris —uns vint-i-un— i encara majoritàriament pertanyents a l'oposició. Des de l'inici de l'assemblea s'havia anat creant un clima de descrèdit als diputats, els quals, tal com hem avançat, se'ls acusava de malversació de diners dels General, motiu pel qual a les primeres sessions s'aprovà una comissió integrada pels diputats elegits a les corts anteriors de Montsó, a més del regent de comptes Antoni Bussot, i per altres parlamentaris elegits per la cort per tal d'analitzar l'estat de comptes de la institució.¹³¹ L'informe elaborat pels comissionats fou presentat davant l'assemblea el 8 de maig.¹³² Sembla, però, que els resultats de la investigació no van satisfer els reunits, de manera que hom designà una nova comissió integrada per nou membres, tres per cada braç, perquè examinés els comptes de la institució des de 1365, any en què havia començat l'endeutament de la Generalitat.¹³³

Mentre els comissionats treballaven en l'encàrrec, el partit del comte d'Empúries aprofità la sessió del 28 d'agost per presentar a l'assemblea la proposta de canvi dels diputats i altre personal de la Diputació. Fou el mateix comte d'Empúries, Joan, qui defensà la remoció demanant l'aprovació de la seva proposta als parlamentaris presents. Demanà la suspensió dels diputats residents a Barcelona, dels diputats locals, dels membres elegits per aconsellar el rei, dels oïdors de comptes, del regent els comptes del General, dels escrivans, dels porters i tots els altres oficials, llevat d'Hug de Santa Pau. Tant els representants del braç eclesiàstic com els del militar i de les ciutats i viles reials aprovaren la proposta.¹³⁴ Aquell mateix dia la cort trametia la comunicació de la seva remoció als interessats i també al canviador barceloní Pere Descaus —el ban-

131. M. T. FERRER I MALLOL, *Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya, a Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril, 1988)*, Barcelona, 1991, p. 155.

132. M. T. FERRER I MALLOL, *Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya, a Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril, 1988)*, Barcelona, 1991, p. 155.

133. M. T. FERRER I MALLOL, *Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya, a Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional (abril, 1988)*, Barcelona, 1991, p. 155.

134. *Cortes, IV*, pp. 29-30.

quer que gestionava els crèdits de la Generalitat—, a les autoritats municipals de Barcelona, Manresa, Cervera, Lleida, Tortosa, Girona, Perpinyà i Puigcerdà.¹³⁵

La maniobra del comte d'Empúries i el seu bàndol no va agradar gens ni mica els cessats, que acudiren al rei perquè intervingués personalment per solucionar el problema.

Les sessions es repregueren l'1 d'octubre de 1377, amb l'assistència del rei, qui encomanà al bisbe de Lleida la comunicació i la defensa de la disposició que havia pres el monarca. El prelat comunicà als assistents que Pere el Cerimoniós s'havia assabentat de la remoció dels oficials de la Generalitat feta per la cort a l'anterior sessió quan mancaven molts parlamentaris i que, atès que no s'havia fet degudament, declarava nul·la la disposició, la considerava sense efecte i rehabilitava els destituïts.¹³⁶

Amb la intervenció del monarca els destituïts havien obtingut la victòria moral que desitjaven i, sobretot, d'alguna manera, havien aconseguit salvar el seu honor. Ara ja restaven en llibertat per prendre el camí que més els interessés i optaren per la via de la dimissió. L'encarregat de presentar-la en nom dels rehabilitats davant l'assemblea fou el diputat eclesiàstic, el que presidia la diputació.

Els assistents a les Corts discutiren els motius que els aplegaven fins que arribà la sessió del 28 d'agost. No sabem si abans d'aquesta data hi hagueren maquinacions per part d'alguns dels presents a fi d'evitar malversacions del cabal de la Generalitat. El que sabem del cert és que el comte Joan d'Empúries, president de la sessió, presentà a les Corts la proposta de canviar els diputats, tant els residents a Barcelona com els locals, els ordenats a aconsellar el rei, els oïdors i el regent dels comptes, els escrivans, els porters i tots els altres oficials. D'aquesta revocació general d'oficis, al seu entendre, s'havia d'exceptuar Hug de Santa Pau. La proposició del comte despertà tot seguit l'adhesió del braç eclesiàstic i fou especialment defensada per Bernat d'Olives, ardiaca de Lleida. També hi assentiren els representants dels braços dels rics homes i de les ciutats.

135. *Cortes, IV*, p. 30.

136. *Cortes, IV*, pp. 31-32.

Més encara, els reunits, que, certament, com després dirà el monarca, no eren la majoria de la Cort, preguntats pel president si acceptaven l'expedició de les cartes als interessats, respongueren amb un sí rotund. En conseqüència, el mateix dia 28 d'agost, la Cort escrivia una carta al canviador Pere dez Caus, en la banca del qual tenia dipositats els cabals el General, assabentant-li que hom havia remogut de llurs oficis fra Guillem de Guimerà, Joan Berenguer de Rajadell i Ramon de Carcassona, diputats residents a Barcelona, els dos oïdors de comptes Galceran d'Anglesola i Joan Serra, fra Galceran de Tallada, Ferrer de Llagostera i Vidal Grimau, que eren diputats per a aconsellar el rei, Antoni Bussot, el regent dels comptes, i també tots els escrivans, porters, diputats locals i altres oficials, tret d'Hug de Santa Pau. Li manava que tots els cessats els tingués com a persones privades, mancats, per tant, de qualsevol representació de la Generalitat. El mateix dia es van notificar les cessacions als municipis de Barcelona, Manresa, Cervera, Lleida, Tortosa, Girona, Perpinyà i Puigcerdà.

Les actes de les Corts no registren cap altra activitat fins al començament d'octubre. Què passà des de la sessió del 28 d'agost fins llavors? Evidentment, la revocació inesperada dels diputats i oficials del General degué originar un seriós enfrontament entre els components dels dos organismes, i uns i altres van cercar els seus aliats. No seria arriscat de pensar que part del mes de setembre el treball de les Corts se centrà a cercar una solució a la greu discòrdia sorgida en el mateix si de la Institució. El rei se n'assabentà i volgué actuar personalment en aquest afer, i es decantà a favor dels diputats del General. El monarca, ben informat i aconsellat pels seus col·laboradors més directes, va trobar dos arguments per anul·lar la revocació dels diputats que havia fet la cort: un, perquè l'assemblea no era plena ni suficientment representativa ja que «molts e de la plus sana part eren absents»; i l'altre, perquè no fou servada «la forma deguda». De manera que el Cerimoniós encomanà al bisbe de Lleida que exposés el seu criteri respecte d'aquest afer davant la magna assemblea catalana. En efecte, la sessió de les Corts fou represa l'1 d'octubre, i hi assistí personalment el monarca. Tal com havia estat planejat, el rei concedí la paraula al bisbe de Lleida, Romeu Sescomes, el qual explicà als assistents els motius que invalidaren la revocació feta el 28 d'agost, i a més la decisió del rei de declarar nul i sense cap efecte aquell acord de les corts.

Pere III havia salvat amb la seva intervenció la legalitat del procediment i al mateix temps l'honor dels diputats del General, i fins i tot la institució representativa i permanent de les Corts. Una cosa molt diferent, però, era l'actitud unitària presa pels diputats en aquest afer. Realment aquests havien perdut el prestigi davant el cos que representaven i, per tant, la sortida més honrosa era la renúncia dels càrrecs i oficis que exercien. Les actes de les Corts registren minuciosament l'actuació en aquest sentit de Guimerà, el qual representava també la voluntat dels altres diputats, oficials i servidors de la Generalitat. Més encara, el notari que redactà la crònica de la sessió tingué interès a recollir les paraules precises pronunciades per l'hospitaler amb què va presentar, en nom propi i de tots els components del General, la dimissió de llurs oficis.

Després que el bisbe de Lleida hagués acabat la seva intervenció, fra Guillem s'aixecà i exposà davant l'assemblea la resolució adoptada pels oficials del General, tot deixant ben clar que no havien acceptat els càrrecs per l'ambició de poder ni molt menys per la compensació econòmica com alguns dels presents pensaven ja que declarava que «atessa la condició de cascú de nós no y veem gran guany». Per tant, renunciava en poder del rei i de la Cort i de forma irrevocable als oficis del General, en nom propi i de tots els altres. Aquestes foren les paraules pronunciades per Guimerà i que el notari consignà en l'acta de la sessió de la cort d'aquell dia:¹³⁷

«Senyor e senyors: Mossèn de Leyda que ací és de part del senyor rey vos ha dit ço que avets oyt sobre la manera de la revocació feta l'altre dia de nosaltres deputats e altres de la deputació e sobre la declaració e anul·lació d'aquella; vull que sapiats que jo n-els altres companyons meus no som tan golosos d'aquest offici ne-y havem aquella afecció que molts se pensen, car atessa la condició de cascú de nós no-y veem gran guany. Perquè de grat e de bona voluntat jo per mi e per mos companyons renunciy ara en poder del senyor rey e de la cort als dits officis».¹³⁸

La dimissió presentada per Guimerà desorientà tots els presents perquè després que el rei personalment s'hagués preocupat de cercar la solució no s'esperaven una sortida tan imprevista. Potser ningú coneixia el caràcter abrandat i impetuós del cabaler de Ciutadilla. Rehabilitat en el seu honor, el seu orgull no li permetia estar al front d'una institució sobre la gestió de la qual algú havia sembrat dubtes. Hi havia anat per servir, no per aprofitar-se'n, i atesa

137. *Cortes, IV*, p. 32.

138. *Cortes, IV*, p. 32.

la seva categoria social i també la seva situació econòmica, no li calia el florí diari que percebien els diputats. La dimissió pública i solemne davant el rei i l'assemblea era també una manera punyent de rebatre els seus enemics.

Però no acabà en aquest punt la dissensió de l'assemblea, perquè els assistents, o almenys una bona part, no veien clara la representativitat dels altres oficials de la Generalitat en l'actitud de Guimerà, sobretot si hom pensava que l'hospitaler no havia presentat cap prova fefaent de la seva procuració. Aquest fet, per tant, provocà una llarga reflexió sobre la renúncia dels altres oficials i, finalment, d'acord amb el rei, acceptar-la.¹³⁹ Ben entrada la tarda d'aquest primer dia d'octubre, resolt el greu problema, els assistents elegiren compromissaris per cada braç, a fi d'elegir els nous diputats del General. El braç de l'Església, com volent fer justícia a qui els havia representat, votaren Guimerà, juntament amb els bisbes de Lleida i Elna, per tal de dur a terme l'elecció del diputat eclesiàstic resident a Barcelona, que va recaure, després de moltes deliberacions, el 16 d'octubre, en l'almoïner del monestir de Ripoll, fra Galceran de Besora.¹⁴⁰ Tres dies més tard, el 19, Guimerà intervingué juntament amb vuit representants més per tal de designar Bernat de Montpaó com a escrivà i regent de la Cort del General.¹⁴¹ Finalment, el 22 d'octubre l'assemblea nomenà nou delegats, entre els quals figurava el comanador, a fi de revisar els comptes de la Diputació amb el banquer Pere Desaus, i de repassar els albarans i pagaments realitzats pels diputats cessats.¹⁴²

D'altra banda, a la fi d'any, Guimerà es trobava encara a Barcelona, juntament amb els altres dos diputats, enllestint els comptes que havien restat pendents durant el temps de la seva gestió. En un document del 26 d'octubre de 1377 Guillem de Guimerà, Berenguer de Rajadell i Ramon de Carcassona són considerats *olim deputati* del General de Catalunya.¹⁴³

Sembla, però, que la seva gestió econòmica no fou pas gaire clara, i que fins i tot esmerçà diners del General en profit personal

139. *Cortes*, IV, pp. 32-33.

140. *Cortes*, IV, pp. 32-33.

141. *Cortes*, IV, pp. 36-37.

142. *Cortes*, IV, pp. 37-38.

143. AHPB, notari Andreu Figuera, Llibre d'èpoques de la Diputació del General de Catalunya, 1376-1378, f. 35v i 33v-34r.

i de l'orde de l'Hospital. En efecte, al mes de novembre de 1390, Domènec Nicolau, encarregat de revisar els comptes d'aquells que van arrendar els censos d'aquesta institució l'any 1378, testificava que fra Guillem acabà el seu ofici devent al General la suma de 708 lliures i 7 diners barcelonesos; i que d'aquesta quantitat havien d'ésser restades 275 lliures i 7 diners.

Fins a un cert punt era lògic que al cap de dotze anys fossin trobades les falles en els comptes de la Generalitat. Però potser a les Corts de Barcelona corria la veu de les irregularitats financeres de fra Guillem, o potser fou ací quan foren descobertes.

7. La dedicació al govern i direcció del priorat de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. Lloctinent de prior de Catalunya (1372-1376) i prior de Catalunya (1377-1396)

El fracàs personal que representà per a Guillem de Guimerà el cessament-renúncia del càrrec de diputat del General a les Corts de Barcelona del 1377 i la incomprensió d'una part de la classe dirigent catalana del moment, determinaren el seu allunyament de la política. Des d'aquest moment, no hi ha constància que l'hospitaler assisteixi a les Corts ni tampoc actua en cap òrgan de govern de la nació. Tota la seva activitat restarà emmarcada en l'administració i el regiment de les comandes que dirigeix i molt especialment del gran priorat de Catalunya, del qual serà lloctinent per Juan Fernández de Heredia des del març de 1377, i titular des del 1380.

Les comandes que l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem posseïa al Principat, al Rosselló, als regnes de Mallorca, València i Aragó depenien des de la creació de la castellania d'Amposta, cap a mitjan segle XII, del responsable d'aquesta casa, que amb el títol de castellà d'Amposta regia i administrava, assistit dels diversos comandadors, les propietats i en general tots els béns que l'orde tenia als dits territoris.¹⁴⁴ Però quan després de la supressió de l'orde del Temple el 1312 la totalitat dels seus béns immobles al Principat i als

144. M. BONET DONATO, *La orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta* (ss. XII-XV), CSIC, Madrid, 1994, pp. 10-11. Per a una visió sobre l'orde de Sant Joan de Jerusalem fins a la supressió de l'orde del Temple remetem a l'obra clàssica de J. RILEY-SMITH, *The Knights of St John in Jerusalem and Cyprus 1050-1310*, Londres, 1967.

regnes d'Aragó i Mallorca foren atribuïts als hospitalers,¹⁴⁵ aquests per tal d'atendre millor el seu patrimoni, crearen un nou districte anomenat priorat de Catalunya, que als dominis de la corona catalana compregué les anteriors comandes de l'Hospital més les novament assignades que havien estat de l'orde del Temple.¹⁴⁶ Els marges drets dels rius Ebre i Segre delimitaven el territori entre ambdues circumscripcions: la castellania d'Amposta, que incloïa les comandes aragoneses i les catalanes del sector del baix Ebre —Ascó, Horta, Miravet i Uldecona— i el priorat de Catalunya, que integrava, a més de les del Principat, les cases del Rosselló i de Mallorca. La direcció superior d'aquest darrer districte, que comprenia vint-i-set comandes,¹⁴⁷ era exercida des de 1319 per un responsable anomenat prior.¹⁴⁸

Des de 1365, regia el priorat fra Pere Guillem d'Oms, el qual morí quan encara tenia aquest càrrec el 13 de febrer de 1372 a la casa de Bajoles. La desaparició del prior deixava sense titular el càrrec més important de l'orde de Sant Joan al nostre país. Era, però, tradició, mentre el mestre de Rodes no rebia la notícia de la

145. Sobre el procés dels templers a la província catalana de l'orde vegeu J. M. SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, Lleida, 2008, i especialment pp. 312-315 i 323-378, pel que fa a l'assignació i la incorporació dels béns dels templers a l'orde de l'Hospital.

146. J. MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006, pp. 387-389).

147. El nombre de comandes anirà variant al llarg de la vida del Priorat; se'n crearan algunes de noves i d'altres se suprimiran. Segons una relació publicada per Miret i Sans, probablement del segle XIV, hi havia les següents comandes: Masdéu, el Rosselló, Avinyonet, Castelló d'Empúries, Sant Llorenç de les Arenes, Aiguaviva, Sant Celoni, Casa Antita de Barcelona, Vilafranca, Cervera, Selma, Vallmoll, Barberà, Biure, l'Espluga de Francolí, Granyena, Segura, Barbens, Tortosa, Isot, Costoja, Susterris i Mallorca; a aquestes se'ls hauria d'afegir les batllies de les cases de Torres de Segre, Gardeny, la Casa Antiga de Lleida, Corbins, Térmens i Alguaire (J. MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec. de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006, p. 399). També s'hi ha d'incloure les cases de Puig-reig, Orla i Bajoles, que consten amb comanadors propis la segona meitat del segle XIV (*ibidem*, pp. 524, 529 i 530. A la *Introducció*, al final, s'hi recull un mapa amb les comandes hospitaleres de la castellania d'Amposta i el Priorat de Catalunya vers el 1319). Per al segle XV l'historiador Pierre Bonneaud xifra en una trentena les cases de l'orde al Priorat de Catalunya: P. BONNEAUD, *Le prieuré de Catalogne, le couvent de Rhodes et la couronne d'Aragon. 1415-1447*, Bez-et-Esparon, 2004, p. 7 i p. 16, nota 5 on presenta una relació alfabètica de les cases del Priorat; mapa a la pàgina 9, pel que fa al Principat i Rosselló i a la pàgina 11, pel que fa a l'illa de Mallorca).

148. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, p. 389.

mort del prior i en proveïa de nou la dignitat, que els comanadors elegissin temporalment un lloctinent que fes les funcions de prior, en espera de la decisió definitiva del mestre. Seguint, doncs, aquest costum, fra Arnau Guitart, comanador de Masdéu —que degué assistir als últims moments de fra Pere Guillem d'Oms—, convocà per al diumenge 7 de març de 1372 a la casa de Sant Celoni els comanadors que havien de dur a terme l'elecció. El dia abans de l'elecció, dissabte, ja eren a Sant Celoni els comanadors de Barcelona, Tortosa, Gardeny, Barbens, Cervera, Orla, Susterris, Térmenç, Selma, Vallmoll i Aiguaviva, a més del de Masdéu que presidia la trobada. Sembla que no hi hagué dificultats a l'hora d'escollir la persona més idònia per al càrrec de lloctinent, ja que els assistents arribaren el mateix diumenge a l'acord d'elegir el comanador de Barberà; certament entre tots ells no n'hi havia cap que gaudís d'un prestigi superior al de fra Guillem de Guimerà. El mateix dia 7, el president de l'assemblea escrivia al nostre hospitaler per assabentar-lo del resultat; després de la deliberació plenària, s'havia escollit fra Guillem atès que era considerat «persona pròvida i honesta per a presidir el Priorat», i al mateix temps li «augurava un govern fructífer i per molts anys del Priorat». El comanador de Masdéu recordava al nou elegit l'obligació de comparèixer diligentment davant el rei i de prestar-li l'homenatge amb motiu del nou càrrec.¹⁴⁹

El cabaler dels senyors de Ciutadilla havia assolit la màxima dignitat, encara que temporalment, de l'orde de l'Hospital al país. Per als seus germans de religió Guimerà gaudia d'un prestigi indiscutible i la seva reputació merescuda, atresorada a través d'una gran activitat en el camp militar, primer, i després en el polític, així com la seva bona relació amb el monarca, de qui era conseller, i la consideració que li tenien a la seva organització religiosa, el feien la persona més apta i oportuna per ocupar el càrrec de gran prior de Catalunya.

Guimerà exercí, doncs, com a lloctinent del prior interinament per ben poc temps, perquè el papa, aprofitant que el càrrec prioral català estava vacant, i pel fet que comportava la percepció d'importants rendes, nomenà el 1372, en contra del que fixaven els estatuts de l'orde, Juan Fernández de Heredia per al càrrec.¹⁵⁰ Feia uns anys,

149. ARB, OM, secció 2, armari 25, vol. 11, f. 185r-v, núm. 272. Vegeu també J. MIRET I SANS, *Les cases...*, p. 415.

150. A. LUTTRELL, *The Island of Rhodes and the Hospitallers of Catalunya in the fourteenth*

mitjançant el mateix mètode, Heredia havia aconseguit la provisió dels priorats de Castella, el 1355, i de Provença, el 1356.

El més normal hauria estat que Guimerà hagués estat confirmat, en rebre la notícia dels comanadors del Priorat de la seva elecció, pel mestre major de l'orde. La interferència, però, del papa en favor d'un dels seus homes de confiança, Fernández de Heredia, tallà aquesta primera oportunitat de Guimerà.

Probablement per compensar el tort infligit a Guimerà, Heredia sol·licità al papa la provisió en favor del primer de la comanda d'Ulldecona, de la qual n'era titular, i que per la gran activitat política i diplomàtica que duia a terme a la Cúria papal d'Avinyó no podia regir amb l'eficiència deguda.¹⁵¹ Per aquest motiu Heredia intercedia davant el papa Gregori XI perquè la comanda d'Ulldecona, que en aquell temps era objecte de vexacions per part de la ciutat de Tortosa, fos confiada a fra Guillem, com a persona plenament capacitada per retornar-li el prestigi. Atenent les peticions d'Heredia, el 18 d'agost de 1376, des d'Avinyó, Gregori XI escrivia a Guimerà encomanant-li l'esmentada preceptoria i argumentant que el seu titular, Juan Fernández de Heredia, no la podia administrar, ocupat com estava en altres afers pontificis, i malgrat que fra Guillem fos comanador de Barberà.¹⁵²

Pel que fa al priorat de Catalunya, Heredia trobà també un bon substitut en la persona de Guimerà, que com hem apuntat havia exercit interinament l'ofici des de 1372. El nomenament degué fer-se a la fi de 1376 o al començament de l'any següent. Amb tota certesa, es pot afirmar que el 7 de gener de 1377 fra Guillem era titulat per Heredia «lloctinent seu en el priorat de Catalunya» en una carta que li enviava des de Canet.¹⁵³ Amb aquest mateix títol

century, a *Els catalans a la Mediterrània oriental a l'edat mitjana. Jornades Científiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Coordinadora científica M. Teresa Ferrer i Mallol. Barcelona, 16 i 17 de novembre de 2000*, Barcelona, 2003, p. 159.

151. Heredia, segons J. Vives, fou lloctinent de la castellania d'Amposta quan morí Sanç d'Aragó, el primer semestre de 1346. Rebé el nomenament definitiu del nou gran mestre de l'orde Deodat de Gozon el darrer trimestre de 1346. J. VIVES, *Juan Fernández de Heredia*, p. 9); M. BONET DONATO, *La orden del Hospital en la Corona de Aragón*, pp. 69-76; A. LUTTRELL, *Los Hospitalarios aragoneses*, a *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Variorum, Ashgate, 1992, XVI; A. LUTTRELL, *Hospitaller Life in Aragon: 1319-1370*, a *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Variorum, Ashgate, 1992, XV.

152. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 289, f. 641r-v i reg. vat. 287, f. 130r-v.

153. RB, OM secció 2, armari. 24, vol. 20, f. 1r-v.

Guimerà encapçalava les cartes datades a les cases de l'Hospital a Perpinyà el 28 de març d'aquell any, i que dirigia a tots els preceptors del priorat convocant-los al capítol que havia de celebrar-se a l'Espluga de Francolí el mes d'abril.¹⁵⁴

El nomenament definitiu com a prior de Catalunya de fra Guillem de Guimerà no es féu fins al 1379, després que el seu amic Heredia hagués accedit a la dignitat magistral (27 de setembre de 1377).¹⁵⁵ L'aragonès, al cap de ben poc temps de la seva elecció, premiava l'amistat i la col·laboració del seu confrare amb la provisió del Priorat de Catalunya. El nomenament fet pel mestre és datat a Rodes el 7 d'octubre de 1379; a la carta, Heredia encomanava a fra Guillem el priorat català, amb totes les obligacions i drets, en els aspectes espirituals i temporals, per deu anys, a partir de la pròxima festa de Sant Joan de juny de l'any 1380.¹⁵⁶ Hom facultava el nou prior per nomenar preceptors i rebre les rendes pròpies del seu càrrec, al mateix temps que hom li imposava l'obligació de lliurar en els terminis deguts les responsions al capítol de Rodes, sota la pena de perdre el càrrec.¹⁵⁷ No sabem quan arribà a les mans de Guimerà la carta amb el nomenament com a prior; a la fi del mes d'octubre de 1379, fra Guillem es titulava encara «comanador de Barberà i d'Uldecona i lloctinent del mestre en el Priorat de Catalunya»,¹⁵⁸ i no prengué el títol de prior de Catalunya, segons les nostres dades, fins l'11 de gener de 1380.¹⁵⁹ A partir d'aquesta data Guimerà apareix sempre a la documentació amb el tractament de prior.

Al març de 1383, el mestre de Rodes celebrava un capítol general de l'orde de la localitat francesa de Valence, amb l'assistència dels grans dignataris del convent de Rodes i dels diversos priors de França, Alvèrnia, Tolosa, Pisa, Venècia, Llombardia, etc. L'ocasió fou aprofitada per Heredia, d'acord amb els capitulars, per tal d'encomanar de nou el regiment del priorat català al nostre frare, per deu anys més. La carta que comunicava a fra Guillem l'esmentada disposició

154. ARB, OM, secció 2, armari. 24, vol. 26, «Diversorum 3», f. 69r-70v.

155. A. LUTTRELL, *Actividades económicas*, p. 182.

156. Generalment, la concessió per part del gran mestre de l'orde i el convent de Rodes de la dignitat prioral era en aquesta època per un termini de deu anys. Així mateix succeïa a NAVARRA (vegeu C. BARQUERO GOÑI, *La Orden de San Juan de Jerusalén en Navarra. Siglos XIV y XV*, S.L. 2004, pp. 94-95).

157. ARB, OM, secció 2, armari 23, lligall 1, sense foliar.

158. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 9r (27 d'octubre de 1379).

159. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 13r.

era datada a Valence el 14 de març d'aquell any.¹⁶⁰ Fins al dia de la seva mort, esdevinguda la nit del 18 al 19 de juliol de 1396, fra Guillem de Guimerà exercí el càrrec de gran prior de Catalunya.

El càrrec de prior de Catalunya posava Guimerà al cim de l'organització de l'orde de l'Hospital a Catalunya, el Rosselló i Mallorca. Tots els comanadors, frares, donats i donades de l'orde restaven sota la seva direcció. També depenia d'ell el convent de monges santjoanistes d'Alguaire. Hom ha suggerit que el nombre de religiosos que integraven el Priorat de Catalunya en aquesta època deuria ser entre 200 i 250, uns quaranta dels quals devien ser cavallers.¹⁶¹ Així mateix, esdevenia senyor de tots els vassalls de l'orde, tant els que en la seva condició de cavallers ostentaven un feu de l'orde, com ara un castell, com els que habitaven en llocs de senyoriu de l'Hospital.

Com a màxima autoritat de la circumscripció hospitalera esdevingué l'interlocutor amb les autoritats centrals de l'orde a Rhodes i també amb les civils de Catalunya, especialment la monarquia i la Diputació del General.

Com a prior de Catalunya, tal com hem dit, una de les seves tasques principals consistia a procurar que els membres de l'Hospital complissin les seves obligacions religioses i els responsables de les comandes també les econòmiques.

Acceptava l'ingrés de nous membres, generalment durant la celebració dels capítols i amb l'acord dels altres comanadors assistents, i presidia la cerimònia de la professió o hi enviava un delegat seu quan no hi podia anar. Així, el 27 de maig de 1377, quan Guimerà era a Barcelona i no podia desplaçar-se, ateses les seves ocupacions, al convent d'Alguaire per donar l'hàbit a la nova religiosa Agnès de Montagut, encomana a fra Garcia de Mayssen, comanador de Vilafranca i Sant Celoni, que, d'acord amb la petició de la prioressa Romia de Vilanova, hi vagi i actuï en nom seu.¹⁶² Semblantment el 28 d'octubre de 1379, davant la impossibilitat de ser-hi present, Guimerà delegà en el prior de Muntanyana la presidència de l'acte

160. ARB, OM, Secció 2, armari 23, lligal 1, sense foliar.

161. A. LUTTRELL, *The Hospitaller State on Rhodes and its Western Provinces, 1306-1462*, Aldershot, 1999, cap. XV, p. 5.

162. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 429-430.

de professió del prevere Joan Pasqual, que s'integrava a la comunitat d'aquest lloc.¹⁶³ A vegades, però, l'acceptació de nous membres la imposava el mestre general, com s'esdevingué el 1393, quan el mestre Heredia manà a Guimerà que rebés com a frares Galceran de Requesens a Lleida, Pere de Pomerins a Tortosa, Ferran de Siscar a Gardeny i Rodrigo Català a Torres.¹⁶⁴ En la seva presència també es duïen a terme els canvis de responsables de les comandes, quan això s'esdevenia. El 5 de desembre de 1378, a la casa de l'Hospital de Barcelona, i davant de Guimerà, lloctinent del mestre en el Priorat de Catalunya, fra Garcia de Maissen, comanador de Vilafranca i Sant Celoni, i fra Guillem de Sentmenat, comanador de Selma, s'intercanviaven les comandes de Sant Celoni i Selma, de manera que Selma passava a fra Garcia i Sant Celoni a Sentmenat.¹⁶⁵ Aquest darrer, pel guany que obtenia, lliurava a Guimerà en profit de l'orde mil florins d'or d'Aragó. En general, però, la permuta de comandes no implicava cap guany per al prior. Així, el 29 de març de 1387, a Barcelona, fra Guillem de Preixens, responsable del lloc de Vallverd, i Guillem des Grau, comanador de Vallmoll, s'intercanviaven davant Guimerà aquestes dues cases.¹⁶⁶

Com a responsable del bon nom de l'orde i de tots els membres que integraven el priorat català també vetllava perquè la vida dels frares s'adequés tant com fos possible a les regles que havien promès respectar en el moment de professar. Quan un frare no es comportava degudament l'amonestava amb una reprimenda o un càstig i si se'n penedia el tractava amb exquisida benevolència. L'estiu de 1377, fra Gispert Galotxer fou engarjolat perquè havia perjudicat els homes de Bellestar amb uns documents falsificats i havia infligit danys al bestiar dels homes de la Mora que el prior considerava que en cada cas exigien una esmena de 25 florins d'or d'Aragó. Per aquestes accions havia anat a parar a la sitja que feia de presó dins el castell de Gardeny, comanda que en aquest any dirigia fra Pere Toló.¹⁶⁷ El presoner havia fet arribar a Guimerà

163. J. MIRET I SANS, *Les cases*, p. 430.

164. M. BONET DONATO, *La Orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta (ss. XII-XV)*, Madrid, 1994, pp. 156-177, i específicament pp. 157-160; *ibidem*, p. 90, nota 23.

165. AHPB, Notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 2r-v.

166. AHPB, Notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 32r-v.

167. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de*

el seu penediment per les males accions comeses així com la petició de perdó i les seves súpliques perquè fos alliberat. Guimerà fou misericordiós amb el penedit, també fou just amb els pagesos perjudicats: el 28 de juny manà al comanador que el tragués de la garjola, amb la condició que pagués els 50 florins als esmentats homes en esmena dels danys, i, com que la seva acció mereixia un càstig exemplar, que el retingués en una estança del convent amb grillons fins que el prior decidís una altra cosa.

Quan no hi havia tercers afectats el seu sentit de misericòrdia era molt més intens, com ho palesà amb fra Roderic de Llobera.¹⁶⁸ Aquest hospitaler, comanador de Vallmoll, abandonà el convent i amb els diners de la responsió que pagava la comanda dugué durant un temps una vida mundana i dissoluta, fins que, cansat, volgué tornar a l'orde ja que una conducta com aquella implicava segons els estatuts de l'Hospital la pèrdua de l'hàbit. Rectificà pagant els diners de la responsió i demanant clemència a Guimerà. Aquest el perdonà però no li retornà el regiment de la comanda que tenia. El prior manà a fra Pere Toló, comanador de Gardeny, que li donés novament l'hàbit i que el rebés a la Casa Antiga de Lleida.

Per al prior, el pagament dels tributs era una condició indispensable per readmetre els religiosos «fugits». En aquests casos, els exigia que paguessin com a pas previ per poder demanar el perdó i el retorn de l'hàbit. Fra Bernat d'Oms, comanador de Siscar, havia abandonat l'hàbit i duia una vida dissipada amb les rendes que en percebia. Penedit, però, de la seva mala actuació i amb la voluntat de rectificar, sol·licità el perdó al prior, el qual l'hi concediria si prèviament abonava els diners de les contribucions a les quals estava obligat.¹⁶⁹ Els deutes ascendien a vint lliures jaqueses per la responsió, dues lliures pel tall de procurador, quaranta sous pel morabatí de taula i una lliura per pitança d'Ultramar. Guimerà presentà el cas al capítol que se celebrava a la primavera de 1378 a

noves y documents històrichs, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 419.

168. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 420.

169. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 421.

la casa de l'Hospital de Vilafranca del Penedès, s'acordà de manera unànime el perdó de fra Bernat. El prior, però, volgué assegurar abans la percepció dels diners deguts, atès que «a nós suplicat et al capítol que a ell deguéssim perdonar et haver mercè com per follia et mal sen se sia partit de la companyhia de nostra religió e sens licència sia anat vagabunde algun temps, que a ell mercè deguéssim haver e recobrar-lo en nostra companyhia tornant-li l'hàbit de nostra religió, confessàn sa culpa axí com per orde se deu fer.» El prior continuava exposant les raons del perdó: «E nós, oyda sa suplicació et com nostra religió sia més inclinada a misericòrdia que a justícia, passat per consell de nostre capítol, e tots concordants, al dit en Bernat d'Olms tota inobediència perdonam et relexam sots tal condició que de continent ell do a vós» els deutes ja esmentats. Guimerà manà al comanador del Masdén, Arnau Guitart, que quan hagués rebut els diners els fes arribar al prior i que després en nom seu li restituís l'hàbit hospitaler «ell (fra Bernat d'Oms) vinent a vós tot nuu clamant mercè, segons que en semblants coses és acostumat de fer» i que li assignés estada, menjar i vestir a la comanda del Masdén.

Guimerà també tenia una especial preocupació perquè els responsables de les comandes les dirigissin bé, no passessin gaire temps fora sinó que hi residissin i tinguessin cura de defensar els drets que hi posseïa l'orde i percebessin les rendes pertinents amb les quals havien de contribuir al sosteniment del convent general. Era certament una preocupació interessada perquè al prior li corresponia precisament en base de les seves atribucions l'aplegament de l'import d'aquestes contribucions i la tramesa al tresor central. El 15 d'abril de 1377, mentre celebrava capítol a l'Espluga de Francolí, escrivia al comanador d'Orla i li manava que no deixés tan abandonada la comanda.¹⁷⁰ Per donar més força al seu manament, el prior li enviava el comanador del Masdén que li transmetria de paraula les disposicions que havia de complir. El mateix dia manava a fra Bernat de Lluís, responsable de la comanda de Siscar, i a fra Berenguer d'Oms que es presentessin a l'Espluga per retre

170. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 12r-13r.

comptes dels temps de la seva administració d'aquesta comanda amb fra Francesc de Jorba.¹⁷¹

D'altra banda, quan algun frare irresponsable abandonava les seves obligacions i fins i tot la comanda o responsabilitat que li havia estat encarregada, fra Guillem es preocupava també de nomenar un altre frare perquè assumís la seva direcció. És el cas, per exemple, de fra Pere de Mallorca, a qui se li havia encomanat l'atenció de l'església del lloc de Rialp de Pallars i que l'havia abandonat i ara era en un lloc desconegut, motiu pel qual encomanava el 1375 el regiment d'aquesta església a fra Ramon Oriol.¹⁷²

El prior també s'encarregava de la provisió de les diverses comandes del priorat i d'escollir-ne els responsables més adients. Generalment la decisió es prenia col·legiadament durant la celebració del capítol. Com la major part dels càrrecs, com ara el mateix de prior, la concessió era per deu anys, llevat d'aquells casos que la provisió hagués estat feta pel mestre i convent central, aleshores sovint era per sempre. A Guimerà, per posar un exemple, li havia estat concedit pel mestre el regiment de les comandes de Tortosa i Granyena fins a la seva mort.¹⁷³

Les provisions, a banda de fer l'encàrrec a un determinat frare hospitaler, establien també les obligacions econòmiques que hauria d'assumir el beneficiari, és a dir, la contribució anual que hauria de pagar al prior en concepte de la part de la responsió amb la qual la província havia de contribuir al tresor central així com les altres aportacions que determinessin els responsables del priorat per assumir objectius puntuals que es fixés el mestre i el convent central. Acabat el termini temporal de la concessió, sovint es concedia per un altre termini a un mateix comanador el regiment de la comanda que ja havia obtingut. És el cas de fra Galceran de Requesens, comanador de Mallorca, al qual, el 20 d'abril de 1380, durant la celebració del capítol a la casa de Barcelona, Guimerà concedia per deu anys més el regiment d'aquesta comanda, amb l'obligació de contribuir a la responsió del priorat amb 1.100 florins d'or d'Aragó

171. ARB, OM, armari 24, vol 20, f. 4r.

172. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 421.

173. M. VISSER, *I sigilli del Sovrano Ordine Militare di Malta*, Milà, 1942, p. 215.

anuals.¹⁷⁴ Altres exemples poden confirmar el que acabem de dir. Així, el mateix dia anterior, concedia la comanda de Bajoles a fra Pere de Vilafranca, draper de l'orde al convent de Rodes, també per deu anys, i amb una responsió anual de 300 florins d'or d'Aragó, a més de les altres contribucions que acordessin els responsables de l'orde.¹⁷⁵ A vegades el prior també concedia dominis que tot i que no eren una comanda ho havien estat en èpoques anteriors. És el cas, per exemple, de Sudanell —on consta un comanador específic de l'Hospital el 1323,¹⁷⁶ tot i que després integrará la cambra prioral de Gardeny—,¹⁷⁷ lloc que, el 27 de febrer de 1385, Guimerà concedia a fra Roger de Cartellà, comanador de Torres, per deu anys i amb una responsió de 25 lliures jaqueses i d'altres obligacions econòmiques vers el priorat.¹⁷⁸

Les comandes no sempre disposaven d'un comanador que les regís. Diverses circumstàncies propiciaven que en algun moment determinat una comanda restés sense responsable. Quan es donaven aquest tipus de situacions i mentre no es designava un altre comanador, el prior procurava arrendar-la fins i tot a un laic, sota determinades condicions. Així esdevingué amb la comanda de Barcelona, que el 30 d'abril de 1388, fra Lluís de Gualbes, amb llicència i acord de Guimerà, arrendava per un any a partir del 24 de juny, tots els drets a Michele Pagani, mercader de Luca i habitant de Barcelona, pel preu de 750 florins d'or d'Aragó.¹⁷⁹

Aquests diners que havien de pagar els comanadors s'havien de destinar al pagament de la responsió del priorat, és a dir, la quantitat de 3.600 florins d'or d'Aragó.¹⁸⁰ Un document signat a l'Espluga de Francolí el 9 d'agost de 1390 per fra Francesc de Xammar, comanador del Masdeu, Puig-reig i Cervera, i procurador de fra Pierre de

174. ARB, OM, núm 544, sense foliar.

175. ARB, OM, núm. 544, paper solt.

176. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, p. 396.

177. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, p. 468.

178. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 30r.

179. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, sense foliar.

180. ARB, OM, núm. 544, paper solt. Vegeu també A. LUTTRELL, *The Island of Rhodes and the Hospitallers of Catalunya in the fourteenth century*, a *Els catalans a la Mediterrània oriental a l'edat mitjana. Jornades Científiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Coordinadora científica M. Teresa Ferrer i Mallol. Barcelona, 16 i 17 de novembre de 2000*, Barcelona, 2003, pp. 164-165.

Provins, tresorer de Rodes, reconeixia que fra Guillem de Guimerà li va pagar 3.600 florins d'or d'Aragó en concepte de la responsió del priorat de Catalunya corresponent a l'any que començà el 24 de juny de 1388 i que va acabar el mateix dia de 1389.¹⁸¹ El 4 d'octubre de 1394, a Perpinyà, fra Pierre de Provins, tresorer general de l'orde, reconeixia que el Priorat de Catalunya havia ingressat al tresor 14.400 florins d'or d'Aragó per les responsions anuals des del 25 de juny de 1390 fins al 24 de juny de 1394, que corresponien a la responsió anual de 3.600 florins.¹⁸²

Per a contribucions especials demanades pel convent central durant les celebracions dels capítols provincials s'estipulava què havia d'aportar cada comanda. No s'acabaven amb les responsions les obligacions econòmiques del priorat català amb el convent central, necessitat constantment de diners per dur a terme les seves activitats militars. Els comanadors catalans, a més de la part proporcional de les responsions, tal com ha estudiat Maria Bonet per a la castellanía d'Amposta, havien de contribuir amb altres aportacions, com ara tallers, *arreragiae*, subsidis, *mortuorium*, espolis i *arnesia*.¹⁸³ Les tallers eren quantitats a pagar al convent central per fer front a despeses especials i que es repartien entre els diversos priorats de l'orde, mentre que els subsidis eren les aportacions que es demanaven també als diversos priorats per fer front a una situació de despesa especial que havia d'assumir l'orde, com ara la preparació d'una campanya militar. Les *arreragiae* eren multes pels endarreriments en el pagament de les diverses contribucions. Els espolis, les *mortuoria* i les *arnesia* estaven directament relacionats amb els béns que deixava un frare en morir. L'espoli era la part que s'havia de donar al tresor central dels béns personals d'un frare difunt, especialment les joies, la vaixel·la, els objectes d'or i d'argent, diners i altres béns mobles. Aquests tipus de contribucions generalment afectaven hospitalers que havien exercit un càrrec important o que havien acumulat una bona fortuna, com en el cas de Guimerà. La *mortuoria* era la percepció de les rendes després de la mort d'un responsable fins a la propera festa de Sant Joan de juny, dia en què l'orde considerava

181. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, sense foliar.

182. ARB, OM, núm. 544, paper solt.

183. M. BONET DONATO, *La Orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta (ss. XII-XV)*, Madrid, 1994, pp. 156-177, i específicament pp. 157-160.

que acabava l'any rendal, i que el convent central reclamava per al seu tresor. Finalment, l'*arnesia*, com indica el seu nom, tenia a veure amb les armes i l'equip militar del frare difunt, que era reclamat pel convent central. En alguns casos algunes d'aquestes contribucions representaren quantitats gens menyspreables: així, a mitjan segle XIV, el castellà d'Amposta va pagar al tresor central de Rodes 380 florins per les *arnesia* de fra Macià i 150 per les de Sanç d'Aragó, que havia exercit el càrrec de màxim responsable provincial a començament d'aquest segle.¹⁸⁴ El 1394, la *mortuoria* de fra Arnau Guitart que havia de pagar Guimerà s'elevava a la quantitat de 562 florins i 8 sous.¹⁸⁵

A la bossa del Priorat que administrava Guimerà com a màxim responsable no sempre hi havia els diners necessaris per fer front als pagaments que havia de suportar la circumscripció catalana de l'Hospital. Per això, algunes vegades hagué d'acudir al crèdit. Així, el 23 de juny de 1382, a Barcelona, s'obligava a retornar des d'aquesta data fins a la propera festa de Nadal 1.000 florins d'or d'Aragó, equivalents a 11.000 sous barcelonesos de tern, a Michele Pagani, mercader de Luca, de la societat d'Andrea de Tizzi, pels comptes que entre els dos tenien, dels quals resultava que el priorat i fra Guillem eren deutors en l'esmentada quantitat.¹⁸⁶

El prior també vetllava pels drets feudals que l'orde tenia en el país. Es tractava principalment de nobles i cavallers que ostentaven feus, generalment castells, el senyor eminent dels quals era l'Hospital. Guimerà no podia atendre personalment tots aquests drets, motiu pel qual sovint designava un procurador que el substituís. El 6 de març de 1385, a l'Espluga de Francolí, nomenava fra Guillem de Preixens per requerir als feudataris i castlans del priorat les potestats dels castells i fer-ne els instruments públics que calguessin.¹⁸⁷ Si els feudataris eren a prop dels llocs de residència de Guimerà, normalment assistia ell personalment als actes d'infeudació o de substitució del feudatari. El 10 d'agost de 1387, Elvira, vídua de Dalmau de Verdú, filla i hereva universal d'Arnau

184. M. BONET DONATO, *La Orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta (ss. XII-XV)*, Madrid, 1994, p. 158.

185. ARB, OM, núm. 544, paper solt.

186. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 20v-21r.

187. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 30r.

de Vallverd, concedia al donzell Bernat de Biure, castlà del castell de Biure, a la Conca de Barberà, en recompensa dels serveis que li havia fet, el feu i la seva dominicatura de Vallverd, que tenia per l'orde de l'Hospital.¹⁸⁸ La concedent, però, se'n reservava l'usdefruit per sempre. Com que aquest feu es tenia per l'orde de l'Hospital, Guimerà signava l'instrument el 10 de febrer de l'any següent, i cobrava una quantitat de diners en concepte de lluïsmes. En aquesta ocasió es dugué a terme la cerimònia d'investidura de feu. Al castell de Barberà, la residència oficial del prior, Bernat de Biure presentà l'instrument de donació anterior i demanà a Guimerà que l'investís del feu de Vallverd.¹⁸⁹ Davant dels testimonis Berenguer de Montargull, Gaufrid de Llorac i Berenguer de Llorac, el prior li va lliurar com a senyal d'investidura del feu una espasa blanca desembeinada. Tot seguit Bernat prestà homenatge de boca i mans al prior, com a representant de l'orde de l'Hospital, tot prometent fidelitat feudal, d'acord amb els Usatges de Barcelona i les Constitucions Generals de Catalunya.

Guimerà no sempre participava personalment en aquest tipus d'actes feudals, sinó que quan no podia presidir-los delegava les funcions en una persona de la seva confiança, generalment donzells, joves, fills de nobles i de parents del prior que formaven el seu seguici i que els documents els engloben dins el terme de «família». Al costat d'un personatge tan complex i polièdric com Guimerà aquests donzells agafaven experiència de comportament feudal, econòmic i social. El fet que Guimerà delegués en ells funcions representatives comportava un aprenentatge especialment útil per al desenvolupament de les seves futures activitats.

Els Gener eren uns comerciants rics de Montblanc que havien invertit part dels seus cabals en la compra de castells i feus de poblacions veïnes.¹⁹⁰ Al final del segle XIV, però, patiren una important crisi econòmica que els obligà a penyorar part del seu patrimoni. Al final dels anys setanta, Guimerà disposava de suficients recursos econòmics per adquirir ni que fos temporalment alguns d'aquests béns de la família Gener. Així, el mes de març de 1379, Guillem Gener penyorà al prior el castell, el poble i el terme de Llorac, situat

188. AHPB, pergamins sèrie A, núm. 157.

189. AHPB, pergamins sèrie A, núm. 159.

190. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, pp. 285-287.

a prop de Vallfogona i Albió, ambdós llocs propietat de l'Hospital, pel preu de 7.700 sous barcelonesos, que el prior pagà al venedor a través del jueu montblanquí Vidal Brunell.¹⁹¹ El 15 de març de 1379, per fer el traspàs dels béns alienats i prendre'n possessió en nom de l'Hospital, Guimerà nomenava procurador seu el donzell Berenguer de Talamanca.¹⁹² L'endemà, aquest donzell acompanyat del notari del prior Guillem de Santmartí, de Pere Escuder, capellà de Vallfogona, d'Arnau Corbella, també de Vallfogona, i de Bernat Aguiló, d'Agramuntell, es reuní al lloc de Llorac amb Guillem Gener i el batlle d'aquest lloc, Pere Martell. Es convocaren tots els habitants i Gener traspassà tots els seus drets a Berenguer, qui públicament els acceptà en nom del prior i l'orde de l'Hospital. Tot seguit els vilatans juraren que tindrien com a nou senyor el prior i l'orde, que els respectarien i no els farien cap mal. Immediatament després, el procurador nomenà com a nou batlle i saig Bernat Martell i Pere Piles, respectivament, i dictà una ordenança en nom de Guimerà, que prohibia als habitants del lloc que juguessin a daus.¹⁹³

De vegades, quan els feus de l'orde restaven vacants, Guimerà els venia a frares de l'Hospital. És el cas, per exemple, d'un feu situat en el terme de Selma, que havia estat de Ramon des Prat i que havia pervingut a l'orde. El prior el volia alienar en favor d'un frare hospitaler, Garcia de Maissen, aleshores comanador de Vilafranca i Sant Celoni, i sol·licità l'autorització de fra Pierre de Bernaville, prior de Tolosa i procurador del mestre de Rodes. El 5 de desembre de 1378, obtingué el permís i d'acord amb fra Pere de Vilafranca, comanador de Corbins, fra Rigot de Nicòsia, comanador de Barcelona, fra Galceran de Requesens, comanador de Barbens, i fra Guillem de Sentmenat, comanador de Selma, venia l'esmentat feu a fra Garcia pel preu de 9.500 sous barcelonesos.¹⁹⁴

Les obligacions de Guimerà vers el seu propi orde no es limitaven a les contribucions al convent central ni a l'atenció de les persones que formaven les comunitats hospitaleres de les diverses comandes del priorat, sinó que també havia de vetllar perquè els edificis on habitaven els religiosos fossin suficientment dignes i disposessin, a

191. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 4v

192. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 3v.

193. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 4r-v.

194. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 2v.

més, dels elements necessaris per a la seva seguretat i sovint també per als vassalls de la població que senyorejava l'orde. És en aquest sentit, especialment, que manà fer noves construccions a diverses comandes. Primer féu construir a la seu de la casa de Barberà, dins de l'espai de l'antic castell dels templers, una nova residència, l'anomenada «Palau Nou», per albergar la casa del prior, amb els elements arquitectònics i artístics en consonància amb la categoria de la seva persona¹⁹⁵ i amb les armes personals i del priorat a les dovelles centrals dels arcs i en els llocs més escaients, com ho feien en aquella època els abats de Poblet.¹⁹⁶ La fortificació dels llocs del priorat fou una preocupació que Guimerà palesà ben aviat, molt abans d'assumir la màxima responsabilitat del priorat. Així, el març de 1369, Pere Guillem d'Oms, lloctinent del prior i comanador de Barberà, aconseguia l'autorització del rei Pere el Cerimoniós per poder fixar imposicions de cinc anys en la venda de carn i altres productes a les poblacions de senyoria de l'Hospital situades a les vegueries de Lleida, Cervera i Montblanc amb la finalitat de refer i fortificar castells i construir valls.¹⁹⁷ Així mateix, al cap d'uns anys, féu fortificar els llocs del priorat més desprotegits. El 28 d'abril de 1377, després de constatar personalment la feblesa del castell i lloc de Torres, escrivia des de Torres mateix als comanadors de Corbins i de Gardeny perquè vigilessin i fessin complir les ordres que havia donat als homes d'aquest lloc perquè fortifiquessin el castell i fins i tot construïssin noves cases dins el recinte. En cas que no complissin el que s'havia ordenat havien d'imposar una multa de 100 morabatins als esmentats habitants.¹⁹⁸ El 29 de juny de 1377, seguint les instruccions del rei Pere¹⁹⁹ sobre la fortificació dels llocs de l'Hospital davant l'imminent atac del duc d'Anjou, mana a fra Pere de Vilafranca, comanador de Corbins, que supervisi en nom

195. Per a una anàlisi d'aquestes construccions durant el període de Guimerà vegeu M. J. POBLET ROMEU, *Proyecto d'intervención sobre conjuntos histórico-monumentales: creación d'una iconografía comprensiva. Exemplificación del castell templar i hospitaler*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona, Barcelona 2002, pp. 175-181, 334-336, 386-390; M. J. POBLET ROMEU, *Entre el Temple i l'Hospital. Arquitectura i formes de vida al castell del Temple de Barberà*, Valls, 2005, pp. 132-148.

196. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, p. 564.

197. ARB, C, reg. 917, f. 66r-v.

198. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, p. 441.

199. Sobre l'interès d'aquest monarca per fortificar ciutats i castells vegeu J. M. MADURELL I MARIMON, *Pere el Cerimoniós i les obres públiques*, «Analecta Sacra Tarraconensia», XI (1935), pp. 371-393; M. RIU, *L'arquitectura militar i l'urbanisme a l'època de Pere el Cerimoniós, 1336-1387*, a *Pere el Cerimoniós i la seva època*, CSIC, Barcelona, 1989, pp. 193-202.

del prior tots els llocs de l'orde que hi havia a la ribera del Segre, els faci fortificar i els avitualli d'armes i viandes per fer front a la possible ofensiva.²⁰⁰ Uns anys abans, el 1361, davant de la possibilitat que la incursió militar del comte Bernat d'Armagnac al Rosselló s'estengués i envaís el Principat,²⁰¹ manava que es fortifiqués el castell de Corbins. Per cerciorar-se que les obres s'estaven duent a terme adequadament el prior no dubtà a anar a aquest lloc i supervisar-les personalment.²⁰²

Fra Pere de Vilafranca no degué tenir prou cura d'executar les disposicions manades pel prior, atès que a l'assemblea que Guimerà celebrà a Barcelona, a finals d'octubre de 1379, poc temps després d'haver estat nomenat per Heredia prior de Catalunya, hom va exposar la negligència de l'esmentat comanador. El dia 30 d'aquell mes, fra Guillem va escriure a fra Pere de Vilafranca, i a fra Ramon de Rajadell, comanador de Gebut, perquè compel·lissin novament els homes de Corbins a bastir les seves cases dins la muralla, en els patis que, tal com hem dit, els havien estat assignats.²⁰³ Aquest nou manament del prior tingué l'efecte esperat, perquè sabem que les construccions es dugueren a terme, en són testimoni les inquisicions fetes després de la mort del prior relatives als seus deutes amb motiu d'aquestes obres que havia manat fer.²⁰⁴

Guimerà no oblidà la fortificació del lloc on residia habitualment, Barberà. També aquí va manar als habitants del lloc que davant les amenaces d'invasions fessin obres de fortificació a la vila i principalment al castell. Com que aquests habitants no tenien l'obligació de dur a terme les esmentades obres, quan les van haver dut a terme, reclamaren al prior que reconegués que no hi estaven forçats. El 6 de febrer de 1390, Guimerà reconeixia als responsables de la universitat d'aquesta vila que les obres de fortificació al castell les havien fet graciosament i les havien motivat exclusivament les gents estrangeres que havien envaït el Principat.²⁰⁵

200. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, p. 440-441.

201. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, 4, pp. 408-409

202. ARB, OM, núm. 504, sense foliar.

203. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, pp. 441-442.

204. ACA, Grau Priorat, armari 23, vol. 8.

205. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 54, f. 233v.

Guimerà es preocupà fins i tot de fer reparar les petites fortificacions que eren propietat de l'orde. Al Talladell, vora Tàrrrega, l'Hospital hi tenia un castell i, no gaire lluny, una torre en molt mal estat de conservació molt propera a l'abadia o residència del capellà. El prior trobà una solució per a la seva consolidació: el 20 de març de 1385, a l'Espluga, concedí per sempre la torre situada en l'esmentat terme al rector de la parròquia d'aquest lloc amb les següents condicions.²⁰⁶ El beneficiari hauria de reparar l'estatge de la torre, tant pel que feia als fonaments com a la coberta, de manera que dugués a terme tot allò que calgués perquè fos habitable. El prior, però, es reservava el dret d'estatge, tant per a ell com per al comanador de Granyena, juntament amb els seus respectius acompanyants, quan hi anessin.

A banda de les responsabilitats dins l'organització interna de l'orde de l'Hospital, el prior, com a màxima jerarquia de la institució en el Principat, també assumia les relacions amb les autoritats civils i eclesiàstiques. La seva presència al costat de Pere el Cerimoniós, en qualitat de conseller reial, fou molt sovintejada i a vegades, fins i tot, dedicà més temps a la política que no pas a l'orde. El 19 d'abril de 1378, Guimerà havia convocat un capítol a l'Espluga de Francolí que s'havia de celebrar el segon diumenge de maig, però el 6 de maig escrivia als convocats que no hi podria ser el dia assenyalat, i delegà la presidència de la reunió en fra Pere de Vilafranca, comanador de Corbins, atès que per «alguns grans affers lo senyor ey no-ns lexa partir d'ací de presents».²⁰⁷ El monarca assignà també a Guimerà missions diplomàtiques: l'estiu de 1376, el féu anar a Avinyó per acompanyar a Roma el papa Gregori XI.²⁰⁸ En els privilegis que el pontífex concedí durant el viatge a la Ciutat Eterna, es dirigia sempre a Guimerà com a «ambaixador de l'il·lustre rei d'Aragó».²⁰⁹

Ja hem esmentat la confiança del monarca i de l'infant Joan en Guimerà, que no dubtaren a encomanar-li durant l'absència de Berenguer d'Abella, els anys 1366 i 1373, el càrrec de vicegerent de Governador de Catalunya, un dels de major relleu polític del país. També hem destacat la confiança de Pere el Cerimoniós en

206. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Llibre comú, f. 30r-v.

207. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 41v-42r.

208. J. VIVES, *Les galeres catalanes pel retorn a Roma de Gregori XI en 1376*, «Analecta Sacra Tarraconensia» VI (1930), doc. 53, p. 43 i doc. 66, pp. 54-55.

209. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 288, f. 78v i 84r.

l'hospitaler quan li encomanà la supervisió de les fortificacions de Poblet, Montblanc i Lleida.

Dins de les relacions del prior amb la monarquia hi havien les fiscals, que es repartien entre els diversos focs del Principat. A Guimerà, com a prior, li pertocava respondre davant el monarca de les imposicions generals que afectaven els seus vassalls. Així, amb motiu de la coronació de la reina Sibil·la de Fortià, Pere el Cerimoniós havia demanat un tribut especial als habitants del Principat. Guimerà pactà amb el monarca que els vassalls de l'Hospital pagarien vuit sous per foc.²¹⁰ Sovint, però, els afectats no volien pagar aquestes imposicions o retardaven el lliurament dels diners, fet que obligava el prior a amenaçar amb multes els morosos. El 20 de juny de 1383, el rei reclamà les quantitats pactades i el prior comminà els homes de l'Hospital a lliurar-li els diners per tot el mes de juny de l'esmentat any, i si no ho feien haurien de pagar el doble.²¹¹ Com a mesura de pressió, Guimerà escrigué als batlles de les poblacions del senyoriu de l'Hospital i els manà que paguessin les quantitats assignades en el termini fixat, si no, serien multats amb cent florins i se'ls confiscaria la quantitat que havien de pagar els habitants de la seva batllia.²¹²

Com a màxim representant de l'orde de l'Hospital, fra Guillem de Guimerà també era l'interlocutor amb les altres representacions polítiques del país, les corts i la Diputació del General o Generalitat. Ja hem fet una breu ressenya de la participació de Guimerà en aquestes institucions. Ara només afegirem que el prior havia de recaptar les contribucions acordades per les corts en els llocs de senyoria de l'Hospital i lliurar-les a la Generalitat. El 1369, com a «casa tatxada», l'orde de l'Hospital a Catalunya disposava de 2.415 focs, 134 dels quals s'havien de restar ja que tributaven al marge; així doncs, eren 2.281 focs pels quals havia de pagar a la Generalitat, a raó de 4 sous i 8 diners per foc, la quantitat de 532 lliures, 4 sous i 8 diners.²¹³ El prior, però, no sempre fou diligent a l'hora

210. L. M. FIGUERAS FONTANALS, *El senyoriu de Celma (Una aproximació històrica)*, Valls, 1985, pp. 114-116.

211. L. M. FIGUERAS FONTANALS, *El senyoriu de Celma (Una aproximació històrica)*, Valls, 1985, pp. 114-116.

212. L. M. FIGUERAS FONTANALS, *El senyoriu de Celma (Una aproximació històrica)*, Valls, 1985, p. 116.

213. ARB, OM, núm. 544, paper solt.

d'efectuar aquests pagaments. Els arrendadors de les generalitats de la Diputació del General de la dècada dels anys vuitanta del segle XIV, després de la mort de Guimerà, presentaren també davant el jutge Domingo Nicolau, encarregat per l'orde d'atendre les reclamacions dels creditors del difunt, la reclamació dels deutes pendents, que segons els seu procurador s'elevaven a la quantitat de 1.678 lliures i 7 diners, només els interessos suposaven 1.300 lliures barceloneses,²¹⁴ mentre que els arrendadors d'aquestes contribucions de l'any 1376 reclamaven 1.478 lliures i 7 diners.²¹⁵

L'alt càrrec que exercia Guimerà al Priorat de Catalunya no l'eximia de les seves obligacions vers la castellania d'Amposta com a detentor de la comanda d'Ulldecona, que, tal com hem dit, li havia concedit el papa Gregori XI el 18 d'agost de 1376.²¹⁶ De la mateixa manera que els comanadors del priorat català, els responsables de les comandes de la castellania havien de contribuir a les despeses i participar en les responsions i altres contribucions destinades al convent central.²¹⁷ Com esdevenia sovint amb molts comanadors en aquesta circumscripció, Guimerà no fou gaire diligent a l'hora de complir les seves obligacions econòmiques amb els seus responsables de la castellania. El 30 d'octubre de 1379, a Barcelona, Francesc de Porta, procurador i escuder de fra Martín de Lihori, comanador de Mallén i Saragossa, i lloctinent del mestre a la castellania d'Amposta, reconeixia que Guimerà li havia lliurat 5.520 sous barcelonesos de tern que faltava pagar de les responsions de la comanda d'Ulldecona corresponents als tres darrers anys que acabaven la passada festa de Sant Joan de juny.²¹⁸ Feia uns anys, també a la castellania, quan Guimerà hi ostentava la direcció de les comandes d'Horta i de Montsó, va ser amonestat perquè no havia abonat els tributs d'aquestes dues comandes.²¹⁹ El 1350, durant la celebració del capítol de la castellania a l'Almunia de Doña Godina, i en presència del castellà i dels altres membres directius, es va manar a fra Guillem que no

214. ARB, OM, núm. 544, paper solt.

215. ARB, OM, núm. 544, paper solt.

216. Archivum Secretum Vaticanum, I reg. vat. 287, f. 130r-v i reg. vat. 289, f. 641r-v.

217. M. BONET DONATO, *La orden del Hospital*, pp. 156-177.

218. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 9v-10r.

219. M. BONET DONATO, *La orden del Hospital*, p. 271.

abandonés la reunió sense satisfer els deutes que en total s'elevaven a uns 40.000 o 50.000 sous jaquesos.²²⁰

Guimerà, com a màxim responsable del priorat, també dugué a terme diverses vendes de propietats i béns de l'orde a la seva circumscripció, sia perquè els ingressos que donaven eren molt minsos, perquè la seva administració no era fàcil o perquè convenia adquirir altres drets i propietats que eren més rendibles. Quan es féu el procés pels seus deutes el jutge demanà al notari del prior una relació de les alienacions que constaven en els seus protocols. El 2 de maig de 1398, Guillem de Santmartí confeccionà la llista per ordre del sotsveguer de Montblanc.²²¹ Aquest notari feia constar que les vendes foren fetes d'acord amb altres quatre responsables més de l'orde al priorat.

Entre aquestes alienacions anotà el lloc i terme de Freixenet, venut al donzell Pere de Merlés per 8.800 sous barcelonesos; diversos censos a la baronia del noble Arnau d'Orcau, a aquest mateix noble, per 1.400 sous; cinc masos a les parròquies de Casserres i d'Olvan, a Jaume sa Sala, de Puig-reig, per 8.700 sous; un mas situat a la parròquia de Madrona, a la vegueria de Berga, a Pere Fresc, mercader de Berga, per 55 lliures barceloneses, i dos masos anomenats «los Colomers», per 55 lliures; a Pere de Salitons de la parròquia de Puig-reig dos masos, un anomenat «lo Mas Palau» i l'altre «los Mas Montirac», per 50 lliures; a Joan Orriols, de Berga, una vinya situada al terme de Berga, per 100 lliures; al donzell Bernat de Tous, cinc masos situats al terme de Tous, per 148 lliures i 10 sous; al noble Ramon Alemany de Cervelló, la batllia que l'orde tenia a Subirats i a la parròquia de Salern, del terme d'aquest castell, i la quadra de Barlaçot, situada al castell de Querol, i el «Mas Vermell», situat al terme de Montagut, tot per 13.200 sous barcelonesos; a l'abadessa de Montbenet, de Berga, la casa que l'Hospital tenia en aquesta població, per 4.950 sous; a Guerau de Requesens, canonge de Lleida, els llocs de la Grallera i d'Alcanyís, pel preu de 5.500 sous; a fra Garcia de Maïssen, el feu de Selma, pel preu de 9.500 sous; a Pere de Merlès, el mas de Claresvalls, per 720 sous; al donzell Pere de Bardaxí, el castell i lloc de Bellestar, per 12.100 sous; a Maties Messaguer, senyor de Solivella, dotze mitgeres de forment

220. M. BONET DONATO, *La orden del Hospital*, p. 271, nota 181.

221. ARB, OM, núm. 509.

censals que l'orde rebia cada any sobre algunes possessions situades en el terme d'aquest lloc, pel preu de 3.000 sous.

Com esdevenia sovint entre els membres dels ordes militars que havien assolit càrrecs directius dins la institució, Guimerà practicà un cert nepotisme afavorint la carrera dins l'Hospital del seu nebot i homònim Guillem de Guimerà, fill del seu germà Gispert i Isabel de Relat. Aquesta senyora, quan féu testament li deixà la quantitat d'11.000 sous —la meitat i un terç del que assignà als seus altres tres germans, i molt menys del que deixà a l'hereu Bernadó de Relat— perquè fos destinat a frare de l'Hospital.²²² El prior, de la seva banda, afavorí també el seu nebot fins i tot abans que ingressés a l'orde. El 3 de juny de 1383, mentre celebrava un capítol al castell de l'Espluga de Francolí, d'acord amb els altres comanadors assistents, concedí al seu nebot 25 lliures jaqueses anuals que percebria, per sempre, de les rendes que el prior rebia en el monestir d'Alguaire.²²³ Guimerà justificava aquesta concessió en favor del nebot «per haver defensat els drets de l'orde i perquè en continués essent benefactor». El concessionari havia de rebre l'esmentada quantitat en dos pagaments a l'any, la meitat per Nadal i l'altra meitat el 24 de juny, i així successivament. Al cap d'uns anys, el 9 de maig de 1395, al castell de l'Espluga de Francolí, el prior, per afavorir el nebot, li arrendava per tres anys i pel preu de 1.300 sous jaquesos el delme que rebia a la comanda d'Alguaire.²²⁴ L'arrendatari hauria de pagar l'esmentada quantitat de la següent manera: el 8 de setembre de cada any hauria de lliurar al prior 800 sous jaquesos, mentre que la resta, de 500 sous, la podia retenir en concepte de les 25 lliures que rebia anualment del delme d'Alguaire. Guillem de Guimerà, el nebot, acabaria ingressant a l'orde de l'Hospital, on aconseguí diversos càrrecs, com ara el de comanador de les Cases Antiques de Lleida entre 1407 i 1433.²²⁵ Als darrers anys de la seva

222. El fragment d'aquest testament que no duu data es troba a ARB, OM, núm. 649, sense foliar.

223. ARB, OM, núm. 651, f. 371v-373r. Agraïxo aquesta informació al doctor A. Luttrell.

224. ARB, OM, núm. 651, f. 374r. Agraïxo al doctor A. Luttrell aquesta informació.

225. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, p. 523. Vegeu especialment P. BONNEAUD, *Le prieuré de Catalogne, le couvent de Rhodes et la couronne d'Aragon 1415-1447*, Conservatoire Larzac Templier et Hospitalier, Millau, 2004, pp. 203-205 i 366.

vida passà una llarga temporada a Rodes, entre 1433 i 1441. Aquest mateix retornà al país i morí a Barcelona.²²⁶

8. Guimerà, pare d'Elionor i de Blanquina

Els membres dels ordes militars, en general, no foren en el nostre país un mirall de virtuts cristianes i religioses. La major part dels seus responsables procedien de la noblesa de primera o segona categoria, generalment eren fills cabalers, per als quals els pares havien cercat una sortida digna mitjançant l'ingrés a l'orde. Llur professió, per tant, no implicava sovint una vertadera consciència d'ideals religiosos i per aquest motiu els casos de relaxació foren freqüents entre els membres de l'orde de Sant Joan al segle XIV. Aquests casos fins i tot sovintejaren entre aquells frares que havien gaudit d'un major prestigi i l'activitat dels quals havia estat desenvolupada preferentment en el camp polític i militar. Un exemple ben clar fou Juan Fernández de Heredia, l'amic del nostre comanador, que, el 1377, arribà a la màxima dignitat de l'orde i del qual se sap que va tenir amb diverses dones quatre fills, Juan, Donosa, Teresa i Toda, tots els quals legitimà el rei Pere el Cerimoniós el 1360.²²⁷ Un altre cas igualment notable de relaxació ben documentat el representa fra Ramon d'Empúries. La vida llicenciosa i llibertina del cabaler dels comtes d'Empúries va motivar que fins i tot fos processat pel rei; part del procés fou publicat per Miret i Sans. Mitjançant les respostes dels testimonis interrogats podem conèixer les peripècies i les aventures amoroses d'aquest frare hospitaler que ha passat a la història, entre altres aspectes, pel seu desenfrenament i incontinència.²²⁸

Guimerà, per damunt dels seus hàbits d'hospitaler i de la professió dels vots religiosos, era un militar, fill de cavallers, un home

226. P. BONNEAUD, *Le prieuré de Catalogne, le couvent de Rhodes et la couronne d'Aragon 1415-1447*, Conservatoire Larzac Templier et Hospitalier, Millau, 2004, p. 205.

227. J. VIVES, *Juan Fernández de Heredia*, pp. 3-4. i doc. núm 7; A. LUTTRELL, *Hospitalier Life in Aragon: 1319-1370*, a *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Variorum Ashgate, 1992, XV, p. 111.

228. J. MIRET I SANS, *Sempre han tingut bech les oques. Primera sèrie*, Barcelona, 1905, cap. II. Vegeu també Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 404.

d'armes que a través d'un orde religiós havia aconseguit importants llocs de responsabilitat dins la seva pròpia organització i també en el país. La seva vida, per tant, no era la d'un home de claustre ni de convent, d'adaptació fàcil a unes normes preestablertes i monòtones; la imatge que n'hem esbossat mentre n'analitzàvem la personalitat, és la d'un home actiu, incansable i ambiciós, que passà bona part de la seva existència fora de les cases del seu orde, participant en campanyes militars, assistint a la cort, com a conseller, al costat del monarca, a les assemblees representatives del país, al costat de nobles, eclesiàstics i ciutadans, viatjant arreu del territori català per afers del monarca, de les corts o de l'orde i també a Rodes, a Avinyó, a Roma. No ens ha d'estranyar, doncs, que en aquesta enorme activitat desenvolupada fora del convent, el tarannà guerrer de Guimerà superés l'esperit religiós, i que sovint oblidés els vots que havia professat. No sabem el nom o els noms de la dona o de les dones amb les quals el comanador degué estar unit sentimentalment. Malgrat tot, li coneixem dues filles, que naturalment foren el fruit d'aquests amors il·lícits: Elionor, que es maridà amb Ramon de Caldes, senyor del lloc de la Tallada, i Blanquina, que el 1382, es casà amb el donzell Berenguer de Moxó. De la primera no en coneixem cap dada sobre la seva personalitat. Quant a la segona, es conserva una sèrie de documents relatius al seu esposori amb Moxó.²²⁹

El 12 d'agost de 1382, al castell de Vallfogona el notari del prior, Guillem de Sant Martí, publicà els capítols matrimonials. Com a testimonis hi eren presents Bernat de Boixadors, senyor del castell de Savallà, fra Ramon de Taradell, comanador de Granyena, i el donzell Pere d'Aldorelles.

No és el prior qui actua per part de la noia sinó el gendre de fra Guillem, Ramon de Caldes. Possiblement, com que la jove no havia estat legitimada, l'hospitaler no podia respondre en un acte legal com a pare i per aquest motiu hauria encomanat aquest aspecte al marit de la filla Elionor. Així doncs, Ramon es mullerà amb Blanquina, a la qual donava en aixovar 11.000 sous, dels quals el futur marit en rebria 5.500 des de la data esmentada fins al 24 de juny de l'any vinent; i els 5.500 restants quan el matrimoni fos celebrat eclesiàsticament. Avalarien aquesta quantitat Pere de Bada,

229. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 23v-24v.

canonge de Lleida i capellà particular de fra Guillem; el prevere Ramon de Pallars, que era beneficiat de la capella del castell de Vallfogona; Berenguer Saperà; batlle de Granyena; Simon de Glorieta; Pere de Barberà de la Guardiolada; Jacme Busonet de Passanant, Ramon Rovira de Vallfogona; Bernat Martell, batlle de Llorac i Arnau Corbella; del lloc de Vallfogona. Tots ells ho fermaven amb 100 florins.

Hom estipulava també que en cas que la noia morís sense fills del dit Berenguer, aquest podria retenir a voluntat 5.000 sous mentre que els 6.000 restants revertirien en l'altra filla de fra Guillem, Elionor, o els fills d'aquesta; i es fixava la mateixa estipulació en cas que els fills de Blanquina sobrevisquessin la seva mare, sense haver arribat a l'edat de divuit anys.

Berenguer de Moixó, de la seva banda, feia un esponsalici a la seva futura muller de 5.500 sous, els quals, juntament amb els 11.000 de l'aixovar, assegurava sobre tots els seus béns presents i futurs. La part de Blanquina s'obligava també a proveir la noia de les robes de cambra que convinguessin a la seva posició social. Finalment, les dues parts convenien que el matrimoni havia de celebrar-se canònicament en el termini d'un any a partir de la pròxima festa de Sant Joan.

Segurament, la solemnització del matrimoni es degué celebrar a la fi d'agost de 1384, ja que es conserven uns documents amb aquesta data que fan referència al tema i que foren redactats pel mateix notari Guillem de Sant Martí, concretament el 30 d'agost en la residència del prior al castell de Barberà. Al primer, Berenguer de Moixó reconeix que ha rebut de fra Guillem els 11.000 sous barcelonesos de tern promesos per Ramon de Caldes per raó de la dot de Blanquina —«muller del Moxó», diu expressament el document— quan es van fer els capítols.²³⁰ Semblant reconeixement feia Ramon de Calders al seu sogre fra Guillem, i li assegurava que el prior havia pagat amb seus propis diners la quantitat promesa per Ramon.²³¹ En efecte, en aquesta data, Guimerà degué pagar a Berenguer de Moixó la segona meitat de l'aixovar promès, és a dir,

230. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 28v.

231. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 28v.

5.500 sous, que havia rebut el mateix dia de Pere de Barberà, del lloc de Guardiollada, a qui el Prior li havia arrendat per 7.500 sous anuals els llocs de Vallfogona i Albió.²³²

A l'últim, en aquesta data del 30 d'agost de 1384, el prior registrava la roba que donava al seu gendre per a la cambra de Blanquina, tal com Ramon de Caldes havia promès a Berenguer de Moxó quan estipularen el matrimoni de la noia.

Fra Guillem fou ben generós a l'hora de proveir el parament de la seva filla, car li donà tres matalassos, tres vànoves, una flassada de borra i un parell de coixins de fluixell, tot «bons e bells». A més lliurava al gendre 8 florins amb els quals havia de comprar un parell de caixes de núvia, 25 florins més per adquirir unes cortines i finalment 4 florins per comprar dos travessers per al llit.²³³ Aquests 37 florins en Berenguer de Moixó els havia de percebre de les 100 lliures que Pere de Barberà devia al prior per l'arrendament de Vallfogona. A més, fra Guillem obligava el seu gendre a comprar la roba tot seguit, si no, aquesta disposició restaria sense efecte.

9. Guimerà, ambaixador de Pere el Cerimoniós davant el papa Gregori XI (1376)

La batalla de Lluçmajor (25 d'octubre de 1349), amb la mort de Jaume III de Mallorca, suposava la fi de la independència del regne balear. El jove Jaume no renuncià als drets dinàstics a l'herència del seu pare malgrat els cruels empresonaments de Xàtiva i del Castell Nou de Barcelona, ni tampoc la seva germana, Isabel, la qual, mort l'hereu, es convertí en defensora de les reivindicacions mallorquines.²³⁴ Més tard, l'any 1375 per culminar l'odi mortal que Isabel tenia vers Pere el Cerimoniós, cedí, els seus drets sobre el regne de Mallorca a l'ambiciós Lluís d'Anjou, germà del rei de França, que es delia per obtenir una corona. La maniobra de la filla de Jaume III havia posat en un greu problema el rei Cerimoniós, que no podia estar tranquil amb l'annexió violenta que havia fet del regne de Jaume III. Les primeres manifestacions del problema

232. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 28r.

233. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 29r.

234. J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *La tràgica història dels reis de Mallorca*, pp. 244-273.

foren quan el duc francès, al qual en certa manera feia costat el papa Gregori XI, envià ambaixadors a Pere reclamant-li els drets que li corresponien per cessió de la infanta Isabel.²³⁵

Pere el Cerimoniós preveia que les pretensions de Lluís havien d'acabar amb una altra guerra i, per tant, el 1376 convocà Corts generals a Montsó per tal de demanar un subsidi per poder fer front a l'embestida militar del duc, que feia temps que s'estava preparant per entrar amb exèrcit al Principat. També en aquell temps el papa havia decidit de traslladar definitivament la seu pontifícia d'Avinyó a Roma i amb aquest motiu demanava ajut, i sobretot galeres, als monarques cristians europeus. Pere, que necessitava gaudir del favor del papa en la qüestió sorgida contra el duc d'Anjou, demanà i obtingué de les Corts 50.000 florins per tal de preparar una armada de deu galeres que havien d'acompanyar el papa en el seu viatge a Roma.²³⁶ Finalment, però, les galeres enviades al port de Marsella, d'on havia de sortir la comitiva papal, foren només sis, manades pel capità Gilabert de Cruïlles.

No sabem si quan arribaren les galeres catalanes a Marsella fra Guillem ja era a Avinyó, en ambaixada especial del rei Cerimoniós, o si el frare féu des de Barcelona el viatge per mar amb Cruïlles. D'altra banda, el fet que el 1376, a Avinyó, se celebrés un capítol general de l'orde de l'Hospital presidit per Heredia, podia haver motivat que Pere el Cerimoniós fes restar en aquella ciutat fra Guillem per tal d'acompanyar després el papa.²³⁷ El que sabem del cert és que, a partir del 22 d'agost, els documents de la Diputació diuen que Guimerà, que havia estat elegit a les corts de Montsó diputat eclesiàstic resident a Barcelona, «està absent de la ciutat».²³⁸

D'altra banda, la cancelleria pontifícia el titula «ambaixador de l'il·lustre rei d'Aragó enviat al papa». La qual cosa palesa que el comanador de Barberà, possiblement, ja havia estat a Avinyó quan hi arribaren les galeres catalanes. Segurament, Heredia, l'almirall de

235. *Ibidem*, p. 275.

236. J. VIVES, *Les galeres catalanes pel retorn a Roma de Gregori XI en 1376*, «Analecta Sacra Tarraconensia» VI (1930), pp. 131-185.

237. Sobre aquest capítol vegeu G. BOTTARELLI, *Storia politica e militare del sovrano ordine di S. Giovanni di Gerusalemme detto di Malta. I. Dalle origine alla caduta di Rodi*, Milà, 1940, p. 155.

238. AHPB, notari Andreu Figuera, *Llibre d'èpoques de la Diputació del General de Catalunya, 1376-1378*, f. 2r.

Gregori XI, l'hauria presentat al papa, o almenys li n'hauria parlat; fruit d'aquests contactes degué ésser el nomenament per part de Gregori XI de preceptor d'Ulldecona en favor de fra Guillem, datat a Avinyó el 18 d'agost de 1376.²³⁹

Tant si Guimerà era a Avinyó com si hi havia anat amb l'ambaixada catalana, el fet és que el nostre frare aprofità el seu càrrec per tal de demanar al pontífex uns privilegis eclesiàstics que són una prova dels sentiments religiosos del nostre comanador. En efecte, el mateix dia que sortia del port de Marsella acompanyat de les vint-i-cinc galeres que formaven la seva comitiva, molt a prop de l'illa Galiene, el papa signà uns privilegis personals en favor de Guimerà que els pontífexs reservaven només a les persones a les quals volien manifestar el seu afecte, reconeixement i gratitud. Li concedí la gràcia especial de celebrar missa i els oficis divins en llocs d'interdicte eclesiàstic²⁴⁰ i de poder rebre els sagraments.²⁴¹ Podia tenir un altar portàtil per tal que un sacerdot celebrés missa si ho volia el comanador²⁴² i, si calia, el seu capellà podia dir missa abans de sortir el sol.²⁴³ Tots aquests privilegis foren donats a Guimerà per deu anys. Finalment, Gregori XI donà permís a fra Guillem d'elegir un capellà que el confessés i li donés l'absolució sacramental sempre que li calgués.²⁴⁴

El 18 d'octubre, l'estol papal arribava a terres italianes, al port de Gènova. Possiblement, en aquesta ciutat acabà l'ambaixada de Guimerà, i decidí de tornar cap a Barcelona, malgrat que les galeres catalanes romandrien amb la comitiva papal fins al 6 de desembre, data en què arribaren a Corneto.²⁴⁵ En efecte, sabem que el 10 de novembre el comanador juntament amb R. Alemany de Cervelló, membre també de l'ambaixada catalana, eren a la ciutat comtal.²⁴⁶ I el 22 d'aquell mes, consta que fra Guillem exercia el càrrec de diputat eclesiàstic resident a Barcelona.²⁴⁷

239. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 289, f. 641r-v i reg. vat. 287, f. 130r-v.

240. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 288, f. 78v.

241. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 288, f. 84r.

242. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 288, f. 434r.

243. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 288, f. 434r.

244. Archivum Secretum Vaticanum, reg. vat. 288, f. 101v.

245. J. VIVES, *Les galeres...*, p. 12.

246. J. VIVES, *Les galeres...*, p. 54.

247. AHPB, notari Andreu Figuera, Llibre d'èpoques de la Diputació del General de Catalunya, 1376-1378, f. 6r.

10. Fra Guillem de Guimerà, comanador de Barberà i de l'Espluga de Francolí

Al sector central de la Catalunya Nova, comprès per la Conca de Barberà i territoris contigus, tot i que en alguns llocs les donacions a l'orde de l'Hospital foren molt primerenques, la implantació religiosa respongué principalment a l'orde del Cister, amb la fundació, per iniciativa del comte Ramon Berenguer IV, del monestir de Poblet a començament de la segona dècada del segle XII,²⁴⁸ i del Temple. Fou especialment aquest darrer orde el que adquirí i organitzà en aquesta contrada un important domini territorial, a partir de Barberà —castell i lloc en què, tot i que s'havia concedit a l'orde el 1132,²⁴⁹ no fou fins a 1172 que s'hi creà una comanda o convent.²⁵⁰ La casa templera de Barberà representà un atractiu especial per a la petita noblesa de la comarca que maldà per afavorir mitjançant donacions de terres, castells i drets aquests religiosos que, juntament amb una bona gestió de les seves bases econòmiques de la comanda, arribaren a adquirir i consolidar un important patrimoni territorial.²⁵¹

A partir de mitjan segle XII, els hospitalers, de la seva banda, obtingueren diverses donacions en aquest territori —Biure i Llorac— però els intents de creació de cases no reeixiren, i restaren com a possessions de la comanda de l'Hospital de Cervera.²⁵²

Per contra, l'orde de l'Hospital s'introduí tardanament a l'Espluga de Francolí. El 1255, l'orde del Temple havia adquirit el domini i senyoriu de l'Espluga Sobirana per donació de l'hereu de la branca de Ponç de Cervera, Simó de Palau, i per compra dels drets de la seva vídua Geralda d'Anglesola.²⁵³ Fou arran de la decisió de les

248. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Monestir de Poblet, 1974, pp. 25-34.

249. J. M. SANS I TRAVÉ, *Alguns aspectes de l'establiment dels templers a Catalunya: Barberà*, «Quaderns d'Història Tarraconense» 1 (1977), p. 30.

250. J. M. SANS I TRAVÉ, *Col·lecció diplomàtica de la casa del Temple de Barberà (945-1212)*, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, pp. 8-9.

251. J. M. SANS I TRAVÉ, *Els templers catalans. De la rosa a la creu*, Lleida, 1996, pp. 284-311.

252. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 13, 68, 117-119, 198-199, 202.

253. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga per part de Poblet*, «Arrels. Miscel·lània d'aportacions històriques i documentals de l'Espluga de Francolí», I (1980), pp. 81-83; J. M. SANS I TRAVÉ, *Huguet de Cervelló, feudatari de l'Espluga de Francolí (s. XIII)*,

hereves de l'Espluga Jussana, Marquesa de Saguàrdia, la mare, i Mateua, la filla, d'ingressar a l'orde de Sant Joan de Jerusalem i de la concessió per part d'aquest de la casa de Cervera per fundar un convent femení,²⁵⁴ que al cap de poc temps fou traslladat a Alguaire.²⁵⁵

Els templers, malgrat que les seves rendes a l'Espluga eren les de major importància i volum dels seus dominis a la Conca,²⁵⁶ no hi organitzaren durant els anys que en foren senyors una comanda autònoma sinó que la feren dependre de la Casa de Barberà, tot i que per a la seva gestió hi disposaren un administrador propi, que duia el títol de «lloctinent del comanador de Barberà», del qual depenia directament.²⁵⁷ D'altra banda, els hospitalers ben aviat instituïren a l'Espluga Jussana un comanador que amb autonomia vetllés pels interessos que l'orde hospitaler havia adquirit per donació de Marquesa de Saguàrdia. La documentació ens assabenta de l'existència, el 1255, d'un tal fra Bernat Vives com a comanador

a Miquel Coll i Alentorn. *Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona, 1894, p. 194.

254. J. M. SANS I TRAVÉ, *Huguet de Cervelló, feudatari de l'Espluga de Francolí (s. XIII)*, a Miquel Coll i Alentorn. *Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona, 1894, p. 195; J. M. SANS I TRAVÉ, *La comanda de l'Hospital de Cervera*, a *Guia Històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*, dirigida per Teresa SALAT i Blanca CUNÉ, Cervera, 1993, pp. 52-54; J. ALTURO I PERUCHO, *Marquesa de la Guàrdia, fundadora, comanadora i benefactora del monestir femení de la Mare de Déu d'Alguaire de l'orde de Sant Joan de Jerusalem*, «Ilerda. Humanitats» 50 (1991-1993), pp. 51-54; A. PAULÍ MENÉNDEZ, *El Real Monasterio de Nuestra Señora de Alguaire y San Juan de Jerusalén de Barcelona (1250-1950)*, Barcelona, 1950; J. LLADONOSA I PUJOL, *Història de la vila d'Alguaire i el seu Monestir Santjoanista*, Alguaire, 1981 (reedició, Alguaire, 2007); J. ALTURO I PERUCHO, *La Disputa del ciutadà de Lleida Guillem de Rees contra el monestir sanjoanista de la Mare de Déu d'Alguaire*, a *Miscel·lània homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida, 1992, pp. 173-184. Sobre la comanda santjoanista abans de l'establiment del convent femení vegeu també J. ALTURO I PERUCHO, *Diplomatari d'Alguaire i del seu monestir santjoanista de 1076 a 1244*, Fundació Noguera, Barcelona, 1999.

255. A més dels autors citats a la nota anterior podeu veure J. MIRET I SANS, *Notícia històrica del monestir d'Alguayre, de la Orde Sagrada y Militar de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem*, Barcelona, 1899.

256. Dels nou llocs que a començament del segle XIV posseïa la comanda de Barberà, mentre durà el procés dels templers, l'Espluga de Francolí era la que aportava una renda més gran. La valoració que se'n féu era la següent: l'Espluga de Francolí: 2.850 sous, Barberà: 2.000 sous, Vallfogona: 2.180 sous, Albió i Torre d'Albió: 370 sous, Montbrí: 675 sous, Ollers: 540 sous, Pira: 675 sous, Pinatell: 400 sous i Miralpeix: 40 sous (AHAT, Manual notarial de Barberà núm. 50, anys 1309-1344, f. 19r).

257. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga per part de Poblet*, «Arrels. Miscel·lània d'aportacions històriques i documentals de l'Espluga de Francolí», I (1980), pp. 86 i 98.

de l'Espluga de Francolí²⁵⁸ i, uns anys més tard, d'una comunitat constituïda com a mínim per tres frares, el comanador fra Guillem Carnisser, el prior fra Jacme de Déu i el conventual fra Arnau de Tortosa.²⁵⁹

Bona part de la primera meitat del segle XIV subsistiren les dues comandes de l'Espluga de Francolí i de Barberà. A la primera Joaquim Miret i Sans no hi enregistra l'existència d'un comanador específic fins al 1337,²⁶⁰ per bé que recentment Antoni Carreras esmenta el comanador Pere dez Petral el 1322, i, com a lloctinents de comanador, Berenguer Alner (o Alier) el 1347 i Berenguer Prinyo el 1356;²⁶¹ mentre que a Barberà, fins que no n'és titular fra Guillem de Guimerà, només recull l'existència d'un comanador el 1319.²⁶² Un altre document, probablement de començament del segle XIV, però en tot cas posterior a 1319, sobre el valor de les diverses cases dels distints priorats de l'orde a Occident, registra les dues comandes per separat i atribueix un valor de 350 lliures a l'Espluga de Francolí i de 1.750 lliures a Barberà.²⁶³ Aquestes estimacions suggereixen que mentre que la comanda de l'Espluga era taxada únicament amb les seves rendes exclusives, la de Barberà englobava les del nucli central i les dels seus membres annexos. Potser en aquests primers anys del segle XIV, abans de prendre'n possessió Guillem de Guimerà,²⁶⁴

258. ARB, OM, armari 15, pergami 539 (citat per Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 201.

259. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga per part de Poblet*, «Arrels. Miscel·lània d'aportacions històriques i documentals de l'Espluga de Francolí», I (1980), p. 90.

260. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 526.

261. A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III*, L'Espluga de Francolí, 2000, p. 233.

262. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 528.

263. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 399.

264. A l'Espluga fra Guillem consta com a responsable el 3 d'agost de 1356 (A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III*, L'Espluga de Francolí, 2000, p. 233).

ambdues comandes formaven part de les denominades “cambres priorals”, és a dir, aquelles comandes que es reservaven per al castellà d'Amposta, primer, i a partir de 1319, en la circumscripció del priorat de Catalunya, per al seu responsable o prior, els quals en percebien les rendes com a remuneració del seu càrrec.²⁶⁵ Per això, quan Guimerà, tal com hem exposat més amunt, canvià la comanda de Tortosa, d'on era titular, per la de Barberà, ho va fer amb el prior Pere Guillem d'Oms, que tenia la comanda de Barberà com a «cambra prioral».

La supressió de l'orde del Temple per part de Climent V durant la celebració del concili de Viena el 22 de març de 1312 i l'assignació en el Principat i els regnes d'Aragó i Mallorca, com en la major part de la Cristiandat, dels béns d'aquest institut religiós a l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem,²⁶⁶ posaren en mans dels hospitalers un enorme patrimoni per administrar. El traspàs dels béns templers als hospitalers es dugué a terme al començament de desembre de 1317, al cap de deu anys de gestió per part del monarca.²⁶⁷ La solució més simple fou que, en la nova situació, inicialment, l'Hospital mantingués les comandes que ja posseïa i que, a més, es fes càrrec de les dels templers, amb frares hospitalers al capdavant perquè les administressin. Així, la comanda hospitalera de l'Espluga annexionà el patrimoni i els drets que el Temple havia posseït en aquest lloc, en contra, fins i tot, de les pretensions del monestir de Poblet que al començament del procés contra els templers aprofità els primers moments de desconcert general per reclamar a Jaume II, en el cas que els encausats fossin declarats culpables, l'adjudicació del domini i els altres drets en favor del monestir cistercenc.²⁶⁸ Conseqüentment, també, a partir d'aleshores els hospitalers esdevingueren senyors

265 Això mateix s'esdevenia al priorat de Navarra, on el prior disposava de quatre comandes, les rendes de les quals percebia en funció del càrrec, denominades també «cámaras priorales». C. BARQUERO GOÑI, *La Orden de San Juan de Jerusalén en Navarra. Siglos XIV y XV*, Fundación Fuentes Dutor, SL, SA, pp. 97-99.

266. J. M. SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, Lleida, 2008. Per a una síntesi vegeu J. M. SANS I TRAVÉ, *Els templers catalans. De la rosa a la creu*, Lleida, 1996, pp. 383-476.

267. J. M. SANS I TRAVÉ, *La fi dels templers catalans*, Lleida, 2008, pp. 348-351.

268. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga per part de Poblet*, «Arrels. Miscel·lània d'aportacions històriques i documentals de l'Espluga de Francolí», I (1980), pp. 98-100.

únics de l'Espluga i s'annexionaren els drets jurisdiccionals que abans havien pertangut als templers.²⁶⁹

Així mateix, els hospitalers conservaren la comanda de Barberà, amb el domini territorial que havien aconseguit i mantingut fins al segle XIV,²⁷⁰ i especialment els llocs de Vallfogona de Riucorb, Albió i Torre d'Albió, Montbrió, Pira, Ollers, Pinatell i Miralpeix.

Pertanyien a aquesta comanda altres llocs que ja havien estat de l'Hospital, com ara Biure i Vallverd. També formaven part d'aquesta organització bona part de castells i llocs arran de la fundació i l'ingrés de Marquesa de Saguàrdia a la casa hospitalera femenina de Cervera,²⁷¹ com ara Passanant, Glorieta, Segura, Belltall, Guardiolada i la Sala de Comalats. Guimerà procurà reintegrar en favor de l'orde alguns drets d'aquests llocs que havien estat alienats: així, per exemple, el 1390 comprava la jurisdicció civil i criminal de Belltall pel preu de 31.000 sous a Constança d'Anglesola, la seva posseïdora.²⁷²

Com ja hem avançat, Guimerà deuria prendre possessió de la comanda de Barberà, després d'aconseguir un acord amb el prior Pere Guillem d'Oms, cap a final d'estiu de 1366, atès que el 10 de setembre reconeixia al donzell Arnau sa Rovira que havia administrat a satisfacció les rendes que li corresponien com a comanador des del 24 de juny passat fins a aquella data.²⁷³ Per contra, d'acord

269. No ens sembla encertada, però, l'afirmació d'Antoni Carreras en el sentit que la comanda de l'Espluga integrava també l'antiga comanda del Temple de Barberà, a més dels llocs que n'havien format part com ara Vallfogona de Riucorb, Albió, Montbrió, Pira, Ollers i Pinatell, a més dels que havien estat de l'Hospital en la zona, com ara Llorac, Biure i Vallverd i els que els hospitalers s'annexionaren per acord amb Marquesa de Saguàrdia com ara Cabestany, Guardiolada i Belltall (A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III, L'Espluga de Francolí*, 2000, p. 231). La nostra opinió, especialment si tenim present la valoració de l'Espluga en 350 lliures i Barberà en 1.750, és que la comanda de l'Espluga tenia com a membres exclusivament, a més de l'Espluga, els altres llocs que li pervingueren per acord amb Marquesa de Saguàrdia, mentre que la resta de dominis eren de la comanda de Barberà.

270. J. M. SANS I TRAVÉ, *Els templers catalans. De la rosa a la creu*, Lleida, 1996, pp. 284-311.

271. J. M. SANS I TRAVÉ, *Huguet de Cervelló, feudatari de l'Espluga de Francolí (s. XIII)*, a Miquel Coll i Alentorn. *Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona, 1894, p. 208.

272. J. MIRET I SANS, *Les cases...*, pp. 286-287.

273. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manual Notarials, Barberà, núm. 53, f. 12r.

també amb els pactes d'intercanvi, pel que fa a la jurisdicció de l'Espluga restava en possessió del prior.²⁷⁴

A partir de 1365, fra Guillem residirà principalment a la seu de la comanda de Barberà, al vell castell que, sobre restes d'anteriors construccions, havien bastit els templers a la segona meitat del segle XII i a començament del segle XIII.²⁷⁵ Després de la seva elecció com a prior, primer interinament el 1372, com a lloctinent, i a partir de desembre de 1376 o gener de 1377, com a titular, Guimerà esdevingué senyor jurisdiccional de l'Espluga de Francolí, on disposava també d'una important fortalesa com a residència i que ocupà sovint, tal com veurem.²⁷⁶

Malgrat que Guimerà habitava normalment al castell de Barberà, residia temporalment en alguns dels castells dependents de la casa-cap, o bé podia escollir-ne un per a determinades funcions. En els anys en què fra Guillem fou comanador de Barberà sabem que residí amb freqüència al castell de l'Espluga de Francolí, on foren datats bona part dels documents relatius al nostre frare que avui hom conserva. També residí de vegades al castell de Vallfogona de Riucorb, lloc molt proper a Ciutadilla, la seva població d'origen, on, després de la mort del seu germà i hereu Gispertó de Guimerà —el qual en el seu testament fet davant el notari de Tàrrrega el 16

274. Pere Guillem d'Oms deuria exercir la jurisdicció d'aquesta població fins a la seva mort, el 13 de febrer de 1372, i, per consegüent, l'actuació de Guimerà en aquesta població no es degué donar fins a partir d'aquesta data, tot i que A. Carreras la constata documentalment el 3 d'agost de 1356, en què l'hospitaler que apareix amb el títol de «comendador Spelunce Francolini pro ordine Hospitali» (A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III*, L'Espluga de Francolí, 2000, p. 233).

275. Sobre les intervencions arqueològiques dutes a terme en aquest castell vegeu C. ROVIRA I MATA, *El Castell del Temple de Barberà de la Conca*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Memòries d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya, 4, Barcelona, 1993, mentre que sobre les evolucions constructives d'aquest castell vegeu J. FUGUET I SANS, *Arquitectura del castell de Barberà (Dels orígens als Templers)*, «Aplec de Treballs del Centre d'estudis de la Conca de Barberà» 5 (1983), pp. 91-120; J. FUGUET I SANS, *L'arquitectura dels templers a Catalunya*, Barcelona, 1995, pp. 208-213; J. FUGUET I SANS, *Templers i Hospitalers. I. Guia del Camp de Tarragona, la Conca de Barberà, la Segarra i el Solsonès*, Barcelona, 1997, pp. 36-38; M. J. POBLET ROMEU, *Entre el Temple i l'Hospital. Arquitectura i formes de vida al castell del Temple de Barberà*, Valls, 2006.

276. Sobre aquest castell vegeu J. MIQUEL, *El castell feudal*, «El Francolí» 50 (juliol de 1923), pp. 21-22; J. E. TODA, *El castell de l'Espluga*, «Boletín Arqueológico Tarraconense», 44-45 (1933), pp. 251; L. MONREAL-M. de RIQUER, *Els castells medievals de Catalunya, I*, Barcelona, 1965; P. CATALÀ, *Els castells catalans*, vol. IV, Barcelona, 1973, pp. 226-236; A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III*, L'Espluga de Francolí, 2000, pp. 245-249.

d'abril de 1354, el nomenava tutor dels seus fills—,²⁷⁷ hi acudí amb freqüència per resoldre afers relatius als seus nebots.

Destaca, entre aquests tres castells, la predilecció de Guimerà per l'Espluga de Francolí per reunir-hi els capítols provincials del Priorat. En efecte, en aquest lloc l'orde hi devia tenir una residència ben adient per tal d'acollir els frares capitulars i dur a terme amb tranquil·litat els afers que els aplegaven. Se sap que l'anterior prior Pere Arnau de Paretstortes, entre 1347 i 1356, hi havia fet obres importants i havia obtingut autorització de l'abat de Poblet per poder extreure fusta del bosc amb aquesta finalitat.²⁷⁸ De ben segur que si Guimerà utilitzà el castell de l'Espluga amb aquest motiu fou perquè era el lloc més adient i més còmode que tenia a l'abast: a banda de la capella situada dins el mateix castell, disposava de sales suficientment grans per reunir els diversos congregats, així com de cambres per dormir, a més de la seguretat necessària. Descripcions de la fortalesa en època contemporània, quan ja havia perdut el seu valor estratègic, encara donen una idea de la seva grandiositat i esplendidesa.²⁷⁹

10.1. Celebració de capítols provincials a l'Espluga de Francolí

Joaquim Miret i Sans remarcà les preferències de Guimerà per l'Espluga a l'hora d'aplegar els responsables del priorat en capítols provincials.²⁸⁰ Ho havien fet priors que el precediren i ho farien també alguns dels que el succeïren.²⁸¹ Aquesta actitud proespluguina la tenim documentada a partir de 1377, poc temps després que fra

277. ARB, OM, armari 23, lligall 1, núm. 509, sense foliar.

278. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Llibre de l'Espluga, f. 202. Vegeu també A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III, L'Espluga de Francolí*, 2000, p. 245.

279. A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III, L'Espluga de Francolí*, 2000, pp. 246-249.

280. JOAQUIM MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 409-410.

281. JOAQUIM MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 408-410.

Guillem fos nomenat lloctinent en el priorat per Juan Fernández de Heredia. El fet que motivà la convocatòria d'una assemblea dels comanadors del priorat fou el passatge de setze frares cavallers i setze escuders a les parts d'Orient, que el convent de Rodes havia encomanat a Heredia, aleshores castellà d'Amposta i prior de Catalunya. Per sufragar aquestes despeses el Priorat havia de contribuir amb 150 florins de Florència per cada un dels trenta-dos frares esmentats.²⁸² Per tal de distribuir oportunament la quantitat assignada als comanadors del Priorat, fra Guillem els citava amb una carta datada el 24 de març de 1377 des de Perpinyà estant, perquè el diumenge 12 d'abril compareguessin al castell de l'Espluga a fi de dur a terme el repartiment de les contribucions. A més, Guimerà els demanava, per tal de conèixer l'estat econòmic de cada casa del priorat, que els comanadors prenguessin inventaris dels béns i joies que posseïen per tal de presentar-los a la reunió.

En efecte, el 12 d'abril, a l'Espluga, Guimerà presidia el capítol dels frares del priorat.²⁸³ Un dels temes principals que tractaren els capitulars fou el relatiu a les contribucions que cada responsable havia d'aportar per fer front a les necessitats de l'orde.²⁸⁴

El prior, juntament amb els comanadors, tal com establia la convocatòria, fixaren les talles que havien de satisfer els regents de dominis de l'orde que no constituïen comandements pròpiament dites, però que tenien uns ingressos que havien de retre compte directament amb el prior. Establiren, en aquest sentit, les següents contribucions: el comanador de Perpinyà 5 lliures, el de Cotlliure 25 lliures, el prior de Bajoles 25 lliures, el de Cabestany 10 lliures; totes aquestes quantitats les haurien de lliurar a fra Ramon de Cardona, comanador de Sant Llorenç de les Arenes.²⁸⁵ Fra Pere Sanchis de Maysén fou comissionat per recollir les talles assignades als priors de Montanyana en 20 lliures, de Gardeny en 2 lliures i 10 sous,

282. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 1r-v.

283. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 2r.

284. Sobre la dinàmica de celebració dels capítols i els temes que s'hi tractaven, ni que sigui referit a partir de l'exercici del prior que va succeir fra Guillem de Guimerà, fra Pere de Vilafranca (1397-1404), fins a fra Lluís de Gualbes (1427-1439), vegeu Prim BERTRAN I ROIGÉ, *El priorat de Catalunya de l'orde de l'Hospital a principis del segle xv. Alguns aspectes*, a *Col·lecció Homenatges. Profesor Nazario González. Una historia abierta*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1998, pp. 23-28.

285. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 12r-v.

de Biure en 2 lliures i 10 sous, de Berga en 5 lliures, de Rialb en 2 lliures i 10 sous, de Vilamur en 2 lliures i 10 sous, de la casa antiga de Lleida en 5 lliures, de Vilafranca en 2 lliures i 10 sous, de Palau del Vallès en 2 lliures i 10 sous i d'Alguaire en 20 lliures. Finalment, taxaven el prior de Barcelona amb 5 lliures, el de Pollensa amb 25 lliures i amb 10 lliures el de la casa de Sant Joan de la ciutat de Mallorca.²⁸⁶

Els assistents, d'altra banda, presentaren els inventaris de les seves respectives comandes, tal com havia ordenat Guimerà. Ho feren els comanadors de Gardeny, Bajoles, Perpinyà, Avinyonet, Castelló d'Empúries, Torres i Masdéu.²⁸⁷

En el capítol es resolgueren d'altres aspectes pertanyents a l'organització interna de l'orde, com ara els assumptes relatius al personal i també a les relacions de la institució amb els seus propis vassalls. En aquest sentit es comunicà a fra Perpenyà Marquet, que regia malament la seva comanda d'Orla, que el lloctinent del prior li enviava com a procurador seu el comanador de Masdéu, a fi d'inspeccionar-ne la gestió,²⁸⁸ mentre que al responsable de la comanda de Siscar, fra Berenguer d'Oms, hom requeria que es presentés a l'Espluga per tal de retre comptes del seu govern i administració.²⁸⁹ Al mateix temps, Guimerà donava vènia a fra Guillem Siscart, un dels frares del priorat que havia d'anar en el passatge d'Orient, per tal que fins i tot el mes de juliol s'aparellés pel viatge i pogués visitar i acomiadar-se dels seus parents i amics.²⁹⁰

Es tractaren assumptes relatius a les relacions amb els vassalls de l'orde, com ho confirmen les dues disposicions que prengué el prior: manà a Pere de Castellet, «savi en dret de l'Espluga de Francolí», que s'ocupés de fer justícia, d'una banda, a Pere d'Albinyana, habitant del lloc de Puigpelat, que li presentà una queixa contra l'actuació del comanador de Vallmoll fra Guillem dez Grau;²⁹¹ i de l'altra, als homes de Biure que li havien presentat diversos documents on es queixaven contra les arbitrarietats del batlle d'aquest lloc, Pere Gasol.²⁹²

286. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 12v.

287. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 8r.

288. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 12v-13r.

289. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 9r.

290. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 13r.

291. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 17v.

292. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 17v.

Tot i la importància per a la vida del priorat, aquestes assemblees no acostumaven a durar més de tres o quatre dies.²⁹³ Acabat el capítol, Guimerà tornà a la seva residència de Barberà on el trobem resolent temes que probablement havien estat presentats al capítol o que eren simplement de tràmit de les seves obligacions de prior. El dia 20 d'abril, des d'aquest darrer castell escrivia al jurista de Montblanc Bernat Bellissén perquè s'encarregués de donar una solució justa a la causa que hi havia entre el prevere Berenguer Fonoll, beneficiat de l'església de Sant Bartomeu de Montblanc, i els creditors d'Arnau Pavia; ja havia estat donada una sentència anterior pel batlle de l'Espluga Jussana.²⁹⁴

És probable que, fruit dels acord adoptats en aquest capítol en base a les informacions presentades pels comanadors assistents, algunes de les actuacions del prior dels dies immediatament posteriors responguessin a les resolucions aprovades. A final d'abril s'encaminava cap a Lleida, de ben segur per assumptes de les comandes que hi havia en aquesta contrada. Abans, però, s'aturà a la comanda de Torres de Segre,²⁹⁵ on, ateses les seves necessitats defensives, el dia 28 d'abril de 1377, ordenà als habitants del lloc que fortifiquessin el castell i que, a més, bastissin a l'interior noves cases per tal que els veïns estiguessin més segurs, haurien de pagar cent morabatins en el cas que desobeïssin les seves ordres. A fi d'evitar que el seu manament no tingués l'eficàcia que el prior desitjava, manava a fra Pere de Toló i a fra Pere de Vilafranca, comanadors de Gardeny i Corbins, respectivament, que vetllessin pel compliment de les seves ordres.²⁹⁶ El dia 30 del mateix mes, Guimerà era a Lleida, a l'antiga

293. Vegeu sobre la importància d'aquestes assemblees dins l'organització general de l'orde de Sant Joan J. RILEY-SMITH, *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus, c. 1050-1310*, Londres, 1967, pp. 363-364; pel que fa a la castellania d'Amposta, M. BONET DONATO, *La Orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la castellanía de Amposta (ss. XII-XV)*, Madrid, 1994, pp. 266-275; per al priorat de Navarra vegeu C. BARQUERO GOÑI, *La Orden de San Juan de Jerusalén en Navarra. Siglos XIV y XV*, Fundación Fuentes Dutor, SL, S.A, pp. 106-109.

294. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 20v.

295. Sobre aquesta comanda hospitalera a l'època medieval vegeu P. BERTRAN I ROIGÉ, *Cinc segles sota el senyoriu dels ordes militars: primera etapa*, a I. PANADÈS I MARSALLÈS, M. ESCOLÀ I PONS, P. BERTRAN I ROIGÉ, *Torres de Segre. Panoràmica històrica*, Ajuntament de Torres de Segre, Torres de Segre, 1983, pp. 67-89.

296. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 441.

comanda de l'Hospital d'aquesta ciutat, on entre d'altres assumptes, en resolïa un d'intern que afectava un frare del seu orde.

A l'orde de l'Hospital, com succeïa en altres monestirs o altres ordes a l'època medieval, de tant en tant algun religiós se saltava les seves obligacions, abandonava la seva residència sense l'autorització dels superiors i es lliurava a la vida alegre i sovint dissoluta. Alguns, sobretot si tenien recursos econòmics per menar una altra vida, continuaven al segle, però d'altres, al cap d'un temps de viure la llibertat, compungits, intentaven retornar a la disciplina conventual. La normativa de l'orde, però, fixava que al cap de tres dies que un frare hagués pres aquesta decisió, perdïa l'hàbit i era considerat aliè a l'orde. Un cas similar el va protagonitzar fra Roderic de Llobera qui, després d'un temps de vagar, demanà el perdó i l'ingrés novament a l'orde. Guimerà, a petició del comanador del Masdèu i després d'haver pagat la responsió que devia per regir la comanda de Vallmoll, accedí a concedir-li clemència i manà a fra Pere Toló, comanador de Gardeny, que li tornés a donar l'hàbit i que residís a les cases antigues de l'Hospital de Lleida.²⁹⁷ En aquesta assemblea, d'altra banda, es convingué privar de l'hàbit a un altre frare, Gispert Galotxer, probablement també per la seva vida contrària a les normes que havia professat en entrar en religió. També, al cap d'un temps, Gispert es penedí de la seva mala actuació i sol·licità el perdó de l'orde i novament l'ingrés. Altre cop Guimerà palesa el seu sentiment de clemència, ja que, després d'haver demanat reiteradament el perdó i de nou la seva acceptació dins l'institut, el perdonà, si bé no l'eximí de complir la normativa de l'orde en aquests casos de readmissió de frares que havien expulsat. En aquest sentit, el dia 8 de maig, a Barcelona, escrivia al comanador del Masdèu, fra Arnau Guitart, que li restituís l'hàbit, però que el sol·licitant «es presentés nu i clamant mercè», tal com era acostumat de fer a l'orde, i que el fes residir a la casa de Bajoles, on benigneament se li havien de proporcionar els vestits adients i aliment.²⁹⁸

297. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 420.

298. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ,

Dutes a terme les gestions que l'havien portat a Lleida, Guimerà tornà novament a la Conca, primer a l'Espluga de Francolí, i després a Barberà. El dia 2 de maig, a l'Espluga, s'ocupava de resoldre una qüestió entre dos veïns de l'Espluga de Francolí, i encarregà la solució del conflicte al jurista de Montblanc Domènec Nicolau.²⁹⁹ Al cap de dos dies, Guimerà era novament a Barberà, on, complint probablement un dels acords presos durant el capítol, nomenava fra Bernat Anglís per regir i administrar el priorat de la Casa Antiga de Lleida.³⁰⁰ El 5 de maig, al convent de framenors de Barcelona, on se celebraven les corts, Guimerà prestà el jurament preceptiu.³⁰¹

Ja hem avançat la destacada participació del diputat Guimerà en aquestes corts de Barcelona i el seu cessament a final d'agost del mateix any a resultes de la maniobra del comte d'Empúries, la reparació del monarca i la dimissió inapel·lable dels diputats, fet que motivà una major dedicació del frare als afers del seu orde.

Guimerà romangué a la Ciutat Comtal fins a final de l'any 1377. Tot i que havia reunit els responsables de l'orde el mes d'abril, tornà a convocar-los a capítol, des de Barcelona estant, el 15 de desembre, perquè el dia 10 de gener compareguessin a les Cases Antigues de Lleida.³⁰² Tres dies abans, però, del termini proposat, Guimerà notificava als convocats que s'ajornava la reunió per al dia 13 de gener i que canviava el lloc, és a dir, que l'assemblea es faria al castell de l'Espluga de Francolí. El prior ho justificava amb una excusa el contingut de la qual no hem sabut entendre, ja que al·legava que «nós per algun accident de nostra persona a les dites Cases Antigues de Leyda de present no poríem anar sens que no fos gran dampnatge e perill de nostra persona».³⁰³ La reunió durà com a mínim fins al dia 18, ja que consta encara la celebració del capítol.³⁰⁴

Lleida, 2006), pp. 419-410.

299. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 20r-v.

300. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 428-429.

301. *Cortes*, IV, p. 13.

302. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 409.

303. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 33r.

304. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 36r.

En aquest any de 1378, Guimerà celebrà dos capítols més del priorat a l'Espluga. La causa del primer fou una carta del mestre de Rodes en la qual demanava al priorat una nova contribució per al passatge de frares que havien d'anar a aquesta illa. Així doncs, per tal de distribuir equitativament les contribucions, fra Guillem, el 19 d'abril de 1378, des de Barcelona, convocava els comanadors del priorat a una assemblea a l'Espluga pel segon diumenge de maig, dia 9. Tres dies abans, però, sorgí un contratemps que no li permeté ser el dia assenyalat a l'Espluga. Guimerà no ajorna la reunió sinó que, el 5 de maig, comunica als convocats que hi assistirà un o dos dies més tard i que durant la seva absència presideixi la reunió fra Pere de Vilafranca, comanador de Corbins.³⁰⁵ A la carta justificava el motiu de la seva absència: «per alguns grans affers lo senyor rey no·ns lexa partir d'ací de presents ans nós cové aturar un dia o dos aci». Efectivament, consta documentalment que el dia 8 de maig el prior era encara a Barcelona.³⁰⁶

El segon capítol de 1378 fou convocat per Guimerà el 6 de setembre, des del castell de Barberà, per al diumenge 19 d'aquell mes, a l'Espluga, també amb motiu d'haver rebut unes lletres del mestre de Rodes.³⁰⁷

El mes de juny de 1383, Guimerà celebrà un altre capítol al castell de l'Espluga. Entre d'altres disposicions adoptades pels reunits destaca la de promocionar el seu parent i homònim, el donzell Guillem de Guimerà, a qui concedí una renda de per vida a percebre dels ingressos del prior a la comanda d'Alguaire.³⁰⁸

Fins al 1391 no tenim documentada la celebració d'altres capítols del priorat al castell de l'Espluga de Francolí.³⁰⁹ Consta que en el

305. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 41v-42r.

306. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 419-420.

307. ARB, OM, núm. 537, f. 47v.

308. ARB, OM, núm. 651, f. 371v-373r.

309. Aquests capítols d'obligada celebració anual, el prior els reuní en aquest interval a altres cases de l'orde: a final d'octubre de 1379 i el maig de 1382, per posar un exemple, en celebrà sengles a Barcelona (Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 441-442, pel capítol de 1379; i ARB, OM, armari 13, pergami 508, pel que fa a l'any 1382).

mes d'abril d'aquest any, fra Guillem tornava a reunir al castell de l'Espluga els comanadors del priorat; hi assistiren, a més del prior, fra Pere de Vilafranca, comanador de Bajoles i draper de l'orde; fra Francesc Xammar, comanador de Tortosa i les Cases Antigues de Lleida; fra Ferran de Siscar, comanador de Gardeny; fra Roger de Cartellà, comanador de Torres i Gebut; fra Arnau de Biure, comanador d'Empúries i d'Avinyonet; fra Martí Dapers, comanador d'Orla, i fra Joan Descarrigues, comanador de Barbens.³¹⁰

Guimerà, tot i la seva predilecció per l'Espluga, reuní capítols del Priorat a altres cases de l'orde a la circumscripció. Com hem pogut veure, hi aplegava els comanadors que tenien responsabilitats dels diversos convents i també, quan calia, hi convocava la priora de la casa femenina hospitalera d'Alguaire. Així, el 22 d'abril de 1389, des del castell de l'Espluga, escrivia a la priora d'Alguaire Romia de Vilanova que es presentés a les cases de l'Hospital de Barcelona, on havia convocat capítol, l'1 de maig vinent, acompanyada de tres o quatre senyores ancianes del monestir perquè entre els temes que s'hi havien de tractar, alguns afectaven la comunitat femenina.³¹¹ Altres vegades, el prior es limità a convocar només la superiora del monestir femení. L'1 de març de 1395, a les Cases Antigues de Lleida, Guimerà pregava a Agnès de Montpaó que el primer diumenge d'abril es presentés a Torres perquè necessitava la seva presència amb motiu de la celebració del capítol.³¹²

11. Guimerà, senyor jurisdiccional de Barberà, l'Espluga de Francolí i Vallfogona

11.1. Barberà

A partir de l'estiu de 1365, amb el canvi de la comanda de Tortosa per la de Barberà fet amb el prior de Catalunya fra Pere

310. JOAQUIM MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 498, nota 1.

311. ARB, OM, núm. 651, f. 373r. Agraeixo al doctor A. Luttrell el fet d'haver-me facilitat gentilment aquesta informació.

312. ARB, OM, núm. 651, f. 393v. Agraeixo al doctor A. Luttrell el fet d'haver-me facilitat gentilment aquesta informació.

Guillem d'Oms, Guimerà esdevingué, com a comanador d'aquest lloc, el senyor alodial i jurisdiccional de la població i terme. Vers el mes de setembre s'establí a la residència que l'orde tenia al vell castell que havien bastit i ampliat els anteriors propietaris, els templers. El dia 10 d'aquest mes, passava comptes amb l'administrador, el donzell Arnau sa Rovira, de la seva gestió des del 24 de juny passat fins a l'esmentada data³¹³ i al cap de dos dies el confirmava en la seva responsabilitat de procurador i regent.³¹⁴ Com a senyor de Barberà, Guimerà percebia diversos drets no només a aquesta població, sinó també als llocs veïns. El nomenament de procurador fet pel seu predecessor fra Pere Arnau de Perestortes en favor del veí de Barberà Guillem d'Arderic, el 18 d'agost de 1352, especifica que haurà de rebre els drets que pertoquen al comanador als llocs de Sarral, Forès, Mas del Rei, Rocafort, Conesa, Turlanda i Cabra, a més de les imposicions de Barberà, Ollers i Pira i un terç del forn de Barberà.³¹⁵

Un dels principal ingressos que el comanador obtenia a Barberà derivava de la percepció de la contribució de l'anomenada quístia, consistent en 1.000 sous que cada any, el 8 de setembre, li pagava la universitat barbarena. S'han conservat diversos documents d'època que confirmen aquest pagament.³¹⁶

Com a senyor, Guimerà havia de recollir aquelles imposicions que els habitants del lloc havien de pagar a la casa reial. Així passava, per exemple, amb el dret de *cena* que hi percebia l'infant Joan i que el 1366 era de 133 sous i 4 diners.³¹⁷

Altres vegades, el senyor representava la universitat de Barberà per pagar-ne les obligacions pecuniàries. Així el 17 d'agost de 1379,

313. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 53, f. 17r-v.

314. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 53, f. 11v.

315. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manual Notarials, Barberà, núm. 52, f. 4v.

316. L'anterior comanador, fra Pere Guillem d'Oms, també havia percebut aquesta quantitat. El 19 de setembre de 1366, reconeixia als jurants de Barberà que li havia satisfet els 1.000 sous que li havien de donar anualment per la festa de la Mare de Déu de Setembre (Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 53, f. 12r).

317. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 53, f. 3r i 43v.

Eulàlia, vídua del doctor en lleis Francesc Oliver, reconeixia a Guimerà que en nom de la universitat i singulars de Barberà li havia pagat 1.000 sous barcelonesos de tern.³¹⁸ Els diners responien a un violari que els barberencs li feien el 15 d'agost de cada any.

Guimerà col·laborà també en aquelles iniciatives que sorgien de la població. A la segona meitat de la dècada dels vuitanta, un grup de barberencs, amb la voluntat de solucionar els problemes que les pestes havien provocat a l'hora d'inhumar els difunts, determinaren fundar una confraria dedicada específicament a atendre els malalts en els darrers moments de vida i disposar el necessari per a les exèquies i els enterraments. Obtingut el permís del capellà, els promotors aconseguiren també l'autorització del senyor. Guimerà, però, palesà la seva simpatia vers aquests confreres, el 24 de desembre de 1386 els obsequià amb una creu de plata daurada, atès que no disposaven d'aquest element litúrgic.³¹⁹

Com a senyor de la vila, Guimerà també dictava disposicions amb l'objecte d'afavorir la higiene i evitar malalties. Sembla que alguns vilatans acostumaven a llançar escombraries i deixalles darrere l'església, atès que era un lloc amagat i poc transitat. Guimerà ho prohibí taxativament sota pena pecuniària per als infractors.³²⁰

A Barberà, el prior no féu dignificar només la seva residència dins el castell, sinó que es preocupà que els seus habitants en cas de perill es poguessin refugiar dins la fortalesa. Aquest criteri localista enfrontà Guimerà amb el veguer de Montblanc, que va obligar la major part de les poblacions de la Conca a contribuir econòmicament a la construcció de les muralles de la capital. El comanador es queixà de l'actitud del veguer al rei Pere el Cerimoniós al·legant que els habitants de Barberà no s'havien refugiat mai dins la vila de Montblanc, sinó que, atès que disposaven de castell, ho havien fet sempre en aquest lloc. En conseqüència, demanava al monarca que desistís d'obligar els vassalls de l'orde dins la vegueria de Montblanc a col·laborar en les fortificacions montblanquines. Pere III va atendre la petició raonable de Guimerà i, el 19 de febrer de 1367,

318. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 8v-9r.

319. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 54, f. 178v.

320. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 54, f. 80v.

des de Lleida, manava al veguer que no obligués els vassalls de l'orde a contribuir en les esmentades defenses ja que disposaven de castells on refugiar-se en moments de perill.³²¹ Cal dir que, en aquell temps, l'abat de Poblet es va trobar amb un problema semblant i també aconseguí que el rei Cerimoniós exonerés els vassalls del monestir de participar en les defenses de la capital de vegueria, llevat dels que habitessin en el terme estricte de Montblanc.³²²

El castell era la residència del prior. Hi tenia la seva casa i la seva cort, i, a més, dins els seus murs habitava el reduït grup de frares que constituïen la comunitat hospitalera de la comanda.

Ja hem indicat que una de les primeres preocupacions de Guimerà fou la d'habilitar el castell per tal que fos digne del seu càrrec de prior. Fonamentalment, els espais que ocupava eren els que havia fet bastir de bell nou. En el complex, però, hi havia estances per als frares, per als parents que sovint l'anaven a visitar i hi feien estades temporals, i també per al personal que ajudava administrativament el senyor així com l'adscrit per al servei i la polidesa del casalici.

L'esborrany de l'inventari conservat a l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, confeccionat poc després del traspàs del prior, inèdit, enregistra amb molt més detall els béns i objectes deixats per Guimerà al castell de Barberà, tot especificant el que hi havia a cada estança.³²³ Informa, en aquest sentit, que hi havia una «cambra que solia ésser de·n Guerau Çavit», una altra cambra «on jau lo majordom» i una altra cambra «on jau en Miquel Reboster». El majordom, tal com l'anomena Guimerà en les deixes que fa als seus fidels i servidors, es refereix al seu notari Guillem de Santmartí —del qual assenyala que l'ha servit a ell i a l'orde vint-i-un anys. Guimerà pagà sovint els seus serveis amb la concessió de drets equivalents al salari que havia de percebre. Així, el 18 de juny de 1386, li arrendava per dos anys els drets de la comanda de Tortosa pel preu de 150 lliures barceloneses.³²⁴ Després de la desaparició del

321. ARB, C, reg. 1217, f. 102r. Vegeu també A. PALAU I DULCET, *Conca de Barberà, I. Guia de Montblanc*, Barcelona, 1931, pp. 68-70.

322. A. PALAU I DULCET, *Conca de Barberà, I. Guia de Montblanc*, Barcelona, 1931, p. 80 (on transcriu fragmentàriament el document); A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, pp. 297-298.

323. Em reservo la font perquè estic elaborant un treball amb la informació que conté en aquest document.

324. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Protocols Notarials, Barberà, núm.

prior, l'orde reconegué els serveis que aquest notari havia prestat tant al prior com al Priorat ja que, el 1404, li concedí la batllia de l'Espluga Sobirana.³²⁵

Una part del personal administratiu del comanador habitava a la seva pròpia casa dins la vila. És el cas, per exemple, del sotsbatlle de la població, Joan Fuster, que tot i mantenir una relació molt sovintejada amb el comanador, tenia casa a la població.³²⁶ Joan Darder —escrivà del poble i castell de Barberà i dels llocs d'Ollers i Pira, per concessió de l'anterior prior Pere Arnau de Perestortes, datada al castell de l'Espluga de Francolí el 18 de setembre de 1355, durant la celebració del capítol—,³²⁷ que després esdevindrà, com veurem més endavant, fins i tot procurador de Guimerà, habitava i tenia casa a la població.

Dins el castell hi vivien alguns esclaus. L'inventari fet poc temps després que el prior caigués malalt a Vallfogona el març de 1395, per fra Ferran de Siscar, dels objectes que hi havia en el castell de Barberà el dia 5 d'abril de l'esmentat any, enregistra específicament l'existència «de la cambra on jaen los esclaus».³²⁸ Desconeixem el nom i el nombre, així com també el gènere, dels esclaus que hi havia en aquesta cambra perquè l'inventari no en dóna les referències. Sí que se sap, però, que, el 12 de juliol de 1379, a Barcelona, far Guillem comprà per 36 lliures barceloneses una esclava d'origen tàrtar, de nom Caterina, al mercader barceloní Bernat de Serra.³²⁹ Sembla, però, que els esclaus que dormien en aquesta cambra del castell, atès que la major part de les eines que s'hi trobaren eren per fer feines agrícoles —dos càvecs, una destrat, una arada amb

54, f. 163r.

325. ARB, OM, armari 15, pergamí 332.

326. Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notariais, Barberà, núm. 57, full entre f. 42v-43r.

327. M. VISSER, *I sigilli del Sovrano Ordine Militare di Malta*, Milà, 1942, p. 215.

328. M. J. POBLET ROMEU, *Proyecto d'intervención sobre conjuntos histórico-monumentales: creación d'una iconografía comprensiva. Exemplificación del castell templar i hospitaler*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona, Barcelona 2002, p. 1298.

329. HPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 8v. Probablement aquesta esclava després deuria ser venuda per Guimerà a Berenguer de Montsó, el qual, el 27 de març de 1387, la va vendre, així mateix, juntament amb el seu marit anomenat Jordi i llur fill Joan, al bisbe de Lleida pel preu de 100 lliures barceloneses (AHPB, notari Guillem de Santmartí, Llibre comú, f. 31r).

la seva rella—,³³⁰ deurien treballar en les terres que explotaven directament els hospitalers.

També tenien estada dins el castell els servidors de la casa. A l'esmentat inventari de l'abril de 1395 s'inclou «la cambra hon jayen en Miquel Aragonès et Maria la Sarda, sa muller».³³¹ Es tracta del matrimoni al qual fa una deixa en diners en les seves disposicions testamentàries.

Els darrers anys de la seva vida, el vell prior sovint no disposava de diners per fer front a les obligacions econòmiques contretes amb el personal que tenia al seu servei. Davant l'eixutesa de la bossa de cabals, Guimerà els remunerava amb la concessió de drets dels quals els afavorits poguessin treure els corresponents ingressos. Així, davant la impossibilitat d'obsequiar amb motiu de les seves noces, tal com havia promès, al seu domèstic Guillem Palau amb un llit parat, el 28 d'octubre de 1391 li concedia una sort de terra al terme de Barberà, a la dominicatura de l'Hospital, sota del Tossal de les Forques.³³² Hom estipulava que el concessionari podria gaudir d'aquesta sort de terra durant sis anys, a partir de la propera festa de Tots Sants, sense pagar cap cens; passat aquest termini, hauria de pagar els mateixos censos que pagaven els altres emfiteutes que posseïen terres per l'orde.

Aquest sistema de remuneració per serveis prestats, de fet, Guimerà l'havia utilitzat amb freqüència. L'11 de març de 1381, concedia al seu procurador Joan Darderic gratuïtament i per sempre tots els drets que l'Hospital rebia a Montblanc i Sarraí que havien pervingut de l'orde del Sant Redemptor.³³³

No tots els ingressos de Guimerà com a comanador de Barberà eren administrats a través dels batlles dels diversos llocs que perta-

330. M. J. POBLET ROMEU, *Projecte d'intervenció sobre conjunts històrico-monumentals: creació d'una iconografia comprensiva. Exemplificació del castell templer i hospitaler*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona, Barcelona 2002, p. 1298-1299.

331. M. J. POBLET ROMEU, *Projecte d'intervenció sobre conjunts històrico-monumentals: creació d'una iconografia comprensiva. Exemplificació del castell templer i hospitaler*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona, Barcelona 2002, p. 1298.

332. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals Notarials, Barberà, núm. 57, f. 9v.

333. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notarials, Barberà, núm. 55, sense foliar.

nyien a la comanda. A vegades els arrendava, amb la qual disposició s'evitava les despeses dels recol·lectors dels drets i també tenia més a mà una part dels diners o bé pagava un deute. Així, el 16 de novembre de 1383, al castell de l'Espluga de Francolí, arrendava a Claretà de Tàrn les rendes i eixides del lloc i terme de Pira per 3.000 sous anuals.³³⁴ L'arrendament, però, no incloïa la jurisdicció civil i criminal, que es reservava el prior, i era pel termini de dos anys i dos esplets a partir de l'1 de maig de l'any vinent. Pel que fa al lliurament dels diners, Claretà els pagaria en dos terminis a l'any, 1.500 sous per Nadal, i els 1.500 restants al cap d'un any, i així successivament. En aquest cas, però, l'arrendament era per satisfer un deute de 6.000 sous barcelonesos contret pel prior amb l'esmentada dona que restava saldat amb l'arrendament dels drets de Pira que deurién ser molt superiors al preu que els comprà Claretà.³³⁵

Els llocs i termes de Vallfogona i Albió el comanador també els tenia arrendats per quantitats anuals que s'elevaven el 1384 a 7.500 sous barcelonesos. Al castell de Barberà, Guimerà reconeixia a Pere Barberà, del lloc de la Guardiollada, que dels 7.500 sous de l'arrendament de Vallfogona i Albió ja li n'havia pagat 5.500.³³⁶ Feia un any, el 20 d'abril de 1383, el prior havia arrendat els llocs de Belltall i Passanant a Bernat Simó, de Glorieta.³³⁷

Els seus parents foren sovint triats per Guimerà com a arrendataris de les propietats i drets que pertanyien a les comandes que senyorejaven el prior, probablement amb la finalitat d'afavorir-los. A final dels anys vuitanta, al seu nebot Gispert de Guimerà li havia arrendat els drets que tenia als llocs de Vallfogona, Albió, Passanant, Glorieta i Belltall, atès que el 22 de novembre de 1386 Guimerà reconeixia que el seu nebot li havia fet efectius 1.000 florins d'or d'Aragó per raó d'aquest arrendament.³³⁸

334. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 23r.

335. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 23r i 23v.

336. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 28r.

337. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notariaus, Barberà, núm. 55, sense foliar.

338. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notariaus, Barberà, núm. 54, f. 173v.

El comanador, com a senyor alodial dels llocs que pertanyien a les comandes de les quals era titular, disposava també de diverses terres que generalment concedia a emfiteutes perquè les treballessin, n'obtenia un cens anual i reservava els altres drets que pertanyien a l'orde. Els drets de conreu passaven, pagant les corresponents obligacions, de pares a fills; però quan restaven vacants per diverses circumstàncies, Guimerà procurava concedir-les a altres emfiteutes perquè en mantinguessin l'explotació. El 28 de desembre de 1380, la propietat, que integrava també una casa que Berenguer Andreu tenia a Montbrió, en esdevenir lliure per mort d'aquest, Guimerà la concedí en emfiteusi a Pere Andreu, amb les mateixes condicions que l'anterior possessor.³³⁹ D'altres vegades les condicions resultaven més beneficioses per a l'hospitaler. Així, el 28 de novembre de 1380, concedia a Berenguer de Belltall i Bernat Simó, de Glorieta, un tros de terra anomenat «Diumenge de la Font», situat a l'esmentat lloc, amb la condició que, anualment, el 15 d'agost, donés al prior, com a comanador de la comanda de l'Espluga de Francolí de la vila Jussana, tres quarteres de forment, a mesura de Montblanc, que respectés els drets de lluïsmes i fadiga de deu dies i que no dividís la finca.³⁴⁰ Els concessionaris lliuraven 2.750 sous per entrada.

11.2. L'Espluga de Francolí

Hem dit que el 1366 fra Guillem canviava amb el prior fra Pere Guillem d'Olms la comanda de Tortosa per la de Barberà, amb els seus annexos de l'Espluga i Vallfogona, i que el prior es reservà la jurisdicció de l'Espluga Sobirana. Guimerà no obtingué, per tant, aquests drets fins a la mort d'Oms, a l'inici de 1372, data en la qual el va succeir interinament en el càrrec prioral. A partir, doncs, de 1372, fra Guillem es convertia en senyor alodial i jurisdiccional de la vila i exercia les funcions pròpies d'un senyor feudal. Amb tot, el fet que Guimerà, per raó del seu càrrec dins l'orde i també perquè era conseller del rei Pere el Cerimoniós, sovint hagués d'estar absent de l'Espluga de Francolí, motivà que designés una persona de confiança dins l'orde perquè tingués cura i regís aquest lloc.

339. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notariais, Barberà, núm. 55, sense foliar.

340. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notariais, Barberà, núm. 55, sense foliar.

Sabem que, el 1395, el càrrec de lloctinent del prior a l'Espluga, Barberà i altres llocs l'ocupava fra Francesc d'Ardaric, al qual, el 21 de novembre d'aquell any, al castell espluguí, fra Guillem reconeixia que durant la seva lloctinència havia administrat justament els drets pertanyents al prior.³⁴¹

A part del lloctinent, Guimerà tenia també a l'Espluga un batlle que l'ajudava en l'administració de la justícia en causes de poca importància i que, a més, recaptava les rendes, els censos, els delmes i altres tributacions de tipus agrari. Coneixem el nom d'alguns dels batlles que exerciren en temps de fra Guillem: per exemple, tenim documentat el 1377 un tal Bernat Arnau, a qui el Prior li manava sota pena de 200 sous que no exigís una quístia desmesurada i injusta a Berenguer de Castellet, habitant de l'Espluga Jussana.³⁴² Al principi de 1378, possiblement per haver mort el dit Arnau, la batllia de l'Espluga Jussana era comprada a l'hereu del difunt per Joan Vives. Per aquest motiu, fra Guillem escrivia al seu lloctinent i als prohoms de la vila i els manava que acollissin benignament el nou batlle i que el respectessin i honoressin com calia.³⁴³ Cada cert temps el batlle presentava al prior els comptes de la seva administració al mateix temps que li lliurava els drets que li pertanyien, havent descomptat tot allò que corresponia al batlle per raó del seu ofici, i que a l'Espluga consistia en el redelme o una novena part de les entrades senyoriales administrades per l'esmentat funcionari.³⁴⁴ Un document del 9 de maig de 1395 ens assabenta precisament de la liquidació presentada per Joan Vives al prior i relativa als drets que administrava; Guimerà reconeixia al seu batlle que efectivament havia donat bon compte dels drets, entrades, censos, quísties, etc., recollits fins a l'esmentada data.³⁴⁵

L'administració de la justícia en causes més complicades, relacionades amb els espluguins o amb persones d'altres llocs de la comanda o del priorat, pertocava també a fra Guillem, el qual, sovint, ateses les seves múltiples activitats, n'encarregava l'execució a juristes de la comarca. Hem de subratllar, pel que fa al cas, el

341. ARB, OM, armari 15, pergami núm. 261.

342. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 24r.

343. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 38r.

344. Biblioteca de Catalunya, Arxiu, 1247, VI-1.

345. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 38r.

paper important representat per Domènec Nicolau, savi en dret de Montblanc, al qual, el 2 de maig de 1377, Guimerà encomanava de prendre declaració a Ramon Rovira, habitant de l'Espluga Sobirana, i a Berenguer de Castellet, de la Jussana, per raó del litigi sorgit entre ambdues parts, ja que el primer demanava per un capmàs que conreava Berenguer una quístia desmesurada i injusta; i que al mateix temps el comissionat, havent oït les al·legacions dels litigants, dictés sentència.³⁴⁶ Sovint, en la documentació s'esmenta en actes judicials Pere de Castellet, jutge ordinari de les preceptories de l'Espluga i de Barberà, al qual, el 15 d'abril de 1377, mentre celebrava capítol al castell espluguí, fra Guillem encomanà que fes justícia a l'apel·lació de Pere d'Albinyana, habitant de Puigpelat, en contra de fra Guillem des Grau, comanador de Vallmoll;³⁴⁷ al mateix temps, el prior lliurava a l'esmentat Castellet les respostes subscrietes als capítols que foren presentats a l'assemblea del priorat per part dels homes de Biure, contra el batlle d'aquest lloc, Pere Gassol, perquè les analitzés i fes després justícia als seus vassalls.³⁴⁸

Guimerà encarregà la solució d'altres causes judicials al montblanquí Bernat Delissen, al qual, el 20 d'abril de 1377, des del castell de Barberà, escrivia una carta perquè arrangés definitivament el litigi sorgit entre Berenguer Fonoll, beneficiat de l'església de Sant Bartomeu de Montblanc, i els creditors d'Arnau Pavia. Sobre aquell litigi havia donat una sentència el batlle de l'Espluga, però no havia pacificat les parts.³⁴⁹

A l'Espluga Jussana, el senyor disposava també del corresponent batlle que, a banda de percebre els ingressos pertinents, resolvia els afers que li corresponien per delegació de Guimerà. A començament de 1389, ostentava aquest càrrec Joan Vives, el qual, el 8 de gener d'aquest any, designà Guillem Arnau tutor de les filles del difunt Pericó Arnau, Caterina i Llorença, d'acord amb els familiars de l'esmentat Pericó.³⁵⁰

346. ARB, OM, armari 24, vol. 29, f. 20r-v.

347. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 17v.

348. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 17v.

349. ARB, OM, armari 24, vol. 20, f. 20v.

350. Biblioteca de Catalunya, Arxiu, 1813-2-I-1.

També, com a Barberà, el comanador a vegades satisfesia en nom de la universitat els pagaments a què estaven obligats els habitants de la població. Així, l'1 de juliol de 1387, a Barcelona, Guimerà lliurava a Claretà, muller del noble Acard de Talarn, 20 lliures, 16 sous i 8 diners per raó de la pensió d'un censal mort que havien constituït els habitants de l'Espluga Sobirana i Jussana i que havia vençut el passat mes de març.³⁵¹

Quan calia, el prior també defensava els drets dels seus vassalls, que generalment reportaven beneficis econòmics per al senyor del lloc, davant aquells que discutien drets dels espluguins o bé que els hi volien usurpar. Un dels aspectes que Guimerà defensà més aferrissadament afectava la dignitat dels seus vassalls. El monestir de Poblet reclamava reiteradament la vigència d'alguns drets sobre els espluguins derivats de diverses sentències judicials dictades en el segle XIII, feia més d'un segle, ja que no hi havia hagut cap sentència que derogués els drets del monestir.

Al llarg de la història, especialment en el període medieval, les relacions del cenobi amb els espluguins, precisament pel seu veïnatge, no han estat gaire cordials, sinó que sovint s'han deteriorat a causa d'enfrontaments oberts entre la comunitat monàstica i la població. La setmana després de la Pasqua de 1179, un grup d'espluguins agrediren amb una violència inusitada un grup de monjos que treballava pacíficament unes terres del terme del Codòs, la possessió de les quals es disputaven aquests espluguins, que les havien desarmat, i el monestir de Poblet, que les havia rebut amb la donació de Vimbodí que el 1172 Alfons I havia fet al cenobi.³⁵² L'escomesa fou tan despietada i atroç que alguns monjos foren colpejats i nafrats, els animals ferits i els estris agrícoles trencats i robats.³⁵³ Arran d'aquest ultratge i dels perjudicis que se'n derivaven, els monjos reclamaren justícia al monarca i fins i tot al papa. Els espluguins que havien participat en les accions violentes foren sotmesos a un llarg procés i condemnats mitjançant una sentència pronunciada a Montblanc el 13 de juliol de 1187 pel bisbe de Barcelona, Bernat

351. ARB, OM, armari 15, pergamí 212.

352. J. M. SANS I TRAVÉ, *La colonització de la Conca de Barberà després de la conquesta feudal. El cas de Vimbodí (1149?/1151-1200)*, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, Valls, 2002, pp. 36-37.

353. J. M. SANS I TRAVÉ, *La colonització de la Conca de Barberà*, pp. 49-63.

de Berga, i en presència de l'arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Vilademuls, desplaçat expressament a aquesta vila per assistir a l'esdeveniment, i de l'abat de Poblet, Pere de Talladell, diversos pròcers del país, alguns monjos de la comunitat i els inculpats.³⁵⁴ A banda de les penes econòmiques i de les normes que s'havien de seguir en el futur per al conreu d'aquelles terres, el jutge dictà una sentència especialment humiliant per als agressors espluguins ja que els condemnà a anar descalços fins a l'altar major de Santa Maria de Poblet i a pagar com a esmena de la seva acció 200 sous. Al segle següent es repetiran els enfrontaments entre els dos veïns i es viuran escenes encara més violentes que motivaran, fins i tot, que, el 1278, l'arquebisbe de Tarragona excomunicui els tres membres que constituïen la comunitat hospitalera de l'Espluga.³⁵⁵ Al cap d'uns anys, rebrotava la violència d'alguns espluguins contra el cenobi amb una nova acció de crueltat contra els monjos: el 7 de març de 1286, homes i vassalls dels hospitalers de l'Espluga Jussana assaltaren de nit, ben armats, un molí que el monestir posseïa a aquesta banda de la vila, causaren desperfectes materials als ginys que el feien funcionar, agrediren gairebé fins a la mort dos servents i dos frares llecs que hi habitaven i colpejaren despietadament un monjo de Santes Creus que s'hi havia refugiat.³⁵⁶ L'any anterior, a començament de 1285, els altercats els protagonitzaren els veïns de l'Espluga Sobirana i els religiosos arran de la fuga d'un monjo del cenobi.³⁵⁷ Perseguit pel prior i altres monjos, el pobre fugitiu trobà refugi entre els vilatans i vilatanes de l'Espluga Sobirana, que l'acolliren i el defensaren dels perseguidors, als quals amenaçaren i insultaren tot colpejant-los i fent-los fugir fins a la granja de Milmanda, on es refugiaren. Les dues accions violentes foren reprimides amb contundència per les autoritats: en el primer cas, els agressors reberen el càstig econòmic corresponent mitjançant una sentència del veguer de Montblanc, en el segon la sentència fou arbitral, dictada pel monjo pobletà fra Bernat d'Om, el jurista montblanquí i jutge de la comanda del temple de Barberà, Nicolau

354. J. M. SANS I TRAVÉ, *La colonització de la Conca de Barberà*, pp. 63-68.

355. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga de Francolí*, p. 91. Els tres frares eren el comanador Guillem Carnisser, el prior o capellà Jaume de Déu i el conventual Arnau de Tortosa.

356. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga de Francolí*, p. 93.

357. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga de Francolí*, pp. 95-97.

Mascaró, i l'ardiaca de Ribagorça, Ramon de Besalú.³⁵⁸ Com que l'autoritat eclesiàstica posà en interdicte la població de l'Espluga, situació que implicava la prohibició de qualsevol culte i cerimònia, els veïns del lloc tingueren pressa per arribar a un acord amb el monestir, única manera que s'aixequés la censura eclesiàstica. Els àrbitres, aquesta vegada, a banda de la pena pecuniària imposada a cada un dels participants en l'agressió, determinaren, entre d'altres resolucions encaminades a garantir el respecte vers els monjos, que tots els homes de l'Espluga Sobirana majors de catorze anys juresin damunt els Sants Evangelis que no molestarien el monestir ni les persones, animals, boscos, granges, molins, aigües i qualsevulla altra propietat del cenobi.³⁵⁹ A les acaballes del segle XIII, un petit incident provocat per un home de l'Hospital de l'Espluga que fou perseguit dins el terme de Vimbodí pels homes d'aquest lloc que fins i tot per capturar-lo tocaren a via fora, acabà amb un conflicte de grans dimensions.³⁶⁰ En efecte, quan els vilatans de l'Espluga va sentir l'esmentat so, acompanyats del lloctinent del comanador de Barberà, van anar fins davant de la granja de Milmanda. El frare templer, per evitar possibles problemes amb els monjos que habitaven la granja, els aconsellà que no s'hi atansessin; alguns espluguins, però, encuriosits per veure què s'esdevenia, intentaren atansar-se a l'edifici agrícola, per la qual cosa els que estaven dins, monjos, treballadors i esclaus sarraïns, perderen la serenitat i suposaren que es tractava d'un atac. Iniciaren la defensa de la seva posició utilitzant allò que tenien a l'abast, és a dir, pedres i rocs que llançaren contra els pretesos atacants, els quals, de la seva banda, respongueren amb una contundència desproporcionada. Un petit incident havia acabat amb una baralla violenta i acarnissada.

Arran d'alguns d'aquests episodis o potser d'altres esdevinguts durant la senyoria exclusiva dels hospitalers, després de la supressió dels templers, el monestir de Poblet, mitjançant una sentència judicial, va obligar tots els homes de l'Espluga Sobirana i Jussana, cada quinze anys, i tots els homes de l'Espluga Jussana, cada set anys, a prestar promesa i sagrament, sota certes penes en cas d'incompliment, de no perjudicar Poblet, les seves persones, homes, propietats i béns.

358. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga de Francolí*, pp. 96-97.

359. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga de Francolí*, pp. 96-97.

360. J. M. SANS I TRAVÉ, *Dos intents de compra de l'Espluga de Francolí*, p. 98.

Guimerà trobava infamant aquesta obligació dels espluguins vers el monestir de Poblet de manera que plantejà eliminar-la en el moment oportú. Al final del segle XIV, hi havia alguns desacords entre el prior i l'abat que feien referència principalment al dret d'utilització del bosc de Poblet per al forner de l'Espluga Jussana, a la utilització de les aigües del riu de Milans per part del cenobi, el pas dels ramats del monestir pels camins de l'Espluga i, a banda d'altres de menys importància, la delimitació dels dos termes en aquelles partides en què es tocaven. Les dues parts, per solucionar les seves queixes, acordaren nomenar com a àrbitres i componedors amicals el doctor en drets Berenguer Colom, habitant de Lleida, i Domènec Nicolau, jurisperit de Montblanc. Els responsables, l'abat i el prior, nomenaren procuradors fra Jacme de Pont i fra Francesc Darderic, respectivament, els quals presentaren les seves queixes i al·legacions davant els àrbitres. Guimerà, però, entre les querelles de tipus dominical, va proposar l'exenoració de l'exigència humiliant que pesava damunt els espluguins. Tot i que la part del cenobi sol·licitava als àrbitres el manteniment efectiu del compromís, el prior defensava que no hi podien estar obligats perquè ningú no recordava quan va començar aquesta obligació i perquè ningú no podia estar obligat a actes d'aquest tipus per les actuacions dels seus avantpassats. Els jutges donaren la raó en aquest aspecte al prior mitjançant una sentència pronunciada a l'Espluga el 3 d'agost de 1391, de manera que els espluguins foren alliberats d'aquella obligació humiliant.³⁶¹

Quant a l'administració de la justícia damunt els seus vassalls espluguins no es pot qualificar Guimerà de rigorós, ans al contrari, les dades sobre aquest aspecte que es conserven suggereixen més aviat que actuà magnànimament i que sabia perdonar generosament els delictes dels seus vassalls, sobretot quan trobava bones raons que podien atenuar els actes delictius. Si aquest esperit misericordiós fra Guillem el palesà amb delinqüents d'altres poblacions, com ara amb el montblanquí Bartomeu Riera, a qui, a precés d'alguns servidors de la seva casa, va perdonar tots els delictes comesos dins els llocs de jurisdicció del priorat, llevat dels de traïment i bausia,³⁶² amb els espluguins encara l'intensificà més. Ho confirma, per exemple,

361. ARB, OM, núm. 314, quadern que duu per títol «Lo Prior contra Poblet».

362. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 37v.

l'actitud de Guimerà quan, l'11 de maig de 1381, a l'Espluga, amnistiava Jaume Ferre pels delictes que havia comès,³⁶³ i especialment el 12 de juliol de 1386, quan Guimerà concedia una mena d'amnistia general en favor dels seus vassalls de l'Espluga Jussana.³⁶⁴ Aquest document solemne destaca els motius del senyor per fer aquesta concessió, és a dir, «per premiar els favors que Guimerà havia rebut dels seus vassalls de la vila Jussana», i relaciona, així mateix, els delictes que condona fins al dia del seu atorgament: demandes reals, personals, útils, mixtes, accions, qüestions i peticions pecuniàries, civils i criminals que podia exigir pels delictes comesos pels seus homes. Exchoïa d'aquesta àmplia amnistia els inculpats d'heretgia, sodomia, homicidi, els assaltadors de camins, violadors d'homenatge i bausadors, els fabricadors de moneda falsa, els criminals de lesa majestat i tots aquells que haguessin fet o consentit mutilacions de membres o assassinats. L'esmentada universitat, agraïda per aquest perdó general, feia un donatiu al prior de 50 florins d'or d'Aragó.

Per tal d'atendre la capella del castell de l'Espluga Guimerà hi disposava d'un prevere beneficiat que duria a terme els oficis litúrgics i col·laborava en tasques administratives i representatives del prior. El mes de maig de 1379, el beneficiat d'aquesta capella era el prevere Pere Bada,³⁶⁵ mentre que el maig de 1383 ho era Berenguer Aymeric.³⁶⁶

Guillem de Guimerà, com a senyor alodial de l'Espluga de Francolí i, per tant, posseïdor del domini directe, percebia drets i censos derivats dels conceptes esmentats. Les terres i cases dels espluguins pagaven un cens anual al prior, en diners o en natura, o una part dels fruits que donaven els camps. A més, quan hom venia finques tant rústiques com urbanes, havia de pagar una certa quantitat del seu valor a Guimerà per raó del dret del lluïsmes. Guimerà també podia comprar durant un temps, que oscil·lava entre deu i trenta dies, per raó del dret anomenat de fadiga, pel mateix preu que el possible comprador, les finques o cases que hom volia alienar.³⁶⁷

363. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 17r-v.

364. Biblioteca de Catalunya, Arxiu, 1820, 2-VI-1.

365. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 6v.

366. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 22r.

367. Els drets de lluïsmes i fadiga que pertanyien a Guimerà com a senyor alodial de l'Espluga es poden veure en les concessions de dues finques establertes el 1367 (ARB,

A part d'allò que hem esmentat, el comanador també tenia propietats de les quals posseïa, a més del domini directe, l'útil, el qual li havia pervingut per compra a diversos emfiteutes o perquè eren terres i cases pertanyents a la dominicatura del senyor. Amb freqüència el trobem establint nous emfiteutes en aquests camps o donant-los als seus parents i familiars. Les condicions de tinença fixades en aquests establiments són gairebé sempre les mateixes: el comanador reserva el domini directe per a l'orde de l'Hospital, amb els drets de fadiga, empires, terces i lluïisme, a part d'un cens o cànon anuals. Pel que fa a la donació als seus parents, és interessant la cessió, datada al castell de l'Espluga de Francolí el 22 de novembre de 1380, en favor del seu nebot Guerau de Guimerà, d'una dominicatura situada a l'Espluga Sobirana a més de vinyes i terres campes que el prior havia comprat també a l'Espluga Sobirana.³⁶⁸ Cap a final d'any, Guerau de Guimerà contreia matrimoni amb Simoneta, filla dels castlans de Montbrió, Guillem Ramon de Jorba i Elionor. Quan se signaren els capítols matrimonials entre els dos joves, el prior es comprometé a donar al seu parent 5.000 sous barcelonesos. Com que el prior no havia fet efectiva aquesta quantitat, el 31 de desembre, al castell de Vallmoll, féu redactar un document en què s'obligava a lliurar al seu nebot diversos censals i la resta que faltés fins arribar a la quantitat de 5.000 sous la pagaria amb els seus diners personals, en el termini de dos anys des que se celebrà el matrimoni entre la parella. A banda, perquè els joves poguessin iniciar la seva vida conjugal, els concedia una casa, un hort, un mas i unes vinyes a l'Espluga Jussana.³⁶⁹

El comanador recompensava sovint amb concessions de terres els seus domèstics i servidors. Probablement, la causa d'això és que Guimerà, com veurem més endavant, malgrat que, com a Prior de Catalunya i com a comanador de Barberà i de l'Espluga, tenia les cases més riques de l'orde al Principat i unes rendes molt substancials, disposava de pocs diners en efectiu. A Pere Vila, també servidor de la casa del prior, habitant a l'Espluga Jussana, en recompensa dels seus serveis, fra Guillem li va fer establiment d'una vinya situada a la partida de Timor, vora el camí que anava

OM, armari 15, pergamí 351) i el 1368 (ARB, OM, armari 15, pergamí 358).

368. AHPB, Notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 16r-v.

369. ARB, OM, armari 13, lligal 1, quadernet sobre el castell de Montbrió.

cap a l'Amalguer, amb la condició de donar a l'orde un quart dels fruits. Aquestes condicions, però, no feien rendible l'explotació de la vinya per part de l'emfiteuta, de manera que Pere Vila presentà una petició al capítol provincial de l'orde, presidit per Guimerà, que se celebrava el mes de maig de 1382 a Barcelona, perquè li fos reduïda la prestació a una desena part, ja que altrament hauria de deixar de conrear l'esmentada vinya. El 17 de maig, Guimerà, amb consentiment de l'assemblea, acceptà la súplica de reducció perquè argumentava «que era millor per a l'Hospital rebre una desena part que no res».³⁷⁰ L'orde es reservava la firma de domini, el terç, la fadiga, l'empara i tots els altres drets que li pertanyien com a senyor directe i alodial.

Finalment, hem d'esmentar un aspecte molt important de fra Guillem amb relació a l'Espluga de Francolí: el de les construccions que hi féu. Hem vist més amunt que Guillem fou un home molt entès en l'art d'enginyeria militar i que els seus coneixements es plasmaren en les obres monumentals que encara avui subsisteixen i que són les muralles de Poblet i les de Montblanc. També hem de subratllar la veritable preocupació de Guimerà per tal de tenir ben fortificats els llocs de l'Hospital. Aquesta preocupació era tan gran que, fins i tot, va amenaçar amb una multa de 100 morabatins els habitants de Torres en el cas que no volguessin fortificar el castell i fer edificis nous dins el recinte per tal d'estar més segurs. Era, per tant, lògic que Guimerà es preocupés també de la defensa de l'Espluga de Francolí, lloc on residia amb molta freqüència i on, precisament perquè hi devia tenir bones seguretats, hi celebrava els capítols del priorat. Possiblement quan Guimerà fou nomenat comanador de l'Espluga la població tenia unes mínimes defenses: pel cap baix, hem de pensar en el castell dels Cervera, que degué ésser ampliat pels templers, i també un clos murat.³⁷¹

Sabem també que el seu antecessor, fra Pere Arnau de Parets-tortes, havia dut a terme algunes ampliacions al castell espluguí, i que per aquest motiu havia obtingut permís de l'abat de Poblet

370. ARB, OM, armari 13, pergamí 508.

371. A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III*, L'Espluga de Francolí, 2000, pp. 245-254.

per usar els boscos de l'esmentat monestir a fi de fabricar bigues per a obra.³⁷²

L'Espluga de Francolí aportà un grup molt selecte dels col·laboradors i servidors de Guimerà, en alguns dels quals el prior diposità la seva confiança més absoluta. Entre tots ells destaca pels anys de cooperació el prevere Pere Bada. Aquest espluguí apareix documentat molt sovint al costat de Guimerà, no només a l'Espluga de Francolí sinó en moltes de les actuacions del prior. Degué iniciar els contactes amb Guimerà a partir de la col·lació del benefici eclesiàstic de la capella del castell de l'Espluga. El 29 de maig de 1379, com a beneficiat i procurador de Guimerà, cancel·là diversos instruments de venda fets entre el prior i Guillem Gener de Montblanc.³⁷³ Sovint, la documentació el presenta al costat del prior, signant com a testimoni d'actes importants en els quals intervenia Guimerà i que es formalitzaven als castells de l'Espluga o de Barberà. La vàlua personal d'aquest clergue i molt probablement també els bons oficis de Guimerà, determinaren que se li concedís una canongia a la catedral de Lleida. El 30 d'agost de 1384, quan ja era canonge, era amb Guimerà al castell de Barberà, on se signaren els capítols matrimonials entre Blanquina, filla natural del prior, i el seu futur marit Berenguer de Moixó.³⁷⁴ El mes de febrer de l'any següent, a l'Espluga, el canonge Bada signava com a testimoni de la concessió del lloc de Sudanell en favor de fra Roger de Cartellà.³⁷⁵

Guimerà se serví d'aquest canonge per a missions molt delicades, atès el coneixement que l'eclesiàstic havia adquirit durant els anys de col·laboració sobre l'orde al Principat i molt especialment sobre les finances del prior. El 8 de juny de 1392, per exemple, actuava com a procurador de Guimerà a Torres de Segre, on es reuní amb fra Francesc Xammar, comanador del Masdeu i delegat del convent central de Rodes per recaptar les responsions del priorat.³⁷⁶ Per delegació de Guimerà, Pere Bada assignava al representant del tresorer de l'Hospital les quantitats de diners que hauria de percebre de les diverses comandes i comanadors del priorat per a la contribució

372. Archivo Histórico Nacional, Órdenes religiosas, Poblet, carpeta 2.531 pergamí núm. 9.

373. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Llibre comú, f. 6v.

374. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Llibre comú, f. 29r.

375. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Llibre comú, f. 30r.

376. ARB, OM, núm. 544, paper solt.

de l'any que començava el 24 de juny de 1391 i acabaria el proper 24 de juny.

El 3 d'agost de 1391, a l'Espluga de Francolí, el canonge Bada dugué a terme un dels darrers serveis com a testimoni de la sentència arbitral pronunciada pels àrbitres i amicals componedors Berenguer Colom, doctor en drets i ciutadà de Lleida, i Domènec Nicolau, jurisperit i habitant de Montblanc, que posava fi a una sèrie de desavinences que enterbolien les relacions entre el monestir de Poblet i el prior com a senyor de l'Espluga de Francolí. Una de les queixes del prior feia referència al dret que tenia a treure diàriament dues somades de llenya del bosc de Poblet per a servei del forn de l'Espluga Inferior.³⁷⁷

Quan el prior emmalaltí a final de l'hivern de 1395 a Vallfogona i es traslladà després a l'Espluga de Francolí, ben aviat el canonge Bada es presentà a aquest darrer lloc per estar al costat del seu amic, els dies 8 i 9 de maig de 1396.³⁷⁸ Pere Bada va sobreviure encara uns anys Guimerà, i morí probablement a començament de 1402. En el seu testament no s'oblidà de la capella del castell de l'Espluga que havia servit durant alguns anys i en la qual fundà un benefici eclesiàstic sota la invocació de Sant Antoni.³⁷⁹

12. El cas de l'escultor Jordi de Déu

Malgrat la magnanimitat llargament palesada en els documents esmentats, Guimerà no fou un home feble sinó que quan calgué imposà impertèrritament la seva justícia. Un exemple d'aquesta manera d'actuar, famós pel personatge implicat, fou el representat per l'escultor Jordi de Déu.³⁸⁰

377. ARB, OM, núm. 314, quadern que porta per títol «Lo Prior contra Poblet». Aquesta sentència fou reiterada pels comanadors de l'Espluga i també pels monjos de Poblet, que, fins i tot, a començament del segle XVIII, recordaven la seva vigència en una nota escrita que deia «Lo títol que tenen los de l'Espluga de l'Espluga de Francolí de poder fer dos càrregues de llenya cada dia per los forn, és en força d'una sentència arbitral proferida el 3 de agost de 1391» (vegeu P. CATALÀ, *Els castells catalans*, vol. IV, Barcelona, 1973, pp. 231-232).

378. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Llibre comú, f. 37v i 38r.

379. ARB, OM, armari 15, pergamí 255.

380. P. BESERAN I RAMON, *Jordi de Déu i l'italianisme de l'escultura catalana del segle XIV*, Tarragona, 2003; E. LIAÑO MARTÍNEZ, *Jordi de Déu, un artista siciliano al servicio de*

A començament de 1377, el rei Pere havia decidit fer el panteó oficial de la casa comtal de Barcelona i dels reis d'Aragó al monestir de Poblet.³⁸¹ Molts anys abans, però, havia preparat aquesta disposició, especialment quan, amb vint anys, el 1340, comunicava a l'abat Ponç de Copons que volia ser sepultat a Poblet, on s'havia de disposar un túmul per a les seves despulles mortals, per a la qual finalitat fins i tot fixava unes rendes anuals.³⁸² A partir de l'octubre d'aquell any designava dos mestres escultors de prestigi —mestre Aloi i mestre Pere Guines— perquè comencessin l'obra necessària. Al cap de nou anys, el mestre Cascalls substitueix Pere Guines, els quals, a intervals, treballen en el túmul del rei Pere i les seves dues primeres esposes, difunts. Es fan diversos projectes fins que a partir de 1361 resta com a artífex exclusiu de l'obra Jaume Cascalls. Aquest artista simultanejava altres encàrrecs durant el període que va treballar a Poblet. Més concretament, a començament de 1377, treballava a la catedral de Tarragona, d'on, malgrat les pressions de l'abat de Poblet Guillem d'Aguiló, no volia retornar a Poblet fins acabar-hi la feina. Assabentat Pere el Cerimoniós de la negativa de l'escultor, prengué una mesura radical: el 25 de febrer manà al seu governador de Tarragona que, atès el seu interès per continuar l'obra sepulcral, «encontinent fàçats partir lo dit mestre Jacme ab lo seu esclau, qui és abte en aytals obres, per anar al dit monestir de Poblet. E si açó recusava o tardava de fer, trametets-hi pres ell e lo sit catiu seu».³⁸³ Aquest esclau era el grec Jordi de Déu, el qual després continuarà l'obra del seu mestre. Pere el Cerimoniós estava tan content del treball del deixeble i tenia, d'altra banda, tanta pressa perquè s'acabessin les obres, que, a finals d'any, reclamà a les autoritats reials cerverines Jordi de Déu, que estava duent a terme diversos treballs a la vila de Cervera, i els manà que l'obliguessin, ni que fos pres, a anar al monestir.³⁸⁴ La mateixa situació s'esdevingué

Pedro el Ceremonioso, «Aragón en la Edad Media» 14/15 (1999), pp. 873-886.

381. Així ho decidia el 2 de gener de 1377, quan escollia el monestir com a lloc de la seva sepultura i ordenava, a més, als seus vassalls que no juressin fidelitat als reis successors si abans no havien determinat ser sepultats a Poblet (A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 283).

382. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, pp. 262-263.

383. R. DEL ARCO, *Sepulcros de la casa real de Aragón*, Madrid, 1945, p. 324.

384. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documentos per l'Historia de la Cultura Catalana Mig-aval*, vol. II, Barcelona, 1921, doc. CCII, p. 189.

la primavera de 1379, quan Jordi de Déu treballava a Cervera en unes obres encomanades pel municipi. Per assegurar la finalització de la feina encomanada l'escultor es va comprometre mitjançant un sagrament i homenatge a no abandonar la vila fins que hagués acabat el seu treball. Tot i aquest impediment legal, el 7 de maig el monarca escrigué a les autoritats municipals perquè l'alliberessin del compromís i manà al batlle reial que fes anar l'escultor a Poblet, i si refusava d'anar-hi, que el portés al monestir «pres e ligat».³⁸⁵

Mestre Jordi de Déu rebé altres encàrrecs de Pere el Cerimoniós per als sepulcres reials de Poblet i, fins i tot, el 1381, el monarca contractà el del seu fill, el futur rei Joan I, els de les seves dues difuntes mullers i dels seus fills difunts.³⁸⁶ El contracte que se signà, entre d'altres aspectes, exigia a l'artista la residència d'ell, la seva muller i els seus fills a Vimbodí i l'exclusivitat dels treballs a Poblet fins que no haguessin estat acabats.³⁸⁷

Si ens atenim a les preocupacions i queixes del rei, sembla que el mestre no treballava amb la dedicació que el monarca desitjava.³⁸⁸ A més, a la primavera de 1384, Jordi de Déu es veié implicat en un incident que probablement té relació amb les preocupacions del monarca. L'escultor «en hora no deguda era entrat en lo dit castell de l'Espluga e ab armes» i els oficials del prior que hi habitaven l'havien detingut.³⁸⁹ Desconeixem els detalls d'aquest afer perquè els documents no en diuen res llevat que la seva actuació no era «per fer mal ho per perpetrar alcun malifet de que alguna pena corporal se pogués o-s degués seguir de la persona de aquell». Les notícies de l'empresonament del mestre van arribar aviat a oïdes de l'infant Joan, que era a terres de Lleida. Conscient de les pressions que tenia el monarca per acabar les tombes reials, el 6 d'abril de 1384, escrigué a fra Guillem de Guimerà —el qual, com a senyor jurisdiccional, tenia l'obligació de mantenir l'ordre públic i punir els que el conculquessin—, disculpant l'actuació indigna de l'artista i pregant al mateix temps al prior que deixés en llibertat Jordi de

385. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents per l'Historia de la Cultura Catalana Mig-aval*, vol. II, Barcelona, 1921, doc. CCXIV, pp. 203-204.

386. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 288.

387. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, pp. 288-289.

388. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 289.

389. Federico MARÉS, *Las tumbas reales de los monarcas de Cataluña y Aragón del monasterio de Santa María de Poblet*, Barcelona, 1952, doc. 59, pp. 209-210.

Déu a fi que no quedessin endarrerides les obres de les sepultures, per l'acabament de les quals tenia tan d'interès el seu pare el rei.³⁹⁰ L'escultor en devia haver fet una de bastant grossa perquè Guimerà, en principi, va fer molt poc cas de la súplica del primogènit. El prior estava disposat a donar a aquell desaprensiu el càstig que a criteri seu mereixia per la seva actuació, de manera que sembla que per alliberar-lo exigí una quantitat de diners que o bé li foren donats o algú es va comprometre a donar. Tot i això, a mitjan mes, el prior encara tenia empresonat Jordi de Déu, la qual cosa motivà una segona carta de l'infant, datada a Lleida el dia 18, en la qual insistia en la innocència del mestre i en la seva posada en llibertat, adduïa, a més, la necessitat de continuar sense ajornaments les obres manades pel rei Pere.³⁹¹ Possiblement aquesta nova missiva del primogènit degué convèncer el prior per deixar en llibertat l'eixelebrat artista i potser encara més l'anunci de la vinguda el proper estiu del monarca al monestir amb l'objectiu, precisament, de supervisar les obres que s'hi estaven fent.³⁹²

13. Guimerà i Vallfogona de Riucorb: l'aprovació de les ordinacions municipals (1393)

Interessats pel bé comú dels habitants dels llocs que senyorejaven, els responsables hospitalers de les cases o comandes de Barberà i l'Espluga en el segle XIV donaren el seu consentiment a les ordinacions que dictaren els municipis d'algunes d'aquestes poblacions. Es coneixen, perquè han estat publicades, les ordinacions municipals de l'Espluga Sobirana de Francolí, de 1347, amb una addició de 1365, aprovada per fra Berenguer Prinyo, lloctinent del comanador.³⁹³ Tot i que no les coneixem és bastant probable, també, que en aquesta època els habitants de Barberà, atès que ja comptaven amb una organització municipal, disposessin d'algun

390. Federico MARÉS, *Las tumbas reales de los monarcas de Cataluña y Aragón del monasterio de Santa María de Poblet*, Barcelona, 1952, doc. 59, pp. 209-210.

391. Federico MARÉS, *Las tumbas reales de los monarcas de Cataluña y Aragón del monasterio de Santa María de Poblet*, Barcelona, 1952, doc. 60, pp. 210-211.

392. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, pp. 290-291.

393. A. ALTISENT, *Ordinacions de l'Espluga Sobirana de Francolí (1347)*, «Arrels. Miscel·lània d'aportacions històriques i documentals de l'Espluga de Francolí», I (1980), pp. 131-157, i especialment el text de les ordinacions, pp. 145-157.

tipus d'ordinacions, aprovades pel comanador del lloc.³⁹⁴ Sembla que el nombre de focs de què disposaven, a la segona meitat del segle xiv, era de 260 a l'Espluga de Francolí el 1358,³⁹⁵ 88 a Barberà³⁹⁶ i certament menys a Vallfogona. Representava un cultiu propici per elaborar aquella normativa encaminada a evitar problemes de convivència i promoure el respecte vers les propietats així com també aspectes relatius als proveïments.

Les altres ordinacions que coneixem són les de Vallfogona, publicades per primera vegada el 1898 pel doctor Ramon Corbella.³⁹⁷ Es tracta de les ordinacions que, el 1393, dictaren els prohoms de la vila Bernat de Liya, Pere d'Alcover i Guillem d'Altet, «amb voluntat del senyor e del Consell».³⁹⁸ El darrer punt fixava que «tots aquests capítols sian jutgats ab voluntat dels Jurats, qui assignats seran per los prohoms de la vila, e per lo senyor; e que totes festes de Sant Johan Baptista puscan tolre e affiger a conexensa e ab voluntat dels Jurats qui assignats seran per la vila.»

L'aprovació del senyor jurisdiccional garantia la validesa jurídica dels acords dels jurats, ja que Guimerà signava al final de les ordinacions: «Nós fra Guillem de Guimerà, prior de Catalunya, aquests capítols e ordenacions firmam de nostra pròpia mà aci presents.»

En quaranta-dos capítols, de redactat molt breu, es recollien normes que es referien principalment al respecte de les propietats rústiques, com ara terres, vinyes, horts, boscos, camins, ramats i bèsties domèstiques, així com també a la venda de carn i vi dins la població.

394. Sobre les ordinacions municipals catalanes vegeu especialment J. M. FONT I RIUS, *Les ordonnances municipales en catalogne: du xiiie au xviie siècle*, a *Coûtures et libertés: actes des journées internationales de Toulouse*, 4-7 juin 1987, Tolosa, 1988, pp. 57-65; J. M. FONT I RIUS, *Aspectes del dret civil acollits en les ordinacions municipals de Catalunya (segles XIII-XVIII)*, a *Boletín semestral de Derecho privado especial, histórico y comparado del Archivo de la Biblioteca Ferran Valls i Taberner*, Barcelona, 1988, pp. 119-140.

395. A. CARRERAS I CASANOVAS, *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana. Volum III*, L'Espluga de Francolí, 2000, pp. 239-245.

396. J. IGLÉSIES I FORT, *La població de la Conca de Barberà a través de la història*, a *VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudis*. Montblanc 1966, Granollers, 1967, p. 80.

397. RAMON CORBELLA, prev., *Lo nostre poble, antich aplech de notícies fahents per a l'Història de Vallfogona*, 1898, reeditada el 1913 i posteriorment amb el títol d'*Història de Vallfogona*, Barcelona, 1975.

398. RAMON CORBELLA, *Història de Vallfogona*, Barcelona, 1975, pp. 66-68.

El prestigi de fra Guillem era tan gran en aquest sector de la Catalunya Nova que, sovint, parts litigants l'escollien com a àrbitre dels seus conflictes. A començament de la dècada dels anys vuitanta s'havia originat una qüestió entre dos veïns de Guimerà —Bernat de Montornés i Pere de Bagà— i la universitat del lloc de Verdú. El 23 d'agost de 1381, com que no hi havia manera d'arribar a un acord nomenaren com a àrbitres Guimerà, com a home bo, i el jurista montblanquí Domènec Nicolau —home de confiança del prior— perquè dictessin sentència arbitral abans de la propera festa de la Mare de Déu de setembre.³⁹⁹ Aquest prestigi d'eficaç componedor ultrapassà el límits d'aquest sector territorial: en la qüestió que enfrontava els donzells Simó Llorens, de Tarragona, i Huguet de Montargull, ambdós elegiren Guimerà com a àrbitre, i el 24 de maig de 1379, es comprometien a acceptar la seva sentència arbitral que s'havia de pronunciar abans de la propera festa de sant Miquel de setembre —termini prorrogable a criteri de l'àrbitre—, se'ls aplicaria una multa de 10.000 sous barcelonesos en cas d'incompliment.⁴⁰⁰

14. L'adquisició de jurisdiccions

Una part dels diners que l'administració de les comandes de Barberà i l'Espluga de Francolí li aportaven, Guimerà els invertí en l'adquisició de les jurisdiccions dels llocs i castells que integraven els dominis de les dues cases, de la mateixa manera que durant aquest període havien fet alguns nobles del país i també altres cases religioses.⁴⁰¹ El 1334, el monestir de Poblet, per exemple, comprava per 20.000 sous al comte de Prades, l'infant Ramon Berenguer (fill de Jaume II), a carta de gràcia (és a dir amb el dret per al venedor de tornar-ho a comprar pel mateix preu), el mer imperi del Vilosell, la Pobla de Cérvoles, la Fumada i tots els seus termes. El 1342, amb un préstec de 35.500 sous a Pere el Cerimoniós, aconseguí l'empenyorament del mer i mixt imperi sobre Verdú,⁴⁰² que el 1374

399. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 18v-19r.

400. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Llibre comú, f. 6r.

401. Sobre les vendes del patrimoni reial i les seves recuperacions, vegeu principalment M. T. FERRER I MALLOL, *El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccional en els estats catalana-aragonesos a la fi del segle XIV*, «Anuario de Estudios Medievales», 7 (1970-1971), pp. 351-492.

402. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, pp. 228-229.

confirmà el monarca,⁴⁰³ i com que no va poder retornar l'esmentada quantitat, el 1388, en temps del seu fill Joan I, mitjançant una nova aportació de diners, el va adquirir definitivament.⁴⁰⁴ El pare Agustí Altisent, citant el pare Finestres, afirma que durant el llarg abadiat de Guillem Agulló (1361-1393), el monestir adquirí la jurisdicció sobre Juncosa, l'Albagés, els Torms, el Soleràs i la Sisquella. El 1367, Altisent hi afegeix, a més, l'adquisició de la plena jurisdicció dels llocs de Vimbodí, Vinaixa, Tarrés, Fullea, els Omellons, Senan, Montblanquet, Verdú, Prenafeta, Miramar i Figuerola, en la vegueria de Montblanc; Juncosa, la Sisquella, els Torms, el Soleràs i l'Albagés, en la vegueria de Lleida; i Granyanella, en la vegueria de Cervera, a més dels llocs de Quart i Aldaia, a València.⁴⁰⁵ En aquesta mateixa època, el monestir va comprar al comte Jaume Roger de Pallars els drets jurisdiccionals —la jurisdicció plena, civil i criminal, mer i mixt imperi— que tenia als llocs de les Besses, l'Hospital de Riudeset, el Cogul i els seus termes, a més d'altres drets a Castellsans, pel preu de 16.000 sous jaquesos, un terç dels quals s'havien de pagar al monarca, terç que el rei condonà al monestir.⁴⁰⁶

De la seva banda, l'orde de l'Hospital també va adquirir en aquest període algunes jurisdiccions sobre llocs el domini senyorial dels quals ja posseïa. Un cas paradigmàtic el representa l'Espluga de Francolí. Des de finals del segle XIII, el comanador hospitaler d'aquest lloc havia tingut problemes per raó de l'administració de la justícia amb el veguer reial de Montblanc. L'hospitaler, que considerava que tenia drets jurisdiccionals a l'Espluga, hi havia disposat l'aixecament de forques per punir els delinqüents, fet que a criteri del veguer montblanquí representava una usurpació il·legal de les seves competències. Això motivà, el 1284, que el sotsveguer

403. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 252.

404. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, pp. 252-253. El preu total de la venda es va estipular en 63.000 sous barcelonesos, dels quals el monestir ja havia pagat el 1342, quan el rei Cerimoniós havia empenyorat els esmentats drets, 35.500. Els drets jurisdiccionals adquirits per Poblet, tal com registra el document de venda, eren el d'erigir forques, costells i perxes i punir-hi, assotar-hi o marcar-hi amb ferro els reus culpables de tals penes. Altres drets eren el de fer empresonar els delinqüents, tallar-los les orelles, una mà, els peus, el nas, etc. I també de perdonar totes aquestes penes segons consciència del nou senyor, l'abat de Poblet, i els seus oficials que en la seva representació exercien la justícia.

405. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 251.

406. A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 251.

manés l'enderrocament dels esmentats senyals jurisdiccionals, amb la protesta del representant hospitaler.⁴⁰⁷ Al cap d'uns anys, retornaren les desavinences per aquest motiu entre el representant reial i el de l'Hospital, de manera que, el 1295, el monarca manà al seu oficial que no pertorbés l'exercici de la jurisdicció criminal per part de l'orde de San Joan, al mateix temps que s'informés mitjançant l'examen de la documentació i de les proves jurídiques pertinents sobre el dret que al·legava el comanador.⁴⁰⁸ A començament del segle XIV, es repetiren els enfrontaments per la mateixa causa entre ambdós representants, cosa que motivà un plet davant la justícia reial. Mentre l'assumpte es trobava en litigi, s'esdevingué que el comanador féu assotar públicament a l'Espluga un lladre, i aquesta vegada protestà el veguer. El plet es resolgué el 1311, la sentència del qual reconeixia al comanador, als castlans i al Consell de la vila el dret de punir els lladres.⁴⁰⁹ El 1321, tot i la sentència, el monarca encara havia de manar al veguer de Montblanc que desistís de pertorbar el comanador en l'exercici del mer imperi a l'Espluga, atès que la sentència de 1311 era ferma i d'absoluta eficàcia.⁴¹⁰

Era evident, per tant, que l'orde de l'Hospital tenia un gran interès per adquirir la més alta jurisdicció a l'Espluga per evitar en l'exercici dels seus drets com a senyor la ingerència sovintejada del veguer de Montblanc, i que quan es presentés la primera ocasió no dubtaria a fer realitat el seu desig. Fou el 1357 quan l'orde pogué donar compliment al seu propòsit. El 4 d'abril de l'esmentat any, el prior Pere Arnau de Perestortes adquiria la jurisdicció que posseïa

407. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 203.

408. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 203.

409. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 203.

410. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 203.

el monarca als llocs de l'Espluga de Francolí, Jussana i Sobirana, Barberà i Vallfogona, en la vegueria de Montblanc, i de Torres de Segre i Sudanell, en la vegueria de Lleida.⁴¹¹ El document del contracte era confeccionat pel notari montblanquí Jaume Conesa, secretari del rei Pere, i la venda era feta a carta de gràcia pel preu de 40.000 sous barcelonesos.

L'adquisició de jurisdiccions dels llocs que senyorejava l'orde de l'Hospital no es donà només durant l'exercici de Pere Arnau de Perestortes com a responsable del priorat de Catalunya sinó que els responsables que el succeïren en el càrrec continuaren la mateixa política de poliment del seu patrimoni. En concret, Guillem de Guimerà aprofità les necessitats de diner de la monarquia per adquirir les jurisdiccions d'alguns llocs que eren de les cases de Barberà i l'Espluga. Així, el 1380, Guimerà comprava al primogènit, que actuava per delegació del monarca, la jurisdicció alta i baixa, civil i criminal que Pere el Cerimoniós tenia a Glorieta, Passanant, Vallverd, Cogulló, Biure, Montbrió, Pinatell, Segura, Albió i Pira —de les comandes de Barberà i l'Espluga— i Artesa i Madrona pel preu de 3.000 florins d'or d'Aragó.⁴¹² L'any següent, Guimerà completava el senyoriu jurisdiccional als dominis que ja tenia comprant a Pere el Cerimoniós el mer i mixt imperi i la jurisdicció alta i baixa dels llocs de Guardiola, Cabestany, Torre d'Albió, també de les dues esmentades comandes, i de Selma per 1.600 florins.⁴¹³

Amb aquestes adquisicions, l'orde aconseguia el senyoriu total, alodial i jurisdiccional en els llocs que eren del seu domini i evitava, sobretot, la ingerència dels veguers reials en les seves relacions amb els vassalls. Tot això suposava que el comanador d'una determinada casa, o el seu representant en un castell o població,

411. Josep PORTA I BLANCH, *Arreplec de dades per a la història de Barberà*. Edició a cura de Joan Fuguet i Sans, Ajuntament de Barberà de la Conca, 1984, p. 108. Els pergamins originals es troben a ARB, OM, armari 15, pergamins 224 i 431.

412. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 279 i 290.

413. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 297; L. M. FIGUERAS FONTANALS, *El senyoriu de Celma (Una aproximació històrica)*, Valls, 1985, pp. 125-126.

era el responsable de l'administració de la justícia sobre els seus vassalls, i percebent, així mateix, els diners que sovint es derivaven de l'exercici d'aquestes funcions, com ara l'import de les multes o de les condonacions de penes. D'altra banda, la titularitat d'aquestes jurisdiccions implicava l'organització d'una cúria judicial, amb un jutge delegat, un escrivà i altres oficials, que pels seus serveis percebien la corresponent paga.

L'adquisició de les jurisdiccions civils i criminals en llocs de l'orde o bé l'obtenció d'un privilegi implicava una col·laboració econòmica per part dels seus habitants o dels beneficiats mitjançant una talla. El 14 d'agost de 1380, des del castell de l'Espluga de Francolí, dirigia un manament a tots els batlles, jurats i prohoms dels llocs de l'Espluga de Francolí, Barberà, Granyena, Cervera, Selma, Vallmoll, el Cogul i Biure exigint mig florí d'or per cada foc.⁴¹⁴ Justificava la petició «en ajuda de les grans messions e despeses que nós havem feytes en defenssar los privilegis e franqueses que vosaltres havets, e encara en escusar les grans dons que lo senyor rey demanave a tots vosaltres. En com sia rahó que ço que per vós havem despès dejam cobrar». En el manament del prior es fixava que els batlles abonarien el pagament al lloc de Barberà, al seu procurador fra Joan Darderic, per Sant Miquel de setembre. Guimerà també ho ordenà als batlles dels seus homes d'Alguaire, Corbins, Tèrmens, la Casa Antiga de Lleida, Gardeny, Gebut, Torres i Sudanell.⁴¹⁵

A partir de final de setembre, el procurador del prior, fra Joan Darderic, començava a percebre dels corresponents batlles les quantitats fixades a la talla. Abans de Sant Miquel, el 26 de setembre, es presentava a Barberà el batlle de Vallfogona, Guillem d'Altet, i li lliurava 55 florins i mig;⁴¹⁶ el 28 ho feia Berenguer Prunera, de Passanant, amb la quantitat de 15 florins per aquest lloc, i de 6 florins i mig pel lloc de la Glorieta; el 29 de setembre, es presentaren Pere de Sabà, de Cabestany, i Bernat Goda, de Guardiolada, amb 6 florins, 8 sous i 3 diners, i 33 florins, respectivament; el 30 de setembre feien la seva aportació els batlles del Mas de Bondia,

414. L. M. FIGUERAS FONTANALS, *El senyoriu de Celma (Una aproximació històrica)*, Valls, 1985, p. 114.

415. ARB, OM, núm. 544, paper solt.

416. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notariais, Barberà, núm. 55, sense foliar. Els dies corresponents, es registra aquest pagament i els successius que s'esmenten al text.

Francesc Morell, i de Porquerisses, Pere Montaner, amb 16 florins i mig i 9 florins i mig, respectivament; el 2 d'octubre, ho feia Pere Gasol, de Biure, amb 9 florins i mig; el dia 3 d'octubre, es presentava Arnau Punyal, de Selma, amb l'aportació de 26 florins i mig; el dia 4, ho feia Ramon Ferrer, de Montornès, aportant 27 florins i mig; i el 8 d'octubre, Joan Sanahuja, del Cogul, i Berenguer Besant, d'Ollers, amb 2 i 5 florins, respectivament.

D'altres batlles i jurats foren més morosos a l'hora de fer efectius els pagaments: el representant de Segura, Nicolau Joan, aportava els 14 florins el dia 2 de novembre, mentre que el de Montbrió, Guillem Canós, lliurava 3 florins el 24 de novembre. Guillem de Guimerà percebia personalment del bosser de Barberà els 583 sous i 6 diners que havia de pagar aquesta població. Més tardaner encara fou el representant de Puig-reig, Anton Saliceda, que fins l'11 de gener de 1381 no aportà els 25 florins de la talla.

A banda d'aquesta contribució general fixada per Guimerà en diversos llocs de l'Hospital per les causes ja esmentades, el prior féu col·laborar més particularment aquelles poblacions per a les quals fou beneficiosa l'adquisició de la jurisdicció per part de l'orde de l'Hospital. Així, la universitat de Biure hi va contribuir amb 40 florins, tal com reconeixia el procurador Joan Darderic el 20 de novembre de 1380 a Pere de Malbec, representant del dit poble.⁴¹⁷

Altres vegades, Guimerà demanava als seus vassalls aportacions gratuïtes que no responien a cap finalitat concreta o que no estaven motivades per cap acció benefactora en favor de la comunitat veïnal, sinó simplement pel dret d'imposar una contribució especial de què disposava el senyor feudal sobre una determinada població. Sembla que així fou en el cas de la població de Vallfogona, els jurats de la qual, el 21 de gener de 1381, lliuraven graciosament a Guimerà 200 florins.⁴¹⁸

417. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notariais, Barberà, núm. 55, sense foliar.

418. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, Manuals notariais, Barberà, núm. 55, sense foliar.

15. La mort de Guimerà (la nit del 18 al 19 de juliol de 1396) i els problemes que originà

Guillem de Guimerà morí a la residència prioral del castell de Barberà, situada al Palau Nou que ell mateix havia fet construir, la nit del 18 al 19 de juliol de 1396.⁴¹⁹ La seva desaparició suposava un complicat joc d'interessos que permet conèixer més detalladament la complexitat de la figura del prior de Catalunya. El fet d'haver estat durant una sèrie d'anys, d'una banda, el màxim responsable de l'orde de l'Hospital a Catalunya, i, de l'altra, administrador dels béns dels seus nebots, motivà que, quan morí, sorgissin greus desavinences entre els parents del prior i els representants de l'orde. Si el cos de Guimerà trobà la pau en el sepulcre que havia fet construir en vida i que recollí les seves despulles a la capella de Sant Joan del castell de Barberà, no fou així en el cas de la seva fama, car durant molts anys la seva activitat fou fiscalitzada i el nostre comanador fou objecte, després de mort, d'un llarg plet que desprestigià la tasca realitzada en vida. Els motius principals que endegaren aquest afer foren els molts deutes que havia deixat el prior. L'agre judici que el benemèrit investigador dels nostres templers i hospitalers, Joaquim Miret i Sans, féu de Guimerà —«morí ple de deutes»—⁴²⁰ descriu una veritat trista i real.

El vell prior, l'activitat del qual minvà en els últims anys de la seva vida, emmalaltí mentre sojornava al castell de Vallfogona, el mes de març de 1395. Els seus domèstics, malgrat l'eixutesa de la bossa de Guimerà, feren tots els possibles perquè l'insigne malalt fos visitat pels metges de més prestigi de la contrada. Els medicaments subministrats i també les cures mèdiques degueren alleugerir temporalment l'hospitaler. Fins i tot, en els darrers dies sol·licitaren i obtingueren els serveis del metge més famós de la comarca, el montblanquí mestre Guim de Guimerà —un jueu que es convertí al cristianisme i que adoptà aquest nom després de batejat, probablement per la bona relació que tenia amb el nostre frare, de qui era el metge de capçalera i de la «família», integrada

419. ARB, OM. secció 2, armari 23, lligall 1, sense foliar.

420. JOAQUIM MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), p. 415.

per parents, oficials, frares i servidors que vivien en el convent de Barberà—⁴²¹ que l'atengué els darrers dies fins a la seva mort.⁴²² La notícia de la malaltia, però, arribà ben aviat als seus parents, ja que, el 28 de març de 1395, el seu nebot Guerau de Guimerà es presentava a Vallfogona per tal d'atendre el seu oncle al mateix temps que es feia càrrec dels deutes contrets pel prior per aliments, vestits, metges, medicaments, etc., i romangué en aquell lloc fins al 14 d'abril de 1395.⁴²³

Guimerà, però, quan millorà, deixà la Vall del Riucorb i es dirigí a la Conca de Barberà. El mateix dia 14 arribava a Solivella, romangué deu dies en el castell dels Llorac, parents de la seva mare. A finals d'abril se n'anà a l'Espluga de Francolí i hi restà bastant de temps —consta documentalment en aquest lloc des del mes de maig de 1395⁴²⁴ fins al 21 de novembre del mateix any—,⁴²⁵ després marxà a Barberà, on la nit del 18 i 19 de juliol de 1396 s'esdevingué, tal com hem referit, el seu traspàs.

D'altra banda, les notícies de la malaltia del prior arribaren a oïdes dels màxims responsables de l'orde a Rodes, els quals delegaren en fra Pere des Pomer, senescal del mestre i comanador de les Cases Antiques de Lleida, de Tortosa i d'Alguaire, i fra Ferran de Siscar, comanador de Gardeny i lloctinent del prior, perquè fessin l'inventari de tots els béns del prior i perquè registressin també els deutes. Potser, fins i tot al convent central, hom tenia el pressentiment que la desaparició de fra Guillem havia de portar seriosos problemes a l'orde hospitaler.

Els inventaris confeccionats pels esmentats dos frares són ben interessants perquè ens assabenten, a part de les notícies arquitectòniques relatives als tres castells on residia temporalment el prior, és a dir Vallfogona, Barberà i l'Espluga de Francolí, d'aspectes del

421. Després de la mort del prior aquest «físic» reclamà el pagament de 10 florins d'or d'Aragó pels serveis i atencions prestades a l'il·lustre malalt durant els darrers dies de la malaltia (ARB, OM, núm. 430, sense foliar).

422. Quan hi hagué el concurs de creditors demanà al jutge que li fossin pagats 10 florins que se li devien per haver estat al costat del malalt diversos dies, fins que morí (ARB, OM, núm. 430, sense foliar).

423. ARB, OM, secció 2, armari 13, lligall 1 c.

424. AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual, f. 37v.

425. ARB, OM, armari 15, pergamí 261.

mobiliari, de les joies i dels vestits del nostre comanador.⁴²⁶ Quant a Vallfogona, on feia llit fra Guillem, malalt, el 4 d'abril de 1395, els frares esmentats trobaren com a coses de més valor l'espasa, els esperons i una mula blanca ensellada. A més, sis escudelles, sis plates, dos pitxells, cinc culleretes, els quals objectes eren d'argent, i dues de les dites culleretes, daurades. Pel que fa a la roba, els visitadors hi trobaren dues gramalles de bruneta negra, una amb pena negra i l'altra amb pell blanca; dues cotes de malla amb penes blanques i un fasset de blanquet de Perpinyà. Aquests vestits, que eren els que usava el prior, es devien gairebé tots als drapers de Lleida i Torà i a Francesc Marçal, els quals havien estat els fornidors dels teixits del prior.

A més, fra Pere des Pomer i fra Ferran de Siscar anotaren els altres objectes que al seu criteri tenien algun valor: una olla gran de coure, d'un quarter d'aigua de cabuda; una paella gran, un parell d'astos, uns ferres i uns capmascles, els quals objectes eren a la cuina del castell. Al celler, a part dels dos cups, hi trobaren tres tones grans, sense especificar si eren plenes o buides.

Quant als deutes que tenia Guimerà comptaren 2.000 sous que li havien estat prestats per Berenguer Simó, ciutadà de Barcelona, i 100 florins que devia a Bernat Conill per raó d'un cavall anomenat «Tabeta de Moro», el qual havia servit al prior per a acompanyar el rei, i malgrat que el seu nebot Guerau hagués lliurat al dit Conill un altre cavall, però d'un preu molt inferior.

A l'endemà, dilluns, el lloctinent del prior, fra Ferran de Siscar, anà personalment a Barberà, i juntament amb fra Arnau Miquel, delegat de Guimerà al castell, i fra Guillem Marco, inventariaren els béns del prior. El fet que el castell de Barberà fos el lloc on habitualment vivia el prior, motivà que l'inventari d'aquest castell fos més extens que l'esmentat de Vallfogona i que el de l'Espluga de Francolí. Es podria afirmar consegüentment que era al Palau

426. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*. Introducció de Josep M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006), pp. 562-564 (publicat parcialment). Hom pot veure la transcripció sencera d'aquest inventari a M. J. POBLET ROMEU, *Projecte d'intervenció sobre conjunts històrico-monumentals: creació d'una iconografia comprensiva. Exemplificació del castell templer i hospitaler*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona, Barcelona 2002, pp. 1295-1301.

Nou, el qual havia fet construir Guimerà al costat del vell edifici que, durant un segle i mig, havia soplujat els templers, on el prior havia fixat la seva residència, i hi esmerçà els diners necessaris per tal que tingués el luxe que exigia l'exercici del càrrec. Tanmateix, fra Guillem hi degué disposar el mobiliari i els objectes sumptuaris heretats dels seus pares ja que era ací on tenia «la seva casa».

Les habitacions personals del prior, dins el Palau Nou, comprenien una alcova gran, dita la «cambra nova», i, una recambra adjunta. La primera, fra Guillem la tenia engalanada amb gran luxe com ens ho palesa la relació del seu abillament. El llit tenia dos matalassos, un travesser amb llistes blaves i blanques, una vànova blanca i un cobertor de llit brodat amb les armes dels Abella, el llinatge de la seva mare. Adornaven les parets de la sala sis cortines verdes, en cinc de les quals hi havia escuts brodats que representaven lleons, damunt dels quals corria una sanefa escrita, i en la cinquena cortina, les armes de Guimerà —llistes blaves i blanques— i les de l'Hospital. Com a cavaller que era, deuria tenir una especial devoció a sant Jordi, la figura del qual apareixia en un drap francès ras. A més, i en el lloc més destacat de l'estança, un gran drap de paret representava les armes de Guimerà i de l'Hospital, mentre que sis coixins de seda donaven color damunt els seients de fusta. A l'últim, fra Ferran de Siscar anotà com a coses de més valor dos cobertors, un de seda i l'altre amb brodats d'Alexandria, folrats ambdós de cotonina blava. Al fons d'aquesta primera habitació, hi havia dos matalassos amb llistes grogues i vermelles.

Quant a la recambra contigua, que feia una mica de magatzem de l'armament del castell, fra Guillem hi tenia dins una gran arca petges diverses, cuirasses vermelles, un capell de sol i una servidora. A més, cinc capells de ferro, nou escuts, tres dels quals portaven pintada sobre fons verd la figura d'un lleó, mentre que en els sis restants hi havia les armes del priorat i de Guimerà.

Els objectes de la cuina del castell, situada també al Palau Nou, no es diferenciaven gaire dels ja esmentats del castell de Vallfogona: hi havia, en efecte, dues olles de coure, una gran i una mitjana, en les quals, respectivament, podien cabre dos i un moltons; i un perol d'aram per a vi cuit. Al rebost, un parell de tovalles, dues pasteres, cinc sedassos, cinc draps de pastar i cinc panistres. Finalment, en el Palau Nou, a l'estança dels esclaus, els quals conreaven les terres

que l'orde explotava directament de Barberà, s'hi trobaven els estris que hom necessitava per dur a terme aquestes feines: una destral, dos cànecs i un aladre.

Al Palau Vell, que, com hem referit, havia estat la residència dels templers, i que ara servia principalment de magatzem i de presó, al celler hi havia dues tones plenes, cinc bótes mareses, dues bótes, tres cups, dos parells de portadores, una caldereta de trascolar vi, un embut, una escala i, a més, dos grillons de ferro.

A banda d'un foguer de ferro i de cinc canelobres, entre grans i petits, s'hi guardava una bombardarda, una peça d'artilleria d'una certa modernitat en aquell temps.

Al cap de dos dies, el dimecres 7 d'abril, fra Ferran de Siscar, continuà la confecció de l'inventari al castell de l'Espluga de Francolí, una de les altres residències del prior. Aquí, però, només hi trobà els elements i estris per a dormir i cuinar: a la cambra de dormir hi havia un llit amb posts, amb la seva màrrega i matalàs, un altre matalàs de fusta amb llistes blanques i blaves, una vànova de canemat de Borgonya i tres recolzadors vells. A la cuina, hi havia dues olles grans de coure, una amb capacitat per coure un moltó i l'altre mig, una esbromadora feta malbé i dues conques de llautó, una bona i l'altra mig trencada, un bací, dues paelles i unes graelles, tot en molt mal estat.

Als responsables hospitalers els interessava també i probablement més que els elements materials que eren propietat del vell prior i que podrien ser després venuts, l'import dels seus deutes. Així doncs, quan fra Francesc de Siscar estigué a Barberà va prendre declaració de les persones de la casa que coneixien més bé el prior per tal de valorar els deutes que tenia. Els interrogats foren fra Arnau Miquel, que regia el castell en absència del prior, fra Guillem Marco i Miquel Aragonès, els quals declararen que no en sabien res.

La notícia de la malaltia de fra Guillem s'escampà ràpidament per les cases del priorat de manera que quan el seu estat de salut s'agreujà, anaren expressament a Barberà els principals responsables de l'orde: el comanador de Granyena, fra Garcia de Maysén; el comanador de Gardeny, fra Ferran de Siscar; el comanador de Mallorca, fra Galceran de Requesens, i el comanador de Torres de Segre, fra Roger de Cartellà. Tots els esmentats, juntament amb els frares Ramon de Bolós i Guillem de Pereixens, que formaven part

de la comunitat de Barberà, assistiren al traspàs del prior.⁴²⁷ Cinc dies abans, el 14 de juliol, sembla que encara disposava de prou coneixement i paraula per dictar les seves disposicions testamentàries o «desapropiament», que afectava només, com a persona religiosa, la distribució dels seus béns exclusivament personals. Ho feia davant del vicari de Barberà, el prevere Bertomeu Oller.⁴²⁸

És especialment interessant donar un cop d'ull al document que aquest capellà va confeccionar en brut, segurament mentre el prior dictava les seves voluntats. S'ha conservat fragmentàriament perquè en manca la part inicial. Es tracta, d'altra banda, de la «notula» confeccionada pel feudatari que després generalment es copiava al llibre corresponent. Tot i això, s'hi enregistra una part de l'inventari del castell de Barberà —molt més extens que el que van elaborar els dos frares uns dies abans—, però, sobretot, els aspectes més importants rau en la relació dels deutes que el prior va manifestar que tenia i en els llegats que deixà als seus servidors, és dir, aquella gent que constituïa «la família», la petita cort del prior.

És ben cert —i els documents que es conserven de Guillem de Guimerà així ho suggereixen— que el prior els darrers anys de la seva vida, malgrat que volia mantenir el prestigi d'una gran casa nobiliària, raó per la qual constantment demanava diners als seus parents i amics, tenia la bossa absolutament eixuta. Un detall explicat pel seu nebot Guerau de Guimerà, després de la mort del prior, dóna una mica d'idea de les seves estretors econòmiques. Pel Nadal de 1394, Guerau i la seva muller Simoneta decidiren passar les festes en família al castell de Barberà, a casa del seu oncle. Uns dies abans s'hi desplaçà la seva dona. Guimerà, però, estava absolutament escurat i no podia fer front a les mínimes despeses necessàries per assumir els preparatius de les festes, de manera que aprofità la presència de la seva neboda per demanar-li setanta florins d'or per poder assumir les despeses d'aquells dies. La dona, apiadada de la situació, aconseguí que el seu marit deixés a l'oncle els diners sol·licitats amb la promesa verbal per part del prior de retornar-los al més aviat que pogués. El document que enregistra aquest esdeveniment ho exposa així en boca de Guerau: «Com lo prior no pogués satisfer a sa honor e a son estament, segons que s

427. ARB, OM, núm. 509, sense foliar.

428. ARB, OM, núm. 430, sense foliar.

pertanyien d'ell, en honor de les dites festes, lo dit en Guerau, volent tolre la vergonya que fore en sa casa si açò no fes, prestà al dit senyor per cobrir sa fretura, a grans seus prechs, setanta florins d'or, los quals li féu dar per mà de la dita dona na Simoneta, sa muller, qui lavors ere en lo castell de Barberà. E açò són aparellats de antrar ab sagrament los dits en Guerau de Guimerà e Simoneta, com lo dit prior no volgués que altri ho sabés.»⁴²⁹

Els setanta florins en mans de Guimerà deurien durar ben poc, perquè al cap de pocs dies, utilitzant les possibilitats de crèdit del seu nebot, li sollicità 600 florins més, per bé que aquesta vegada a canvi de l'esmentada quantitat li va vendre per tres anys les rendes del lloc de Passanant, 200 florins cada any.⁴³⁰

Malgrat, doncs, la poca liquidesa, el prior era conscient que les rendes que havia de percebre eren molt altes i que els deutes, tot i que d'alguna manera semblava que superaven la seva capacitat d'endeutament, algun dia podrien ser satisfets. Fou amb aquesta perspectiva que Guimerà, en el llit de mort, malgrat que no disposava de diners ni d'objectes luxosos —atès que havia empenyorat tot allò que tenia a l'abast—, no volgué descurar aquelles persones que l'havien servit o l'havien ajudat en vida. I semblantment a un noble d'alta nissaga, volgué que cadascun d'ells tingués un record del prior.

En l'esberrany del document que registra el desapropiament s'expressa amb aquestes paraules: «Aquests són los servidors meus los quals vull que sien satisfeyts segons la forma que-s seguex».

El primer beneficiari de la seva darrera generositat fou el seu fidel servidor Guillem de Santmartí, l'home d'absoluta confiança que l'acompanyà gairebé sempre, que li feia de secretari, de notari i de tresorer. Guimerà vol especificar per quina raó fa la deixa de cent florins, la més alta de totes: «Primo, en Guillem de Santmartí, majordom meu, per lo treball que ha sostengut en lo servei meu e de mon orde en XXI anys.»⁴³¹

Les altres persones eren els frares de l'Hospital que estaven amb ell —fra Ponç de Castellolí, fra Francesc d'Arderic, fra Bernat de

429. ARB, OM, núm. 271, declaració núm. 4.

430. ARB, OM, núm. 271, declaració núm. 5.

431. Al cap d'uns anys, l'orde recompensava els serveis de Guillem de Santmartí venent-li la batllia de l'Espluga de Francolí Sobirana (ARB, OM, armari 15, pergamí 332).

Lluça i fra Bartomeu Tolosa—, a cadascun dels quals deixà cinc-cents sous; familiars de la nissaga, com Lluís de Guimerà, fill de Lluís de Guimerà, o per raó del matrimoni de les seves dues filles, per tant, gendres i néts —com ara Ramonet, Guillem i Antoni de Caldes, o Francesc Moixó, fill de Berenguer Moixó— a cadascun dels quals deixà entre quatre i cinc-cents sous; als batlles i personal de la seva cúria i casa, com ara Bord de Montuir, Bernat de Vilanova, Bartomeu Borraç —àlies Tico—,⁴³² Galceran Llança, Peric de Poques, Peric Villa —el reboster—, Pere de Montalbà, Guillem Rovira, Joan Coc, Joan Bou, Guillem Tristany, Miquel Magones i la seva muller Maria, Joanet Vives, fill de Joan Vives, i en Baiona. Fra Guillem no s'oblidà d'aquells als quals havia alliberat de l'esclavitud: eren Berenguer Talamanca i Bernat de Guimerà, «los quals yo molt de temps ha he fets franks, però havien-me a servir de vida mia e han-me servit bé e leyalment perquè no contrastant la carta de la ffranquesa per i a ells feyta encara ab aquesta scriptura los lex pura e perfeta libertat e franquesa». A tots ells Guimerà els deixava entre dos-cents, quatre-cents i cinc-cents sous, llevat de Peric de Poques i Bartomeu Borràs, als quals concedia mil sous.

El dia de les seves exèquies i enterrament a la capella de Sant Joan del castell de Barberà s'hi afegiren dos comanadors més, fra Guillem de Prèixens, de Vallmoll, i fra Lluís de Gualbes, de Vilafranca del Penedès.⁴³³ Els sis assumiren mancomunadament la direcció de les gestions més peremptòries d'aquell moment. Una de les que primer resolgueren fou la referida als béns propis del finat. Després de la mort de fra Guillem es presentà al castell on estaven els sis responsables fra Antoni Folc, prior de l'església de Gardeny, procurador de fra Francesc Xammar, al qual el tresorer de Rodes fra Pere de Pruins havia encomanat de recollir per al tresor del convent central de Rodes els béns deixats pel prior. Els sis responsables del priorat, atenent la petició del procurador, el dia 24 de juliol de 1396, escrigueren als frares que habitaven les

432. La simpatia de Guimerà vers en Tico està palesada pel detall que el 22 de febrer de 1384 els capítols matrimonials d'aquest col·laborador amb Agnès, germana d'Ariman, Bord de Sanahuja, foren enregistrats pel notari del prior (AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 25v-27r).

433. ARB, OM, núm. 541, f. 10r.

comandes i llocs dels quals era senyor fra Guillem, així com als seus habitants, que a partir d'aquell moment totes les rendes que hi percebia restaven a disposició de l'esmentat procurador i tresor de Rodes. Els llocs eren els de Barberà, Pira, Ollers, Pinatell, Montbrió, Vallverd, Cogul, Biure, Guardiolada, Cabestany, Segura, Albió, Torre d'Albió, Vallfogona, Passanant, Glorieta, viles Jussana i Sobirana de l'Espluga de Francolí, Corbins i els llocs pertanyents a aquesta comanda, i en allò que l'afectava, la comanda de Sant Joan de Barcelona.⁴³⁴

La nova de la mort de fra Guillem s'estengué arreu de Catalunya perquè hi havia moltes persones afectades per aquella desaparició. Sembla que, si hem de fer cas de les declaracions fetes per Guerau de Guimerà, nebot del prior difunt, estant encara els esmentats comanadors al castell de Barberà, s'hi presentaren els seus creditors reclamant que els fossin pagats els deutes que hi havia contret Guimerà.⁴³⁵ Naturalment que un dels primers a arribar a Barberà fou el seu nebot Gispert de Guimerà, el qual demanà als comanadors presents, atès que fra Guillem havia mort després de la festa de Sant Joan de juny, data en la qual començaven els arrendaments de les comandes i oficis del priorat, que assignessin a fra Guillem totes les rendes que pertanyien al prior durant aquella anyada, és a dir, fins a Sant Joan vinent, per tal de poder satisfer els deutes, entre els quals es comptava ell mateix.⁴³⁶

La quantitat de creditors fou tan gran, les reclamacions de pagament de deutes portaren tanta gernació a Barberà i la bossa del difunt estava tan buida que els comanadors temeren que no podrien apaivagar els ànims dels concentrats, que augmentaven a mesura que passaven els dies. Per fer front a aquella situació que podia acabar en un conflicte que fins i tot podia fer perillar la seva integritat, optaren per cercar el concurs dels seus vassalls perquè defensessin els interessos de l'orde de l'Hospital i també les seves persones. Amb aquesta finalitat, el dia 28 de juliol, divendres, manaren als carlans dels castells veïns, vassalls de l'orde, que el matí del proper diumenge —ja que suposaven que en aquest dia festiu

434. ARB, OM, núm. 541, f. 10r.

435. ARB, OM, núm. 509, sense foliar.

436. ARB, OM, núm. 509, sense foliar.

s'hi podia concentrar molta més gent—, es presentessin amb cavalls i ben armats al castell de Barberà, on es trobaven els hospitalers. El manament anava adreçat als carlans dels llocs de Barberà, l'Espluga de Francolí, Passanant, Glorieta, Belltall, Albió, Segura, Granyena, Montornés, Talladell, l'Espígol, Guardiolada, Cabestany, Biure, Vallverd, Cogul i Montbrió.⁴³⁷

Els comanadors del priorat, almenys els que assistiren als capítols provincials, devien ésser ben conscients de les dificultats econòmiques de Guimerà en els últims anys de la seva vida. Potser la causa principal, a part naturalment la conjuntura desfavorable de l'últim quart del segle XIV, se centrà en la destacada honradesa religiosa de fra Guillem, del qual es podria afirmar que cercà més el bé del seu orde que no pas el seu interès personal. Les contínues despeses suportades pel prior per tal d'eixamplar els drets de l'Hospital, com ara les compres de jurisdiccions, de castells i de terres, les fortificacions i noves construccions a les comandes; els diners que escrupolosament enviava a l'Orient per tal d'ajudar el manteniment de Rodes, agreujat per la fallida de la banca Descaus-Olivella, on hi tenia dipositats diners del Priorat català,⁴³⁸

437. ARB, OM, núm. 541, f. 10v.

438. El 19 de març de 1382, un oficial de la tresoreria del duc de Girona cedia per la mateixa quantitat de diner que li devia a fra Guillem de Guimerà els drets que tenia a les taules de canvi de Pere Descaus i Andreu d'Olivella (AHPB, notari Guillem de Santmartí, Manual comú, f. 19r-v). El mes d'octubre de l'any següent, entre els creditors de la taula de Pere Descaus i Andreu d'Olivella, s'hi comptava fra Guillem de Guimerà, prior de Catalunya (AHPB, notari Francesc de Lladernosa, *Capibrevium de negociis Petri dez Caus et Andree de Olivella*, f. 88v-94r). Sobre la fallida de la banca Descaus-Olivella vegeu el treball de R. GUBERN, *La crisis financiera de 1381 en la Corona de Aragón*, «X Congreso Internazionale di Scienze Storiche», Roma, 1955, Rissunti delle Comunicazioni, VII, Florència, 1957, pp. 236-238; vegeu també R. CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *La actividades y operaciones de la banca barcelonesa trecentista de Pere Descaus y Andreu d'Olivella*, «Revista Española de Financiación y Contabilidad», 55 (1988), pp. 115-128; M. RIU, *La banca i la societat a la corona d'Aragó, al final de l'Edat Mitjana i començament de l'Edat Moderna*, «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 11-12 (1990-1991), pp. 187-224; R. CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Crédito, deuda y banca. Las técnicas financieras en la segunda mitad del cuatrocientos*, a *La Corona de Aragón y el Mediterráneo. Siglos XV-XVI*. Esteban SARASA y Eliseo SERRANO (coords.), Saragossa, 1997, pp. 73-84; Gaspar FELIU, *El maestro racional de la Corona de Aragón y la revisión de cuentas de la taula de canvi de Pere des Caus y Andreu Olivella*, a *La Unión Europea, un Reto para las Empresas y los Profesionales españoles*. IX Congreso AECA, Salamanca, 25, 26 y 27 de septiembre de 1997, pp. 936-955; Gaspar FELIU, *La disputa por los libros contables en la taula de canvi de Pere des Caus y Andreu d'Olivella (1381)*, «Revista Española de Financiación y Contabilidad» 33 (2004), pp. 95-124; G. FELIU, *Mercaders-banquers barcelonins: l'endeutament de la monarquia i la fallida de la taula de canvi de Pere des caus i Andreu d'Olivella el 1381*, a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.),

tot plegat motivava que el prior no disposés precisament dels diners necessaris, malgrat les rendes que l'exercici del càrrec de prior implicava. D'altra banda, Guimerà no fou un home estalviador, sinó que la seva vanitat, fins i tot en la decrepitud personal, atresorada durant aquells anys de gran activitat política, li originà moltes necessitats, com el manteniment d'una «família» integrada per servents⁴³⁹ i familiars, l'ús de bons vestits⁴⁴⁰ i la disposició de bons aliments a la seva taula.⁴⁴¹

No ens ha d'estranyar, per tant, que alguns dels germans en religió, com Guillem de Prèixens i Ramon de Bolós, el mateix dia de la seva mort, assabentats dels deutes del Prior, poguessin exclamar: «Gran gràcia ha feyta Deus al Prior que mort és, e a la sua ànima, car pus que és mort de ça sent Johan, tota l'anyea e rendes que-s colliran en aquest any fins a l'altre sent Johan són del dit Prior e se-n pagaran sos deutes».⁴⁴²

A Rodes, al convent magistral, però, no coneixien la situació econòmica real del prior. El fet que Guimerà enviés més o menys puntualment les responsions o contribucions del priorat al tresor central, quan era habitual d'endarrerir-se o no lliurar-les,⁴⁴³ degué fer pensar als dirigents hospitalers de Rodes que fra Guillem havia

El món del crèdit a la Barcelona medieval, «Barcelona. Quaderns d'Història», 13 (2007), pp. 197-210.

439. Entre els que reclamaren deutes després de la mort del prior s'hi comptaven servidors com ara el canonge Pere Bada, de Lleida, o Pere Giner, beneficiat de la capella de Sant Joan del castell de l'Espluga de Francolí (ARB, OM, núm. 430, sense foliar).

440. Reclamà el pagament de deutes pels vestits fets per al prior o per a familiars i amics el sastre de Montblanc Berenguer Canelles (ARB, OM, núm. 430, sense foliar).

441. Sovint el seu rebost estava buit i havia d'adquirir els aliments als botiguers no només dels llocs on habitava, com ara Barberà —va adquirir llegums, sal, peix i palla a Guillem de Palau, habitant de Barberà—, l'Espluga de Francolí —va adquirir carn al carnisser Bernat de Cardona, de l'Espluga de Francolí— o Vallfogona —on va comprar un moltó a Arnau Corbella—, sinó també a Montblanc —va fer comprar sucre, gingebre, clavells i altres productes a l'especier montblanquí Pere Borràs— (ARB, OM, núm. 430, sense foliar).

442. ARB, OM, secció 2, armari 23, lligall 1, sense foliar.

443. M. BONET DONATO, *La orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta (ss. XII-XV)*, CSIC, Madrid, 1994, pp. 156-183, passim; A. LUTTRELL, *Hospitaller Life in Aragon: 1319-1370*, a *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Variorum Ashgate, 1992, XV, passim; A. LUTTRELL, *Las órdenes militares en la Sociedad Hispánica. Los Hospitalarios Aragoneses, 1340-1360*, a *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Variorum Ashgate, 1992, XVI; A. LUTTRELL, *The Aragonese Crown and the Knights Hospitallers of Rhodes; 1291-1350*, in *The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and the West*, 1291-1440, Lonres, 1978, XI, passim.

acumulat grans riqueses a les quals podrien donar un bon pessic. Per aquest motiu, sorgí un nou personatge que reivindicà els possibles béns del prior: aquest personatge, delegat del mestre de Rodes, era el tresorer major de l'orde, fra Pere de Pruins, el qual, segons una informació d'un parent del finat que reclamava participació en la distribució dels béns personals del finat, anà a l'Espluga «amb ànim de trobar i apoderar-se de les joies i béns de Guimerà i on només trobà que deutes i creditors», i veient tan complicada l'herència del prior, optà per desentendre-se'n del tot.⁴⁴⁴ La realitat fou, però, un xic diferent ja que mentre eren encara a Barberà els comanadors del Priorat organitzant les exèquies del seu responsable, es presentà fra Antoni Folc, capellà de l'Església de Gardeny, procurador de fra Francesc de Xammar, procurador, així mateix, del tresorer de Rodes, manifestant als presents que totes les joies, béns, rendes i altres béns personals del prior difunt, així com les rendes dels llocs que percebia mentre vivia s'havien d'assignar al tresorer de Rodes, a qui representava, per raó de la despulla.⁴⁴⁵

Confirma que els creditors ja en vida del Prior tenien a vegades moltes dificultats per recuperar els seus crèdits la petició que Berenguer Simon, ciutadà de Barcelona, presentà al jutge Domènec Nicolau per reclamar la devolució del préstec de 300 florins aragonesos que havia fet a Guimerà el 15 de març de 1376.⁴⁴⁶ Diverses vegades, el creditor havia hagut d'enviar a Barberà un procurador per obtenir els diners deguts, sense haver reeixit en el seu propòsit. El 1390, 1391, 1392, una vegada, mentre que el 1393 dos cops l'havia enviat des de Barcelona a la Conca, amb els costos afegits que aquests viatges suposaven.

La desaparició de fra Guillem implicava també un seriós problema institucional per a la religió santjoanista ja que restava sense el seu màxim responsable al Principat. És per aquest motiu que els comanadors del priorat poc temps després de l'enterrament de Guimerà, cercaren de solucionar aquesta situació d'acefàlia del priorat, i es reuniren, a la casa de Vilafranca del Penedès, on estatutàriament elegiren fra Pere de Vilafranca com a prior de Catalunya fins que fos feta la col·lació d'aquesta dignitat pel mestre de Rodes.⁴⁴⁷

444. ARB, OM, núm. 509, sense foliar.

445. ARB, OM, núm. 541, f. 10r-v.

446. ARB, OM, núm. 430, sense foliar.

447. Joaquim MIRET I SANS, *Les Cases de Templers i Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs*, Barcelona, 1910 (reedició: *Les cases de templers i hospitalers*

El nou prior degué intentar, en un principi, fer-se càrrec de la difícil situació que havia motivat la desaparició de Guimerà. El seu propòsit es trobà, però, amb greus problemes: d'una banda, el tresorer de Rodes, que, en nom de la casa central de l'orde, reclamava els béns i joies del prior, i de l'altra, els creditors, entre els quals hi havia els nebots de fra Guillem, Gispert i Guerau, i que eren els més acèrrims reivindicadors de les rendes del prior per tal que poguessin ésser pagats els deutes.

Davant aquest joc d'interessos, el prior de Vilafranca preferí encarregar aquesta enutjosa qüestió a Domènec Nicolau, jurisperit de Montblanc, home vinculat a Guimerà, el qual, com hem referit més amunt, li havia demanat diverses vegades els seus serveis. Domènec fou, doncs, nomenat jutge delegat del prior perquè dugués a terme certes inquisicions als frares de l'orde que s'havien de centrar en dos punts: el primer, sobre quin era el costum emprat per l'Hospital quant a les rendes que fruien els priors o els comanadors; i el segon, relatiu als deutes del prior difunt.

El mes de març de 1398 començaven les inquisicions sobre les despeses fetes per Guillem de Guimerà al castell de Corbins.⁴⁴⁸ El 17 de juny, Domènec interrogava al terme de Pinatell fra Guillem de Preixens;⁴⁴⁹ l'1 de juliol fra Garcia de Maysén, a Granyena;⁴⁵⁰ el dia 2 fra Guillem de Sentmenat, a Barbens;⁴⁵¹ el dia 4 fra Ferran de Siscar, comanador de Gardeny, a Vencilló,⁴⁵² i el dia 23, fra Ramon de Bolós, comanador de Corbins, a l'Espluga de Francolí, al lloc dit «el molí draper».⁴⁵³ També, a la fi de juliol, el notari Anton Pere, comissari sotsdelegat del dit Domènec, prenia testimoni a Saragossa de fra Pere Roiz de Moros, castellà d'Amposta, de fra Galcerà Sa Roca i de fra Francesc Xammar, comanador de Masdéu.⁴⁵⁴

a Catalunya Aplec de noves i documents històrics. Introducció de JOSEP M. SANS I TRAVÉ, Lleida, 2006, p. 415.

448. ARB, OM, núm. 504.

449. ARB, OM, núm. 509, lligall 1.

450. ARB, OM, núm. 509, lligall 1.

451. ARB, OM, núm. 509, lligall 1.

452. ARB, OM, núm. 509, lligall 1.

453. ARB, OM, núm. 509, lligall 1.

454. ARB, OM, núm. 509, lligall 1.

El jutge delegat, a banda de prendre testimoni dels hospitalers que coneixien la personalitat de prior i els costums de l'orde, va iniciar la seva tasca al castell de Barberà per examinar els documents que afectaven els deutes del prior i establir el procediment a seguir.

Tots els plecs que contenien les enquestes fetes pel jutge o el seu comissari foren recollides a Montblanc per tal que Domènec endegués el sumari del procés sobre els béns de fra Guillem.⁴⁵⁵ No podem, en el marc que ens hem fixat per a aquest treball, fer un estudi minuciós de la gran quantitat de documentació aportada pels milers de pàgines que integren els llibres i els lligalls relatius al procés sobre els béns de Guimerà. Només volem subratllar que aquesta documentació recull aspectes de la vida del nostre frare relacionats amb l'administració dels béns del seu nebot Gispert de Guimerà, amb obres a les diverses comandes del priorat, amb préstecs de diners que hom havia fet al prior per tal de comprar noves jurisdiccions, etc.

Quant al primer punt sobre la propietat de les rendes que corresponien al prior durant el que restava d'anyada, sembla que no hi hagué dubte a atribuir-les al difunt, sobretot perquè era, teòricament, la manera més adient per a pagar els deutes del prior. A la pràctica, però, no resultà fàcil aquesta mesura ja que topà precisament amb la inhibició d'aquelles persones que, per raó dels seus oficis, eren deutores del prior, fet que motivà que el 25 de juny de 1401 el nou prior escrigués des del castell de l'Espluga de Francolí, al seu procurador Roger de Vilafranca i a tots els batlles i oficials del priorat perquè paguessin allò que devien a l'anterior prior ja que amb aquests diners hom havia de pagar els deutes als seus creditors.⁴⁵⁶

Mentrestant, havien sorgit desavinences quant a la voluntat pacificadora del jutge delegat, el montblanquí Domènec Nicolau, de manera que els creditors pressionaren el prior perquè encarregués l'assumpte a àrbitres més neutrals i de més confiança. Fra Pere de Vilafranca cessà Domènec i encarregà l'assumpte a dos nous jutges, els doctors Joan de Subirats i Andreu Terrer, els quals, de bon principi,

455. ARB, OM, núm. 504, sense foliar.

456. ARB, OM, núm. 566, f. 172v i 174r.

per tal d'atreure's els creditors, nomenaren dos administradors dels béns del prior difunt: Guerau de Guimerà, nebot de fra Guillem, i Andreu de Contijoc.⁴⁵⁷ Els nous jutges, però, no portaren el cas amb la celeritat i la imparcialitat que demanaven els creditors. Davant, doncs, de les exigències dels creditors, el prior de Vilafranca, el 8 de desembre de 1401, decidí confiar l'afer al doctor i conseller del rei, Pere Sa Calm, perquè amb el màxim de pressa enllestís aquest litigi que ja resultava massa llarg.⁴⁵⁸ Vint anys més calgueren per tal d'aclarir definitivament l'herència del vell hospitaler.

Conclusió

Aquesta ha estat a grans trets la biografia d'un personatge excepcional de la història catalana del segle XIV. Un home sorgit d'una família nobiliària poc important —serà després en els segles XV i XVI que els Guimerà assoliran el prestigi social i la capacitat econòmica que es reflectirà en la construcció a Ciutadilla d'un dels exemplars de castell-palau millors del Renaixement a Catalunya— que, després d'haver ingressat a l'orde de l'Hospital, inicialment a través del servei de les armes al costat del rei Cerimoniós, aconseguí un important prestigi militar que li valgué, tot i un petit període d'enfrontament, l'amistat del monarca català. Així mateix, el seu caràcter, la seva ambició personal i molt especialment els dots de govern motivaren que dins la seva pròpia organització religiosa ben aviat assolís càrrecs de responsabilitat, potenciats per l'amistat amb un dels personatges d'aquella època més destacats dins l'orde de l'Hospital, fra Juan Fernández de Heredia, col·laborador de Pere III i també dels papes d'Avinyó. La designació d'aquest aragonès com a mestre major de l'Hospital implicà que Guimerà fos el seu home de confiança al Principat de Catalunya, el Rosselló i Mallorca.

He parlat en algun moment de la meua exposició de la figura polièdrica de Guimerà. He fet aquesta afirmació perquè l'estela vital que deixà no es limità a la seva activitat dins l'orde de l'Hospital, en tot cas intensa i llarga, i que he ressaltat a bastament, sinó que ultrapassà el marc estrictament religiós. Guimerà fou un home compromès també amb el país; participà en les seves institucions

457. ARB, OM, núm. 566, f. 175v-176v.

458. ARB, OM, núm. 566, f. 175v-176v.

més representatives, com ara les Corts i la Diputació del General, i arribà en la seva qualitat de diputat eclesiàstic a presidir aquesta darrera. Així mateix col·laborà en el govern del país com a conseller reial dels monarques Pere III i Joan I. I desenvolupà temporalment el càrrec —el més alt de Catalunya en absència del sobirà— de portantveus del governador, i també el de procurador del primogènit, l'infant Joan.

Posà les seves actituds militars al servei del país i de la monarquia catalana: defensà la frontera meridional valenciana i participà activament en la guerra de recuperació del Rosselló. D'altra banda, no es pot obviar la plasmació dels seus coneixements de poliorcètica o de tècnica de protecció d'un indret contra atacs enemics, des del l'emplaçament fins a la forma, l'estructura i els materials de construcció, en les dues grans obres que per encàrrec del rei Cerimoniós dirigí, les muralles de Poblet i de Montblanc, ni tampoc la seva preocupació per fortificar els principals castells-convents i poblacions que posseïa l'Hospital.

He subratllat expressament la seva dedicació a dirigir i gestionar, com a màxim responsable, el Priorat de Catalunya de l'orde de l'Hospital entre els anys 1372 i 1396. He intentar resumir les seves principals actuacions al llarg de gairebé un quart de segle, tot accentuant la seva constant preocupació per la bona administració de l'ingent patrimoni de l'Hospital posat a les seves mans. I m'he entretingut a analitzar, com a comanador de Barberà i l'Espluga de Francolí, la seva faceta de senyor feudal, del qual n'he assenyalat la preocupació per la dignificació de les seves residències, destapant, així mateix, detalls de la vida diària que s'hi menava, i he incidit ni que sigui summàriament, en les relacions amb els seus vassalls i no he ocultat les dificultats de tot tipus dels darrers anys de la seva vida ni he amagat els problemes originats arran de la seva desaparició.

Els he ofert un esbós del personatge. Ara, però, solemnement assumeixo el compromís públic i acadèmic d'aprofundir en el futur en el seu perfil perquè ho permet el rastre documental conservat i sobretot s'ho mereix la seva excepcional figura.

Moltes gràcies.

DISCURS DE CONTESTACIÓ
PER L'ACADÈMIC NUMERARI

EXCM. SR. DR. JOSÉ E. RUIZ DOMÈNEC

A l'esplèndid discurs que hem escoltat, el nou acadèmic, el doctor Josep Maria Sans i Travé, ha descrit perfectament la política, l'aventura militar i la vivència personal d'un català del tres-cents. Un home anomenat Guillem de Guimerà. En alguns moments la seva exposició m'ha portat el record de la meva admirada Barbara Wertheim Tuchman, que va assolir el respecte de la comunitat científica amb un assaig brillant, *A distant Mirror*, en què feia un lluminós retrat d'allò que, fent ús de les seves paraules, podem anomenar el calamitos segle xiv; i ho va fer a través d'una vida, la del senyor de Coucy, el castell del qual senyorejava, temps era temps, una esplendorosa plana a la Picardia. Són els anys en què la guerra va desenganyar el món. En lloc d'acomplir-se aquell assenyat replegament sobre els ritus de la cavalleria que tant sovint havia desitjat el Príncep Negre, juntament amb els seus nobles cavallers de la Garrotera, i aconseguir que els torneigs i les justes esdevinguessin una raó d'Estat, la violència es va estendre indiscriminadament sobre la població civil, amb el recurs cada vegada més freqüent als professionals de les armes, la cèlebre i terrible infanteria dels almogàvers que va sembrar de sang els camps de l'Europa mediterrània.

És en aquesta presentació de contingut biogràfic de Guimerà que Sans i Travé aborda un dels episodis més interessants de la història de Catalunya, el regnat de Pere el Cerimoniós, la seva política quotidiana, insidiosa, silent envers els aspectes més repulsius de la conducta humana, d'entre tots els que s'esdevenen a la seva cort de la ciutat de Barcelona, al Tinell i a d'altres indrets que esdevenen punts de màxima atenció per a un ordre polític que comença a

trontollar i s'ensorra tan bon punt les finances públiques, el descontentament dels pagesos o bé la crisi demogràfica impedeixen de sostenir el creixement econòmic com s'havia fet en dècades anteriors. Un pobre capteniment a l'hora d'encarar la situació límit que travessava Catalunya perquè, havent projectat amb tant desen-cert el desenvolupament institucional del país, se n'assegurava la perdició, com al seu dia va demostrar-nos l'insigne pròcer dedicat a la història que fou En Ramon d'Abadal i de Vinyals. Això no és nou a la nostra historiografia, però ara rep un impuls renovellat gràcies a la recuperació d'un personatge cabdal, bé que oblidat; un d'aquells naufrags de la història als quals, de tant en tant, ens plau de referir-nos. La consciència d'aquell moment crític a la història catalana i, per extensió, a tota la Corona d'Aragó, per no dir a la història europea, s'expressa indirectament en les diverses maneres d'entendre els fets d'aquest home singular que avui ha merescut l'atenta dedicació i la intel·ligència del nostre nou acadèmic. Tot i les simpaties que puguem sentir per les tribulacions d'aquell home a la ciutat de Barcelona, en les dècades centrals del segle XIV, mai no arribem a albirar quins són els problemes que podríem haver compartit amb els homes que hi van viure, més enllà de les nostres reflexions, sense que haguem de sentir cap necessitat de recórrer al mirall distant que avui representa la popular novel·la històrica *La Catedral del Mar*.

Josep Maria Sans i Travé es català. De Solivella. Cap de les tradicions culturals o polítiques del seu país no li és aliena i als seus treballs sovintegen les referències a l'indret on va néixer, ja sigui degut al seu interès pel món dels cavallers templers o bé per les seves reputades investigacions sobre la repoblació de la Conca de Barberà al segle XII. Estudiant a la Universitat de Barcelona els darrers anys de la dècada dels seixanta, va formar part de l'escola de medievalistes que dirigí el professor Emilio Sáez Sánchez. Va obtenir, en 1969, una beca de l'Escola Espanyola d'Història i Arqueologia a Roma, amb la qual va poder afrontar la seva tesi doctoral, defensa amb èxit a la Universitat de Bolonya. Hem de tenir present l'esperit d'aquells inicis, perquè és part de la grandesa del nostre nou acadèmic com a investigador de la realitat local de Catalunya. Fem memòria també de l'esforç fet per recuperar els fons documentals, que el feu valedor del càrrec de director de l'Arxiu Nacional de Catalunya, que encara avui ocupa; sense menystenir

el seu mestratge a la universitat, on imparteix cursos i seminaris de la seva especialitat. És aquest mateix esperit, no en tenim cap dubte, el que anima el seu discurs d'ingrés a la nostra venerable Reial Acadèmia.

El doctor Sans i Travé ens presenta l'esbós biogràfic d'un hospitalari català, poc conegut fins ara, tot i l'important paper que va jugar en la vida política del seu temps. Ha esmentat que va ser objecte d'estudi per Joaquim Miret i Sans fa gairebé un segle i també, més endavant, per Anthony Luttrell, però poca cosa més, malgrat tractar-se d'un home amb les seves qualitats. Quan parla obertament de la fulminant carrera del *cabaler* dels Guimerà dins l'orde militar de Sant Joan de Jerusalem, no estalvia les paraules; i menys encara quan el situa en el centre exacte —em valdré de la seva expressió— d'un «moment transcendental de la nostra història nacional»: tots els problemes, desigs, projectes que brollen durant el llarg regnat de Pere el Cerimoniós configuraren el teló de fons de la vida de Guillem de Guimerà. Després d'uns inicis difícils a la cort, va sorgir una forta complicitat entre el rei i ell, cimentada en la campanya militar del Rosselló. És aleshores quan va obtenir el premi per la lleialtat al rei i a la seva política, les Comandes de Granyena, de Vallfogona, de l'Espluga de Francolí i de Barberà. En 1367, el trobem a Lleida dirigint la fortificació de la ciutat enfront d'un més que probable atac del rei Pere I de Castella. Tot i que els seus dots d'enginyer militar s'aprecien molt millor quan observem els recintes emmurallats de Montblanc i de Poblet, que foren bastits sota la seva supervisió. Els següents anys va passar-los molt atent a les seves noves responsabilitats com a lloctinent i vicegerent del Governador de Catalunya. Responsabilitats que van apropar-lo encara més, si això fos possible, al poder. Va intervenir diverses vegades a les Corts i treballà coratjosament per a la millor glòria del seu rei. Podem dir, en conclusió, que tota la seva vida havia girat al voltant del destí del seu país, sense que mai s'abandonés al desànim que, per fina força, va patir aquella època dominada per la crisi demogràfica, les fams o l'encariment del cost de la vida. Guillem de Guimerà va esdevenir un testimoni privilegiat d'una concepció del poder gairebé cesarista, quan el fill del seu adorat rei Pere el Cerimoniós accedí al tron. El canvi va coincidir amb el seu progressiu allunyament de la vida política. Guillem de Guimerà, tot i essent un frare hospitalari amb vot de castedat, va tenir dues filles,

Elionor i Blanqueta, que no foren prou per redimir-ne els deutes, ni per netejar la fama que s'havia atret a mesura que els comptes de les seves activitats s'havien anat tornant menys i menys clars. Transcorreguts vint anys que, tanmateix, no sembla que signifiquin res en la seva memòria personal, per fi Guillem de Guimerà va reeixir a ocupar en la història dels hospitalaris de Catalunya el lloc del qual, potser, va ser un bon mereixedor. Amb tot, tant als casals nobiliaris com a les mansions del patriciat urbà, corrien anys de profunda incertesa i no eren pocs els que començaven a pensar que hi perillava la pàtria. El rei Martí perdia els hereus amb massa facilitat i a l'horitzó només es veia un pacte entre el conjunt de les grans famílies i els grups polítics. És possible imaginar que la serenitat d'homes com Guillem de Guimerà hagués estat necessària quan els va arribar la notícia de la mort del rei En Martí l'Humà, que havia estimat i fet tant a Poblet i a les seves terres.

Aquest és l'home que el doctor Sans i Travé ha volgut rescatar per donar bona prova que és un perfecte membre de la nostra corporació. No sé què en pensaran vostès, però, pel que fa a mi, aquesta recuperació em demostra que és un gran encert convidar-lo a formar part de la nostra Reial Acadèmia. I és motiu de felicitat, una vegada més, comprovar la proximitat espiritual entre l'estudiós i el personatge subjecte d'estudi.

He dit.

ÍNDIX

1. Naixement i ingrés a l'orde de l'Hospital.....	10
2. L'assumpció de les primeres responsabilitats dins l'orde de Sant Joan de Jerusalem	11
3. La recuperació de l'amistat amb el rei Pere III. Participació a la campanya de recuperació del Rosselló.....	14
4. L'assumpció de la direcció de les comandes d'Horta, Tortosa i Granyena. La permuta de la comanda de Barberà amb el prior de Catalunya.....	17
5. Guillem de Guimerà, enginyer militar	20
6. Fra Guillem de Guimerà i la seva participació a les institucions públiques catalanes: la vicegerència de governador de Catalunya, les Corts i la Diputació del General	23
7. La dedicació al govern i direcció del priorat de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. Lloctinent de prior de Catalunya (1372-1376) i prior de Catalunya (1377-1396).....	40
8. Guimerà, pare d'Elionor i de Blanquina	62
9. Guimerà, ambaixador de Pere el Cerimoniós davant el papa Gregori XI (1376).....	65
10. Fra Guillem de Guimerà, comanador de Barberà i de l'Espluga de Francolí	68
11. Guimerà, senyor jurisdiccional de Barberà, l'Espluga de Francolí i Vallfogona.....	82
12. El cas de l'escultor Jordi de Déu	99

13. Guimerà i Vallfogona de Riucorb: l'aprovació de les ordina- cions municipals (1393).....	102
14. L'adquisició de jurisdiccions	104
15. La mort de Guimerà (la nit del 18 al 19 de juliol de 1396) i els problemes que originà.....	109
Conclusió	124

NOVES PUBLICACIONS DE LA REIAL ACADÈMIA DE DOCTORS

Directori 1991

Los tejidos tradicionales en las poblaciones pirenaicas (Discurs de promoció a acadèmic numerari de l'Excm. Sr. Eduardo de Aysa Satué, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'Excm. Sr. Josep A. Plana i Castellví, Doctor en Geografia i Història) 1992.

La tradición jurídica catalana (Conferència magistral de l'acadèmic de número Excm. Sr. Josep Joan Pintó i Ruiz, Doctor en Dret, en la Solemne Sessió d'Apertura de Curs 1992-1993, que fou presidida per SS.MM. el Rei Joan Carles I i la Reina Sofia) 1992.

La identidad étnica (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Ángel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Pou d'Avilés, Doctor en Dret) 1993.

Els laboratoris d'assaig i el mercat interior; Importància i nova concepció (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Pere Miró i Plans, Doctor en Ciències Químiques, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Simón i Tor, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1993.

Contribución al estudio de las Bacteriemias (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Il·lm. Sr. Miquel Marí i Tur, Doctor en Farmàcia, i contestació per l'Excm. Sr. Manuel Subirana i Cantarell, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1993.

Realitat i futur del tractament de la hipertròfia benigna de pròstata (Discurs de promoció a acadèmic numerari de l'Excm. Sr. Joaquim Gironella i Coll, Doctor en Medicina i Cirurgia i contestació per l'Excm. Sr. Albert Casellas i Condom, Doctor en Medicina i Cirurgia i President del Col·legi de Metges de Girona) 1994.

La seguridad jurídica en nuestro tiempo. ¿Mito o realidad? (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. José Méndez Pérez, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Ángel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres) 1994.

La transició demogràfica a Catalunya i a Balears (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Tomàs Vidal i Bendito, Doctor en Filosofia i Lletres, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ferrer i Bernard, Doctor en Psicologia) 1994.

L'art d'ensenyar i d'aprendre (Discurs de promoció a acadèmic numerari de l'Excm. Sr. Pau Umbert i Millet, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Agustín Luna Serrano, Doctor en Dret) 1995.

Sessió necrològica en record de l'Excm. Sr. Lluís Dolcet i Boxeres, Doctor en Medicina i Cirurgia i Degà-emèrit de la Reial Acadèmia de Doctors, que morí el 21 de gener de 1994. Enaltiren la seva personalitat els acadèmics de número Excms. Srs. Drs. Ricard Garcia i Vallès, Josep Ma. Simón i Tor i Albert Casellas i Condom. 1995.

La Unió Europea com a creació del geni polític d'Europa (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Jordi Garcia-Petit i Pàmies, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Llort i Brull, Doctor en Ciències Econòmiques) 1995.

La explosión innovadora de los mercados financieros (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Il·lm. Sr. Emilio Soldevilla García, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresariales, i contestació per l'Excm. Sr. José Méndez Pérez, Doctor en Dret) 1995.

La cultura com a part integrant de l'Olimpisme (Discurs d'ingrés com a acadèmic d'Honor de l'Excm. Sr. Joan Antoni Samaranch i Torelló, Marquès de Samaranch, i contestació per l'Excm. Sr. Jaume Gil Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques) 1995.

Medicina i Tecnologia en el context històric (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Felip Albert Cid i Rafael, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Àngel Aguirre Baztán) 1995.

Els sòlids platònics (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excma. Sra. Pilar Bayer i Isant, Doctora en Matemàtiques, i contestació per l'Excm. Sr. Ricard Garcia i Vallès, Doctor en Dret) 1996.

La normalització en Bioquímica Clínica (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Xavier Fuentes i Arderiu, Doctor en Farmàcia, i contestació per l'Excm. Sr. Tomàs Vidal i Bendito, Doctor en Geografia) 1996.

L'entropia en dos finals de segle (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. David Jou i Mirabent, Doctor en Ciències Físiques, i contestació per l'Excm. Sr. Pere Miró i Plans, Doctor en Ciències Químiques) 1996.

Vida i música (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Carles Ballús i Pascual, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Espadaler i Medina, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1996.

La diferencia entre los pueblos (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Il·lm. Sr. Sebastià Trías Mercant, Doctor en Filosofia i Lletres, i contestació per l'Excm. Sr. Àngel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres) 1996.

L'aventura del pensament teològic (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Josep Gil i Ribas, Doctor en Teologia, i contestació per l'Excm. Sr. David Jou i Mirabent, Doctor en Ciències Físiques) 1996.

El derecho del siglo XXI (Discurs d'ingrés com a acadèmic d'Honor de l'Excm. Sr. Dr. Rafael Caldera, President de Venezuela, i contestació per l'Excm. Sr. Àngel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres) 1996.

L'ordre dels sistemes desordenats (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques, i contestació per l'Excm. Sr. Joan Bassegoda i Novell, Doctor en Arquitectura) 1997.

Un clam per a l'ocupació (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Isidre Fainé i Casas, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'Excm. Sr. Joan Bassegoda i Nonell, Doctor en Arquitectura) 1997.

Rosalía de Castro y Jacinto Verdaguer, visión comparada (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Jaime M. de Castro Fernández, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Pau Umbert i Millet, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1998.

La nueva estrategia internacional para el desarrollo (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Santiago Ripol i Carulla, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Joaquim Gironella i Coll, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1998.

El aura de los números (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports, i contestació per l'Excm. Sr. David Jou i Mirabent, Doctor en Ciències Físiques) 1998.

Nova recerca en Ciències de la Salut a Catalunya (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excm. Sra. Anna Maria Carmona i Cornet, Doctora en Farmàcia, i contestació per l'Excm. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques) 1999.

Dilemes dinàmics en l'àmbit social (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Albert Biayna i Mulet, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques) 1999.

Mercats i competència: efectes de liberalització i la desregulació sobre l'eficàcia econòmica i el benestar (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Amadeu Petitbó i Juan, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'Excm. Sr. Jaime M. de Castro Fernández, Doctor en Dret) 1999.

Epidemias de asma en Barcelona por inhalación de polvo de soja (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excm. Sra. Ma. José Rodrigo Anoro, Doctora en Medicina, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Lloret i Brull, Doctor en Ciències Econòmiques) 1999.

Hacia una evaluación de la actividad cotidiana y su contexto: ¿Presente o futuro para la metodología? (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excm. Sra. Maria Teresa Anguera Argilaga, Doctora en Filosofia i Lletres (Psicologia) i contestació per l'Excm. Sr. Josep A. Plana i Castellví, Doctor en Geografia i Història) 1999.

Directori 2000

Génesis de una teoría de la incertidumbre. Acte d'imposició de la Gran Creu de l'Orde d'Alfons X el Savi a l'Excm. Sr. Jaume Gil-Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques i Financeres) 2000.

Antonio de Capmany: el primer historiador moderno del Derecho Mercantil (discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Xabier Añoveros Trías de Bes, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Santiago Dexeus i Trías de Bes, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2000.

La medicina de la calidad de vida (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Luís Rojas Marcos, Doctor en Psicologia, i contestació per l'Excm. Sr. Àngel Aguirre Baztán, Doctor en psicologia) 2000.

Pour une science touristique: la tourismologie (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Il·lm. Sr. Jean-Michel Hoerner, Doctor en Lletres i President de la Universitat de Perpinyà, i contestació per l'Excm. Sr. Jaume Gil-Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques) 2000.

Virus, virus entèrics, virus de l'hepatitis A (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Albert Bosch i Navarro, Doctor en Ciències Biològiques, i contestació per l'Excm. Sr. Pere Costa i Batllori, Doctor en Veterinària) 2000.

Mobilitat urbana, medi ambient i automòbil. Un desafiament tecnològic permanent (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Pere de Esteban Altirriba, Doctor en Enginyeria Industrial, i contestació per l'Excm. Sr. Carlos Dante Heredia García, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2001.

El rei, el burgès i el cronista: una història barcelonina del segle XIII (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. José Enrique Ruiz-Domènec, Doctor en Història, i contestació per l'Excm. Sr. Felip Albert Cid i Rafael, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2001.

La informació, un concepte clau per a la ciència contemporània (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Salvador Alsius i Clavera, Doctor en Ciències de la Informació, i contestació per l'Excm. Sr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports) 2001.

La drogaaddicció com a procés psicobiològic (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Miquel Sánchez-Turet, Doctor en Ciències Biològiques, i contestació per l'Excm. Sr. Pedro de Esteban Altirriba, Doctor en Enginyeria Industrial) 2001.

Un univers turbulent (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Jordi Isern i Vilaboy, Doctor en Física, i contestació per l'Excm. Sra. Maria Teresa Anguera Argilaga, Doctora en Psicologia) 2002.

L'envel·liment del cervell humà (Discurs de promoció a acadèmic numerari de l'Excm. Sr. Jordi Cervós i Navarro, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Pou d'Avilés, Doctor en Dret) 2002.

Les telecomunicacions en la societat de la informació (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Àngel Cardama Aznar, Doctor en Enginyeria de Telecomunicacions, i contestació per l'Excm. Sr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports) 2002.

La veritat matemàtica (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Josep Pla i Carrera, doctor en Matemàtiques, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques) 2003.

L'humanisme essencial de l'arquitectura moderna (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Helio Piñón i Pallarés, Doctor en Arquitectura, i contestació per l'Excm. Sr. Xabier Añoveros Trías de Bes, Doctor en Dret) 2003.

De l'economia política a l'economia constitucional (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Joan Francesc Corona i Ramon, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresariales, i contestació per l'Excm. Sr. Xavier Iglesias i Guiu, Doctor en Medicina) 2003.

Temperància i empatia, factors de pau (Conferència dictada en el curs del cicle de la Cultura de la Pau per el Molt Honorable Senyor Jordi Pujol, President de la Generalitat de Catalunya, 2001) 2003.

Reflexions sobre resistència bacteriana als antibiòtics (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excm. Sra. Ma. de los Angeles Calvo i Torras, Doctora en Farmàcia i Veterinària, i contestació per l'Excm. Sr. Pere Costa i Batllori, Doctor en Veterinària) 2003.

La transformación del negocio jurídico como consecuencia de las nuevas tecnologías de la información (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Rafael Mateu de Ros, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Jaime Manuel de Castro Fernández, Doctor en Dret) 2004.

La gestión estratégica del inmovilizado (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numeraria Excm. Sra. Anna Maria Gil Lafuente, Doctora en Ciències Econòmiques i Empresariales, i contestació per l'Excm. Sr. Josep J. Pintó i Ruiz, Doctor en Dret.

Los costes biológicos, sociales y económicos del envejecimiento cerebral (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Félix F. Cruz-Sánchez, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Pla i Carrera, Doctor en Matemàtiques) 2004.

El conocimiento glaciar de Sierra Nevada. De la descripción ilustrada del siglo XVIII a la explicación científica actual. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Antonio Gómez Ortiz, Doctor en Geografia, i contestació per l'acadèmica de número Excm. Sra. Maria Teresa Anguera Argilaga, Doctora en Filosofia i Lletres (Psicologia) 2004.

Los beneficios de la consolidación fiscal: una comparativa internacional (Discurs de recepció com a acadèmic d'Honor de l'Excm. Sr. Rodrigo de Rato y Figaredo, Director-Gerent del Fons Monetari Internacional. El seu padrí d'investidura és l'acadèmic de número Excm. Sr. Jaime Manuel de Castro Fernández, Doctor en Dret) 2004.

Evolución histórica del trabajo de la mujer hasta nuestros días (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Eduardo Alemany Zaragoza, Doctor en Dret, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Rafel Orozco i Delclós, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2004.

Geotecnia: una ciencia para el comportamiento del terreno (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Antonio Gens Solé, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports) 2005.

Sessió acadèmica a Perpinyà, on actuen com a ponents; Excma. Sra. Anna Maria Gil Lafuente, Doctora en Ciències Econòmiques i Empresarials i Excm. Sr. Jaume Gil-Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials: “*Nouvelles perspectives de la recherche scientifique en économie et gestion*”; Excm.. Sr. Rafel Orozco i Delcós, Doctor en Medicina i Cirurgia: “*L'impacte mèdic i social de les cèl·lules mare*”; Excma. Sra. Anna Maria Carmona i Cornet, Doctora en Farmàcia: “*Nouvelles stratégies oncologiques*”; Excm. Sr. Pere Costa i Batllori, Doctor en Veterinària: “*Les résistances bactériennes a les antibiotiques*”. 2005.

Los procesos de concentración empresarial en un mercado globalizado y la consideración del individuo (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Fernando Casado Juan, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials, i contestació de l'Excm. Sr. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques) 2005.

“Son nou de flors els rams li renc” (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Jaume Vallcorba Plana, Doctor en Filosofia i Lletres (Secció Filologia Hispànica), i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. José Enrique Ruíz-Domènec, Doctor en Filosofia i Lletres) 2005.

Historia de la anestesia quirúrgica y aportación española más relevante (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Vicente A. Gancedo Rodríguez, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Josep Llort i Brull, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2006.

El amor y el desamor en las parejas de hoy (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Paulino Castells Cuixart, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Joan Trayter i García, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2006.

El fenomen mundial de la deslocalització com a instrument de reestructuració empresarial (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Alfredo Rocafort i Nicolau, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Isidre Fainé i Casas, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2006.

Biomaterials per a dispositius implantables en l'organisme. Punt de trobada en la Historia de la Medicina i Cirurgia i de la Tecnologia dels Materials (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Josep Anton Planell i Estany, Doctor en Ciències Físiques, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Pere Costa i Batllori, Doctor en Veterinària) 2006.

La ciència a l'Enginyeria: El llegat de l'école polytechnique. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Xavier Oliver i Olivella, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Josep Pla i Carrera, Doctor en Matemàtiques) 2006.

El voluntariat: Un model de mecenatge pel segle XXI. (Discurs d'ingrés de l'acadèmica de número Excma. Sra. Rosamarie Cammany Dorr, Doctora en Sociologia de la Salut, i contestació per l'Excma. Sra. Anna Maria Carmona i Cornet, Doctora en Farmàcia) 2007.

El factor religioso en el proceso de adhesión de Turquía a la Unión Europea. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Josep Maria Ferré i Martí, Doctor en Dret, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Carlos Dante Heredia García, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2007.

Coneixement i ètica: reflexions sobre filosofia i progrés de la propedèutica mèdica. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Màrius Petit i Guinovart, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Josep Gil i Ribas, Doctor en Teologia) 2007.

Problemàtica de la familia ante el mundo actual. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic honorari Excm. Sr. D. Gustavo José Noboa Bejarano, Doctor en Dret i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. D. Paulino Castells Cuixart, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2007.

Alzheimer: Una aproximació als diferents aspectes de la malaltia. (Discurs d'ingrés de l'acadèmica honoraria Excma. Sra. Dra. Nuria Durany Pich, Doctora en Biologia i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. D. Eugenio Oñate, Doctor-Enginyer de Camins, Canals i Ports) 2008.

La Reial Acadèmia, bo i respectant
com a criteri d'autor les opinions
exposades en les seves publica-
cions, no se'n fa responsable ni
solidària.

® Acadèmia de Doctors, 2008
Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, S L
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
ed.pages.editors@cambrescat.es
www.pageseditors.com

Tiratge: 350 exemplars
Diposit Legal: L-173-2008

